

Livsbilleder

fra

Kirken i Norden.

Første Del: Ansgarius,
Olaf den Hellige,
Thomas von Westen,
Hans Egede.

Chicago.
Lutherforeningen.
1888.

I.

Ansgarius.

Ansgarius, den skandinaviske Nordens Apostel, er født i Aaret 801. Hans Fødselsdag sætter man til den 9de December. Han skal have været en Søn af ansete frankiske Forældre. Sandsynligvis maa Ansgars Fødested søges i det nordlige Frankrig, i Omegnen af det i det senere Picardie beliggende Kloster Corbie der henhørte til Bispedømmet Amiens. Allerede i sit 5te Leveaar, 806, mistede Ansgar sin inderlig fromme og fortræffelige Moder. Derpaa lod Faderen ham opdrage i hint berømte Kloster Corbie, hvilket i Regelen kun optog Adelige og forberedte dem til de høiere Embeder i Kirken og Staten. Alvorlig Fromhed, grundige Kundskaber efter Tidens Standpunkt, en Oversigt over verdslig Videnskab og Theologien i nær Tilslutning til den hellige Skrift, Augustin, Gregor den Store, saavel som Elegance i Fremstillingen — dette var det Udbytte, som Disciplene dengang førte med sig fra Benedictinerklostrenes Skoler. Den berømte Baschasius Radbertus, Ophavsmanden til den romersk = katholske Brødforvandlingslære, Scholasticus eller Skolerector og senere Abbed i Corbie, har maaske, foruden Varinus, der var Abbed i Corvei i Vestphalen fra Aaret 826, ogsaa allerede talt Ansgarius med blandt sine Elever.

Men fornemmelig blev hans Opdragelse vel ledet af Abbed Adalhard, Karl den Stores Farbrodersøn, som i Forening med sin Broder Walo eller Wala forestod Klostret Corbie. Underfuldt tidligt udviklede sig pludseligt hos Drengen Ansgar et alvorsfuldt, til det Guddomelige henvendt Sind, hermed forbandt sig en phantastisk from Inderlighed, der ikke var sjelden i hine Tider, men som ingenlunde udelukkede praktisk Besindighed. Ansgar drømte, at han befandt sig paa en moradsig, slibrig Plads, som var vanskelig at forlade. Ved Siden deraf løb en velbanet, yndig Vei. Her vandrede hvidklædte Kvinder, i hvis Spidse saaes Jomfru Marias ophøiede Skikkelse, og iblandt disse opdagede han ogsaa sin hedengangne Moder. Ansgars Ønske at komme til sin Moder, skulde ifølge Marias Erklæring kun gaa i Opfyldelse, naar han aflod fra alt forfængeligt og barnagtigt Væsen. Efter dette Drømmesyn drog Drengen sig tilbage fra sine Kammeraters Lege, tænkte kun paa at lære og øve sig i Fromhed, og var fast besluttet paa at hellige sig den geistlige Stand. Neppe tretten Aar gammel aflagde han Ordensløftet. Da hans høit berømte Keiser, Karl, døde 814, rystede dette ham dybt og tjente til end mere at bestyrke hans alvorlige Aandsretning, idet han deri saa en eftertrykkelig Paamindelse om alle jordiske Tings Forgjængelighed. I en Drøm smagte han dengang Skjærsildens Kval og Saligheden i Guds Beskuelse og annammede derefter midt i de himmelske Helliges Forsamling af Gud selv Forjættelsen om Martyrkronen, om han blev befunden tro indtil Enden. Tyve Aar gammel blev Ansgar Lærer ved Klosterskolen i Corbie, idet han udmærkede sig lige saa meget i videnskabelig Henseende, som ved Fromhed. Med nidkjær Omsorg vaagede Ansgar over sine Diciple, og i et Drømmesyn trøstedes han engang over en af disses Død, der var foranlediget ved et Slag af en Anden, idet Synet viste ham den Dræbte i Paradiset;

Kristus selv syntes Ansgar i en Drøm at affordre ham Syndernes Bekjendelse og tildele ham Syndsforladelse; endelig bød Guds Stemme ham ligeledes i en Drøm at gaa hen og forkynde Hedningerne Evangeliet. I Aaret 822 grundlagde Brødrene Adalhard og Wala Klostret Nycorvei i Westphalen som Koloni fra Gammelcorbie. Med andre Munke fra Corbie blev ogsaa Ansgar 823 forflyttet til det vestphalske Corvei. Man betroede ham Skolen ved det nye Kloster som Scholasticus for samme, og, paa Grund af den Agtelse, han erhvervede sig i denne Stilling, kort derefter ogsaa Embedet som Folkeprædikant ved Klosterkirken.

Den for den romersk-katholske Kirke eiendommelige Omdannelse af Kristendommen til en hierarchisk Lov- og Forsoningsanstalt begyndte netop paa Ansgars Tid at vinde Fremgang, fornemlig ved Hjælp af de saakaldte pseudoisidorske Decretaler og ved den opkommende Brødforvandlingslære, hvilken begrundede en ved Prestens Mellemkomst sig stedse fornyende Ofring af Kristo. Tillige gjorde dog Kristendommens aandelige Væsen og Opfattelsen af et umiddelbart Forhold mellem Gud og de Troende sig ogsaa dengang gjældende, hvortil i Særdeleshed den Anseelse bidrog, i hvilken Ansgarius stod. Hos det voldsomt omvendte Saxerfolk bliver allerede under Ludvig den Fromme Heliand-Epos'et (Heliand, d. e. Heiland, Frelser) digtet, hvilket paa national eiendommelig Maade priser Kristo og Kristenheden som dem, der i Naade og med Tak er hinanden hengivne i Lighed med Forholdet mellem en Herre og hans Vasaller. Men den for Missionsværket ivrige Kristenkjærlighed hos den datidige Kirke vendte sig ogsaa af den Grund med særeget Eftertryk mod den stammebeslægtede Nabo ved Frankriges Grændse, mod det skandinaviske Norden nemlig, for saaledes at gjøre en Ende paa de hedenske Normanners røverske Indfald.

Skandinaverne og de Tydske ere Begge Forgreininger af samme store gotiske Folkestamme. I det niende Aarhundrede, paa Ansgars Tid, adskilte de sig, til Lettelse for Missionen, ogsaa med Hensyn til Sproget langt mindre end senere. Tilbøielighed til at gjøre Personligheden gjældende er eiendommelig for begge Folkekredse. Begge dyrkede i deres forkristelige Tid de samme Guddomme, den physiske og sædelige Ordens mod det gamle Chaos kjæmpende Magter, opfattede i ideal Menneskelighed. Dog førte Nordens barskere Natur med sig, at Kampens fremherskende Ide her erholdt en mere udpræget Skikkelse. Tillige fremtræder fornemmelig i Norden Forventningen om Gudernes tilkommende Undergang og forklarede Gjenopleven, en Forestilling, som vel heller ikke var det tydske Hedenskab fremmed og sandsynligvis især har udviklet sig i Skandinavernes og Tydskernes senere forkristelige Tid. Den dødsforagtende Kamplyst og Higen efter Eventyr, den frie Besidders Uafhængighed, de Undergivnes Trofasthed mod deres Herre, Agtelse for Kvindekjønnet fandtes i samme Grad hos begge Folkeslægter. Ogsaa med Hensyn til enkelte Dele af Cultus var Ærefrygten for Korstegnet, som Tegnet for Thors Hammer, og en Barnedaab, som Ordale for Barnets ægte Fødsel, eiendommelig for Begge allerede i deres hedenske Periode. Men fornemmelig i Norden vilde allerede Mange ikke høre Tale om anden Guddom end deres egen Heltekraft; her i Særdeleshed vilde raat og voldsomt Eventyrvæsen have bemægtiget sig hele Livet, om Kristendommen ikke havde vundet denne skjønne Modtagelighed for sig.

Den ældste Kirke i Holsten, den i Meldorf i Ditmarsken, har Willehad, den første Biskop i Bremen, bygget omtrent Aar 780. Efterat Carl den Store fuldstændigt havde betvunget de nordalbingiske Saxer 804, blev fremdeles omtrent 809 et Garnisonscapel indrettet i Essesfeld eller Esse=

hoe, det nuværende Itzehoe, i det egentlige Holsten; men ved Aaret 811 lod Keiseren Biskop Amalhar af Trier indvie Kirken i Hamborg, i Stormarn, og ved denne, som senere blev Holstens Hovedkirke, ansattes den udmærkede Prest Heridak som Stedets Geistlige. Ifølge Rembert, Ansgars Levnetsbeskriver og Efterfølger, havde Carl derved allerede den Hensigt, at ophøie Hamborg til et Ærkebispedømme for hele Norden, hvortil Omvendelsesværket i disse Lande skulde støtte sig — en Plan, som dog han endnu ikke fik udført. — Paa den Tid, da Carl døde, førtes en blodig Kamp om Herredømmet paa det danske Fastland, dengang et fra Sjelland og Skaane adskilt Rige, mellem Sønnerne af Dannerkongen Godfred, der havde stridt mod Carl, og Harald af Halfdans Stamme, hvem man pleier at forvexle med Harald Klak. Aar 814 søgte Harald, som Flygtning, Hjælp i Frankerriget hos Ludvig den Fromme. Efter 819 viste ogsaa Godfreds Sønner sig oprigtigt tilbøielige til Fred og Forbund. Nu besluttede en af de fornemste Prælater i det frankiske Rige, Saxeren Ebbo, Ærkebiskop i Rheims, at gaa som Missionær til de Danske. Med pavelig Fuldmagt udførte han virkelig dette 823, idet han tillige afgik som keiserlig Gesandt. Mange Danske skulle være døbte af ham. Til fast Middelpunkt for hans Virksomhed havde Ludvig den Fromme skjænket ham et Sted, Welano eller Wellnau, nu Münsterdorf, i Nærheden af Itzehoe, og her oprettede han et Kloster. Ebbo forblev i denne Missionsvirksomhed til henimod 826. Om Sommeren i dette Aar blev Kong Harald af Halfdans Stamme, som stadigt trængte til frankisk Hjælp, døbt tilligemed sin Gemalinde, sin Søn og et talrigt Følge i St. Albanskirken i Mainz, i Nærheden af Slottet Ingelheim, Keiserens daværende Residents, og pragtfulde Festligheder fandt Sted i denne Anledning. Keiseren, den skjønne Keiserinde Judith, Prinds Lothar og andre frankiske

Stormænd vare Faddere. Da nu Ebbo holdtes tilbage i Frankerlandet af sine Pligter som Erkebiskop og ved andre Forhindringer, var det paatrængende fornødent at medgive Harald en anden Geistlig, som var det svære Missionsværk i Norden voxen. Abbeden Grev Wala anbefalede dertil Ansgar.

Strax besluttede Ansgar sig til at modtage det Kald, som nu udgik til ham, skjøndt det fuldkomment blev henstillet til hans egen frie Bestemmelse, og han blev standhaftig derved, uagtet hans Venner gjorde ham levende Modforestillinger. Munken Autbert fra Corvei, af ædel frankisk Stamme og ligesom Ansgar i stor Yndest hos Wala, sluttede sig uopfordret til Ansgar som Medhjælper ved Missionen i Norden. Keiseren udrustede Begge med de Ting, der syntes nødvendige for Gudstjenesten og Reisen. Paa Farten ned ad Rhinen saa Ansgar og Autbert sig i Begyndelsen tilsidesatte af deres raa danske Medreisende, indtil Biskop Hadebald i Køln skjænkede Missionærerne et bekvemt Skib. Idet nemlig ogsaa Kongen gik ombord paa dette for den øvrige Del af Reisen, traadte han fra nu af i venskabeligt Forhold til Ansgar og Autbert. Den ved den daværende saxisk-danske Grændse beliggende Handelsplads Hedeby eller Slesvig, hvor Harald vel ogsaa fortrinsvis har opholdt sig, blev 827 Middelpunktet for Ansgars begyndende Missionsvirksomhed. Angivelserne hos Saxo Grammaticus i det tolvte Aarhundrede, at en Kirke blev bygget allerede paa denne Tid i Slesvig, og at Harald har foretaget en Hedningeforfølgelse, ere ikke trolige. Ansgar indrettede en Missionsskole, i hvilken han opdrog omtrent tolv indfødte Drenge i Kristendommen og for den geistlige Stand, og disse havde han dels kjøbt, dels vare de blevne ham betroede af Kongen. Talrige Omvendelsesforsøg skulle være lykkedes for Ansgar og Autbert, uagtet Krigen mellem Godfreds Sønner og den

med Frankerne forbundne Harald flere Gange fornyedes. Autbert drog sig, efterat han i det mindste i to Aar havde virket med Ansgar, paa Grund af legemlig Svaghed tilbage til Corvei, hvor han snart derefter døde. Kong Harald faldt senere, efter 841, som Keiser Lothars Partigjænger tilbage til Hedenskabet.

Gesandter fra Kong Bjørn i Sverig til Ludvig den Fromme underrettede denne paa den Tid, da Autbert døde, om den i Sverig ved Kjøbmænd og Fanger vakte Tilbøielighed for Kristendommen, saavel som om Bjørns Beredvillighed til at tilstede Missionærer Adgang til sit Land, og derhos anmodede de Keiseren om at sende Saadanne. Atter efter Forslag af Wala tilbød Ludvig ogsaa Ansgar den svenske Mission, og fandt samme fuldkommen beredt ogsaa til dette Foretagende. Ved den danske Mission blev en Munk Gislemar fra Corvei tilbage. Under Ledsagelse af Kjøbmænd begav Ansgar sig med Witmar, hans tidligere Medarbeider ved Klosterskolen i Corvei, til Sverig omtrent i Aaret 829. Paa Søreisen dertil, ikke langt fra den svenske Kyst, bleve de overfaldne af Sørøvere og tvungne til at flygte iland. Ansgar saa sig berøvet ikke blot sine Bøger, men ogsaa de Gaver, som Keiseren havde medgivet ham til den svenske Konge. Dog fulgte han ikke det Raad, man gav ham, at vende tilbage med uforrettet Sag; meget mere trængte han under de yderste Besværligheder og for største Delen tilfods med Witmar og andre trofaste Ledsagere frem til Sigtuna, Bjørns Hovedstad, ved Mælarsøen. Kongen modtog Ansgar venligt og tillod ham at forkynde Evangeliet. Flere lode sig døbe og blandt disse en af de første Stormænd i Riget, Jarlen Herigar eller Hergeir af Sigtuna, Kongens fortroligste Raadgiver, der fra nu af forblev Kristendommen og Ansgar hjertelig hengiven. En Kirke lod Herigar snart efter opbygge paa sit Arvegods. Efter halvandet

Aars Ophold i Sverig vendte Ansgar tilbage til Danmark.

Imidlertid havde Ludvig den Fromme begyndt at udføre den Plan, man allerede tillægger hans Fader Carl, nemlig at oprette et Erkebispedømme Hamborg, som tillige skulde omfatte hele Norden og støtte den nordiske Mission. Allerede før Ansgars Tilbagekomst var Sagen bleven besluttet paa en Rigsdag i Aachen 831. Biskopperne af Bremen og Verdun, blandt hvilke det nordalbingiske Saxen var fordelt 817, indvilgede i at aftræde samme til det nye Erkesæde som Biskopsdioces for dette. Derefter blev Ansgar, vel endnu 831, indviet paa en Rigsdag i Ingelheim til første Erkebiskop af Hamborg. Tillige overdrog Keiseren det rige Kloster Turholt eller Thorout ved Brügge i Flandern som Lehn til det nye ærkebiskoppelige Sæde, paa Grund af sammes Uformuenhed og truede Stilling i Hedningernes umiddelbare Nærhed. Under Ledsagelse af keiserlige Gesandter begav Ansgar sig derpaa selv til Rom, for at modtage det ærkebiskopelige Pallium og den pavelige Stadfæstelse af Gregor IV. Denne overdrog den nye Erkebiskop tillige Værdigheden som pavelig Legat for Norden, med Indbefattelse af de nordenfor Elben boende Slaver. Ebbo af Rheims, som allerede fra tidligere Tid besad samme Værdighed, lod da sin Slægtning Gauzbert indtræde i sit Sted ved den nordiske Mission, og Ebbo og Ansgar indviede denne til Biskop for Sverig. Gauzbert fik nu Welanao ved Itzehoe overdraget, som Støttepunkt for sin Mission. Men Ebbo indviklede sig paa denne Tid i den Opstand, Ludvig den Frommes Sønner havde reist mod deres Fader, og forglemte det nordiske Missionsværk.

Ansgar var en af Prydelserne for Middelalderens Prestedømme. For det kirkelige Hierarchies Anseelse var han ivrig, Pavedømmet aldeles hengiven, efterdi Guds Rige

fremstillede sig for ham i disse Institutioner; men fremfor Alt stod Kirken i sin hinsidige Fuldendelse ham for Øie. Som besindig, praktisk Augustinermunk prædikede han Bod og Ydmyghed, Fortrøstning til den Naade, som i Kristo er aabenbaret til Syndernes Forladelse og Helliggjørelse; den hellige Skrift kjendte han og benyttede samme flittigen; korte Bønner, som af ham ere udkastede under Tilknytning til Psalmerne, ere endnu opbevarede. Til stille, from Betragtning drog han sig tilbage, saa ofte hans Kald tillod det; Videnskaben vedblev ogsaa under hans udstrakte Embeds- og Missionsvirksomhed at være ham kjær. Paa den ærkebiskoppelige Stol var han stedse som tilforn den strenge, verdensforsagende Munk og Missionær, paa det blotte Legeme bar han Dag og Nat en Bodsklædning af Haar, paa Brystet, efter den Tids Skik, en gylden Kapsel med Relikvier; heller ikke unddrog han sig det blandt Munkene sædvanlige Haandarbeide; ofte veiede og maalte han sig det Brød og Vand til, som han nød, og satte sig paa sine Visitationsreiser ikke til Bords, før han i egen Person havde rakt de Fattige Spise og Drikke, ligesom han overhovedet hæderligen antog sig ogsaa de Fattige, Syge og Fangne. Hovmodighed formedelst sin Forsagelse bekjæmpede han paa det Alvorligste hos sig. Skjøndt han ellers meget beredvilligt troede paa en stedsevarende Fortsættelse af Undere i Kirken, undveg han dog endnu i sit Livs Aften Anerkjendelsen af de ham selv tillagte Undere, idet han erklærede, at kun det ene Under kunde han ønske sig, at Guds Naade vilde gjøre ham til et godt Menneske. Hans kjæreste Forbillede var den ridderlige Helgen Martin af Tours, Martyrkronen var hans Længsel og Haab.

I Hamborg fuldendte Ansgar Bygningen af sin Biskopskirke, hvilken allerede var begyndt 811, og indrettede der endvidere et Benediktinerkloster. Ligesaa sørgede han

for de kirkelige Indretninger i de andre Dele af Holsten, som i hans Tid dog kun erholdt fire Daabskirker: foruden de tvende i Hamborg og Meldorf, sandsynligvis en i Schenefeld og en i Heilingestedten, den sidste ved Itzehoe, begge i det egentlige Holsten. Ogsaa i Hamborg, men fornemlig i Turholt anlagde Ansgar en Missionsskole. I Turholt hendrog ved Aaret 832 en Dreng ved Navn Rembert, af flandersk Herkomst, Ansgars særdeles Opmærksomhed paa sig; efter 836 blev denne Ansgars bestandige, fortrolige Ledsager, overtog efter hans Død sin høitærede Mesters ærkebiskoppelige Embede og forfattede senere hans Levnetsbeskrivelse.

Efter 840 hjemsøgtes Ansgar af en Række svære Ulykker. Først mistede han ved Rigsdelingen i Verdun 843 Turholt, der tilfaldt Carl den Skaldede af Frankrig. Aar 845 overraskede Godfreds Søn Horik eller Erik den 1ste, Konge i det danske Vestrige, med 600 Skibe og en Hærskare paa 18,000 Mand, den i hans Nærhed truende tydske Missions- og Vaabenplads Hamborg. Staden og Omegnen bleve frygtelig hærjede. Kun med Møie frelste Ansgar sit Liv ved Flugten. Sine Relikvier tog han med sig. Men hans Kirke, hans Kloster, hans Bøger, navnlig ogsaa det Exemplar af den hellige Skrift, som Ludvig den Fromme havde skjænket ham, ødelagdes af Flammerne. Ansgar søgte et Tilflugtssted hos sin Nabo, Biskop Lenderich af Bremen. Men denne, som var skinsyg saavel paa Grund af den nordalbingiske Landstrækning, der var unddragen hans Distrikt, som ogsaa, formedelst Ansgars ærkebiskoppelige Anseelse og personlige Udmærkelse, viste ham skammeligt tilbage. Endelig hævede sig ligeledes i Aaret 845 en Folkeopstand i Sverig mod den i Begyndelsen meget venlig modtagne Biskop Gauzbert, hvorved denne med alle sine Ledsagere blev fordreven fra Landet.

Ansgar bevarede en freidig Fortrøstning til Gud under alle disse Ulykker, og snart blev denne retfærdiggjort. Først skjænkede nemlig en from Kvinde, Ikia eller Ida, Ansgar Godset Ramsola eller Ramelslo i det Lüneburgske, tre Mile søndenfor Hamborg og Elben. Her oprettede Ansgar strax et Kloster som Samlingsplads og Tilflugtssted for sig og sin Medhjælpere. Men da Biskop Lenderich af Bremen døde paa denne Tid, besluttede Kong Ludvig den Tydske at forbinde det svage, betrængte Ærkesæde Hamborg med det ulige mere befæstede og sikrede bremenske Dioces til et Ærkebispedømme Hamborg-Bremen. Under mangehaande Vanskeligheder blev Sagen sat igjennem paa en Rigsforsamling i Mainz 848; efter 858 paafulgte ogsaa den pavelige Stadfæstelse ved Nicolaus I, og i samme finde vi for første Gang Løftet om fuldstændig Lydighed imod Pavens Dekreter affordret Ærkebiskopper. Allerede Ansgar opholdt sig efter Hamborgs Forening med Bremen fornemlig paa sidstnævnte Sted. Siden gik Forrangen efterhaanden alt mere og mere fra Hamborg over paa Bremen, dog formeligt og definitivt først i Begyndelsen af det trettende Aarhundrede.

Efter 850 kunde Ansgar igjen udfolde en mere betydningsfuld Virksomhed ogsaa nordenfor Eideren, i det danske Gebet, idet han vandt stor Indflydelse ved den nu allerede bedagede Kong Horik eller Erik I's Hof. Navnlig indfandt Ansgar sig ogsaa som politisk Sendebud fra Ludvig den Tydske hos Erik for at handle om Fred mellem begge Fyrster. Erik skjænkede snart Ansgar en saadan Tiltro, at han kaldte denne til sine hemmeligste politiske Raadslagninger, kun vilde forhandle med de Tydske ved Ansgar og saa i hans Ord den sikreste Borgen for de sluttede Overenskomster. Naturligvis benyttede Ansgar denne Kongens Gunst paa det Ivrigste for sin Mission. Dengang, ved Aaret 850, oprettede Ansgar den første Kirke nordenfor Eideren, ifølge den almindelige

Antagelse der, hvor nu Kirken i Haddeby ved Slesvig staar, efter Andres Mening paa det Sted, hvor Domkirken i Byen Slesvig er bygget. Ved denne Kirke ansatte Ansgar en Prest. Mange, som vare døbte i Hamborg eller andensteds, fandtes allerede i Slesvig, Andre lode sig nu døbe, atter Andre lode sig i det mindste primsigne, d. e. ved Korsets Betegnelse optage som Katechumener i Kirken. I Norden opsatte man nemlig dengang, ligesom i den gamle Kirke, ofte Daaben til henimod Livets Slutning, for saaledes frisk og usvækket at tage Forsoningen i samme med sig over i den anden Verden.

Efter Gauzberts Fordrivelse var Sverig i syv Aar uden kristelige Prester. Vel havde Jarl Herigar ogsaa i denne Tid standhaftigt vidnet for Kristendommen, idet han beraabte sig paa Bønhørelse og Beskjærmelse af Kristo i mange enkelte Tilfælde. Ogsaa Andre, nemlig gudfrygtige Kvinder, vedbleve at være Kristendommen trofast hengivne paa disse Tider i Sverig. Gauzberts Forfølgere bleve trufne af svære Ulykker, og disse syntes guddommelige Straffe. Aar 851 bevægede Ansgar Presten Ardgar eller Ardgeir, en Eneboer, til at gaa som Missionær til Sverige. Herigar og de andre svenske Kristne vare saare glade ved Ardgars Ankomst; men allerede 852 døde Herigar, og Ardgar kunde nu ikke længere modstaa Længselen efter at vende tilbage til sit Eneboerliv. Gauzbert troede ikke efter det Indtryk, han havde ladt tilbage i Sverig, at kunne udrette Noget der.

Saa besluttede Ansgar da selv, omtrent 852, for anden Gang at foretage en Reise til dette Land, navnlig som Gesandt for Ludvig den Tydske, og fandt sig desuden opmuntret dertil i et Drømmesyn af sin for længe siden hedengangne Opdrager, Abbed Adalhard. I Gauzberts Sted blev Ansgar ledsaget af dennes Brodersøn Erimbert. Kong Erik, Godfreds Søn, medgav Ansgar de eftertrykkeligste Anbefa-

linger til den svenske Konge, Olaf. Erik erklærede, at han endnu aldrig havde fundet saa god og trofast en Mand som Ansgar. Derfor havde han givet denne fri Haand i sine Lande med Hensyn til Kristendommens Udbredelse. Olaf maatte dog gjøre det Samme. Thi Ansgar vilde Intet foretage sig, uden hvad der var ret og godt. Imod den i Sverig dengang tiltagende Tilbøielighed for Kristendommen var netop paa den Tid, da Ansgar ankom, en Profet optraadt i de gamle Guders Tjeneste med den Opfordring, at vende tilbage til Nidkjærhed i disses Dyrkelse, men om man attraaede at forøge Gudernes Antal, da at ophøie en Konge fra tidligere Tid, ved Navn Erik, blandt samme. Dette Opraab fandt kraftigt Bifald blandt Folket. Alligevel opgav Ansgar ikke sit Forehavende at virke med al sin Evne for Kristi Rige. Kong Olaf, hvem Ansgar indbød til et Gjæstebud og skjænkede Gaver, erklærede sig, glad derover, for sin Person tilbøielig til at indrømme Kristendommens Forkyndelse, men kunde dog ikke alene afgjøre Sagen. I de Stores Forsamling faldt imidlertid Loddet, hvorved man adspurgte Guderne, til Gunst for Kristendommen. I Folkeforsamlingen beraabte en Olding sig endvidere til Bedste for Kristendommen paa den Hjælp, som Mange havde annammet af Kristo under Farer paa Søen og i en anden Nød. Kristendommen erholdt saaledes fri Indgang; en Kirke blev bygget i Birka Sigtuna og Erimbert ansat som Prest ved samme. Senere steg Erimberts Anseelse især derved, at de Svenske troede sig understøttede af Kristo paa et Krigstog til Kurland.

I Aaret 854, kort før Ansgar efter et toaarigt Ophold i Sverig vendte tilbage til sit Erkebispesæde, skete det, at Kong Erik I, Ansgars gamle Velynder, blev overfaldet med stor Magt af en Slægtning, Guttorm. I et Slag, som varede i tre Dage, faldt saavel Erik som Guttorm, med dem

den største Del af Adelen og navnlig ogsaa Ansgars gamle Venner blandt Landets Store, saavelsom alle Prindserne, alene med Undtagelse af en endnu mindreaarig Horik eller Erik, der nu blev Konge, som Erik II. De Stormænd, som nu stode i Spidsen, vare Kristendommen ugunstige, idet de søgte Aarsagen til Landets Ulykke i de gamle Guders Vrede over Optagelsen af den nye, fremmede Gud. Fornemlig var Greven eller Jarlen af Slesvig, Hovi, en Modstander af Kristendommen. Han lod Kirken i Slesvig lukke og forbød Udøvelsen af den kristelige Gudstjeneste sammesteds; den i Slesvig ansatte Prest forlod Landet. Imidlertid forandrede Stemningen sig snart igjen ved den unge Eriks Hof. Jarl Hovi faldt i Unaade og blev fjernet fra Slesvig. Kongen søgte Ansgars Venskab og kaldte Presten tilbage til Slesvig. Selv en Klokke blev tilladt i Kirken i Slesvig; Noget, som Hedningerne hidtil havde været imod af Frygt for Trolddom. Nu blev ogsaa en anden Kirke bygget paa den danske Halvø, nemlig i Ribe, og herved ansatte Ansgar sin Rembert fra Turholt som Prest.

Efter 856, i de sidste 8 til 9 Aar af sit Liv, indskrænkede Ansgar sin umiddelbare Virkekreds til det nordalbingiske Saxen og Bremens Omegn. Imidlertid udstrakte hans Omsorg og Opsyn sig vedvarende over hele Norden.

Til Sverig sendte først Gauzbert, nu Biskop i Osnabrück, med Ansgars Samtykke en dansk Mand, Ansfried, som Missionær i Stedet for den tilbagevendende Erimbert; senere, efter Gauzberts Død, udsendte Ansgar selv ligeledes en Dansk ved Navn Rimbert, der virkede i Sverig med stor Fremgang. De Missionærer, som Ansgar lod udgaa, gav han den Anvisning, lig Paulus, selv at ernære sig med deres Hænders Gjerning, istedetfor at falde dem til Byrde, som de omvendte.

I Holsten tillode sig dengang nogle af Landets Store,

som dog vilde gjælde for Kristi Bekjendere, at holde kristne Krigsfanger tilbage i Slaveri eller ogsaa at sælge dem til Kristne og Hedninger. Styrket af Herren i et Drømmesyn udvirkede Ansgar ved sin kraftige Veltalenhed i en Forsamling af den holstenske Adel, at de, som retsstridigt vare gjorte til Slaver, bleve satte i Frihed, at Ingen for Fremtiden skulde tillade sig en saadan Forbrydelse, og at slige Anliggender skulde afgjøres ikke ved Ed og Vidnebevis, men ved en Gudsdom. Ogsaa i det Bremiske har Ansgar paa sine regelmæssige Vissitationsreiser endnu havt meget hedensk Væsen at bekjæmpe. Han indrettede Klostre og Hospitaler, i Særdeleshed et stort Hospital i Bremen, i hvilket han daglig indfandt sig og i egen Person deltog i Sygepleien. Omtrent 861 forfattede han sin Levnetsbeskrivelse af Willehad, sin Forgjænger og første Biskop i Bremen, hvilken endnu er opbevaret, og i samme angiver han udførligen de Undere, som skulde være foregaaede ved denne Mands Grav. Andre Skrifter af Ansgar ere tabte.

Alderdomssvaghed foranledigede omsider Ansgar til noget at mildne sin strenge Askcse, idet han f. Ex. nu blandede lidt Vin i det Vand, han drak. I hans sidste Levetid bragte fromme Rørelser stedse hyppigere hans Taarer til at flyde. I de fire Maaneder, som gik umiddelbart forud for hans Død, havde han smertefulde legemlige Lidelser at gjennemgaa. I disse Dage gjentog han ofte Jobs Ord: "Skulle vi alene tage imod det Gode af Gud og ikke tage imod det Onde?" Under en Messe trøstede ham en guddommelig Stemme, som han nu for første Gang mente at fornemme i vaagen Tilstand, med Hensyn til, at det Tilsagn om Martyrdommen, som var givet ham i hans Ungdom, ikke var gaaet i Opfyldelse. Blandt Andet i et os opbevaret kort Brev til de øvrige tydske Biskopper lagde han disse, som ogsaa Ludvig den Tydske, endnu engang den nordiske Mission

og sit Erkebispedømme, som sammes Middelpunkt, eftertrykkeligen paa Hjerte.

Under Formaninger, som han rettede til sin Yndlingsdiscipel og Efterfølger, den flanderske Rembert, og de andre Venner, som omgave ham; styrket ved Vennernes Sang og Bøn saavel som ved egen Bøn og ved kraftige Sprog af den hellige Skrift, døde Ansgar den 3die Februar 865, i sit 64de Aar, i Bremen og blev begraven der allerede samme Dag.

Ebbo af Rheims har i den sidste Tid af sit urolige Liv, da han var Biskop i Hildesheim, udtalt den faste Overbevisning for Ansgar, at det af dem til Kristi Navns Ære begyndte Værk ikke vilde gaa til Grunde, men bringe Frugt og fremmes, indtil Herrens Navn var naaet til Jordens Grændser. I de følgende tre Aarhundreder efter Ansgar opfyldtes denne Forudsigelse for Norden.

II.

Olaf den Hellige.

Fra den dunkle Fortid af levede i Norge et til den gothiske Stamme henhørende Folk, Nordmændene. Det var en kraftfuld, frihedselskende, krigersk Slægt, hvilken imidlertid ikke kjendte den ene sande Gud, men dyrkede Valhals Guder, dels i hellige Lunde, dels i Templer („Hof"), og ofrede dem Heste, undertiden ogsaa Mennesker, i Særdeleshed paa Julefesten (Nytaar). I høieste Anseelse stod Kraftens og Styrkens Gud, Thor, hvis Navn endnu forekommer hyppigen, saavel i Benævnelsen paa Mennesker som paa Steder. Fra tidlig Tid, saa langt Historien naaer tilbage, var Norge adsplittet i en Mængde Smaastater, der bleve beherskede af Konger; men omtrent et halvt Aarhundrede efter Carl den Store fremtraadte en af disse Smaakonger, Harald Haarfager, underkastede sig alle disse mindre Riger og herskede over dem med Kraft og Anseelse. Hans Søn, den ædle Hakon, der var opdragen i den kristne Tro hos sin Pleiefader, den engelske Konge Adelstan, søgte forgjæves at omvende sine Landsmænd til Kristendommen. Bedre lykkedes dette nogle Aartier senere for hans Slægtning, Olaf Tryggvason, der brugte Sværdet, hvor Ordet ikke frugtede. Under Udførelsen af sin vanskelige Opgave endte dog denne Helt sit Liv efter tapper Modstand i Søslaget ved Svolder, i Aaret 1000.

Hedenskabet haabede nu at vinde fuldkommen Seier, og Asadyrkelsen fortrængte dernæst aldeles den nyplantede Kristendom. Men kun af kort Varighed var denne Tilbagegang. Allerede var den Mand født, hvem Herren havde udvalgt til med fast Haand at opplante Korsets Tegn blandt Norges Bjerge, og Olaf, senere kaldet Sankt Olaf

eller **Olaf den Hellige**, var hans Navn. I Gudbrandsdalen, ifølge Sagnet paa Gaarden Vik, blev Olaf født i Aaret 994, og da han var tre Aar gammel, døbtes han af sin Slægtning, Olaf Tryggvason, som selv stod Fadder til ham.

I det skjønne Ringarike henlevede Olaf sin Ungdom ved sin Stedfader, Underkongen Sigurd Syrs Hof; men det stille Landliv, som førtes der, behagede ikke den daadskraftige og videbegjærlige Kongesøn. Han fulgte derfor sine Landsmænds Tilbøielighed og foretog sig paa et velrustet Skib et Sørøver= („Vikings") Tog, under hvilket han ved Klogskab og Tapperhed erhvervede sig Erfaring, Rigdom og et berømt Navn.

Efter i flere Aar at have streifet om paa Havet fik han Lyst til atter at se sit Fædreland, hvilket efter Olaf Tryggvasons Fald tildels stod i Lehnsforhold til den danske og svenske Konge. Ledsaget af en lille, men udvalgt Skare af prøvede Krigere vendte Olaf tilbage til Hjemmet, hvor han fandt Understøttelse af mægtige Paarørende og en stor Del af Folket, da han fordrede sit Arverige udleveret, som Efterkommer af Harald Haarfager. Nogle mægtige Høvdinger gjorde ham Modstand, men efter i et afgjørende Søslag at have overvundet dem 1016, besteg han uden Indsigelse sine Fædres Kongestol. Stort og vanskeligt var hans Hverv. Folket var vildt, egenraadigt og for Størstedelen hedensk, og de mægtige og uafhængige Høvdinger fandt Opmuntring og Tilhold hos de danske og svenske Konger, af hvem Olaf fordrede det hærgede norske Land tilbage. Med klar Bevidsthed og urokkelig Fasthed arbeidede han mod det store Maal, at bevare Rigets Enhed og Kongemagtens Anseelse, og derhos at indføre Kristendommen. Med Iver stræbte han at ophjælpe sit Land. Gamle Love bleve forbedrede og nye givne. Landslovene bleve haandhævede med Strenghed, og

selv de mægtige Høvdinger maatte bøie sig under Olafs vældige Herskervilje.

Olaf kan med Rette kaldes det norske Riges anden Stifter, Norges kristelige Lovgiver, Grundlæggeren og Ordneren af Landets kristne Kirke.

Det kostede ham stor Møie at indføre Kristendommen fuldkomment i sit Fædreland. For at naa dette Maal drog Olaf selv, ledsaget af en Biskop og tre hundrede krigsvante Mænd, omkring fra Sted til Sted, underviste Folket i den sande Tro og i gode Sæder, og straffede strengt, ved Ord eller paa Gods, Lemmer og Liv Enhver, der ikke vilde tjene den sande Gud. Paa disse Omvendelsesreiser, der endnu paa mange Steder leve i Folkesagnet, kom han ogsaa engang til den store og skjønne Dal ved Foden af Dovrefjeld, hvilken kaldes Gudbrandsdalen. Paa den yndigt beliggende Gaard Hundstorp boede dengang en hedensk Høvding, der hed Dale-Gudbrand. Da Rygtet kom til denne, at Kong Olaf nærmede sig for at paatvinge Folket en ny Tro, samlede Dalens Sønner sig om Høvdingen for med Sværdet i Haanden at forsvare deres Fædres Tro. Den Skare, som under Dale-Gudbrands Søn blev sendt mod Kong Olaf, blev let overvunden af Olafs Krigere, og Anføreren skulde hænges. Olaf gav imidlertid Ynglingen fri og tilbød ved ham hans Fader og Brødre et Forlig, idet han forordnede en Sammenkomst („Thing“) ved Hundstorp, for der at underhandle med dem. Da Thinget var samlet, stod Kongen op og sagde: Folket længere oppe i Dalen havde antaget Kristendommen, nedbrændt sine Offersteder, og troede nu paa den sande Gud, som havde skabt Himmel og Jord og var alvidende. Derpaa satte Kongen sig ned, og Dale-Gudbrand svarede: „Vi vide ikke, om hvem du taler; eller kalder du den en Gud, hvem hverken du eller nogen Anden kan se? Vi have en Gud, som man hver Dag kan se, hvorvel

han ikke er synlig idag, fordi Veiret er slet; og frygtelig og saare anselig vilde han forekomme Eder; derfor, mener jeg, vilde Angst gjennemfare Eders Blod om han fremtraadte her paa Thinget. Men da du siger, at Eders Gud er saa vældig, saa lad ham nu bevise det derved, at Veiret i Morgen er skyfuldt, dog uden Regn, og lad os da igjen komme sammen."

Herpaa fo'r Kongen hjem til sit Herberge, hvor han vaagede og bad den ganske Nat. Da Dagen brød frem, gik Kongen i Messen, derpaa til Bords og derefter til Thinge. Veiret var blevet saaledes, som Gudbrand havde forlangt det. Da fremstod Biskop Sigurd, der ledsagede Kongen, i sin Chordragt, med Bispehuen paa Hovedet og Bispestaven i Haanden. Han forsvarede Troens Sag for Bønderne, fortalte dem mange underfulde Ting, hvilke Gud havde gjort, og sluttede sin Tale paa passende Maade. Derpaa svarede Høvdingen Thord Istermage: "Mangehaande Ting taler den hornede Mand med Staven i Haanden, som foroven er bøiet skjønt som et Væddderhorn; men da I stedse sige, at Eders Gud kan gjøre saa mange underfulde Tegn, saa siger til ham, at han lader blive klart Solskin imorgen Formiddag, saa ville vi atter komme her tilsammen og gjøre et af to, enten forlige os angaaende denne Sag eller fortsætte Striden." Dermed skiltes man for denne Gang fra hverandre.

Kongen holdt nu atter ved med Bøn den hele Nat og anraabte Gud, at Han dog efter Sin Naade og Barmhjertighed vilde løse denne Forvikling.

Da Messen var til Ende, drog Kongen igjen til Thingstedet, hvor de forsamlede Landfolk bøiede sig dybt for det af Guld og Sølv straalende Billede af deres Gud Thor, hvilket man havde ført fra det nærliggende Tempel ("hof") til Stedet, hvor Thinget holdtes. Da stod Dale-

Gudbrand op og talede: "Hvor er nu din Gud, o Konge? Jeg mener, at han nu hellere tøver i sit skydunkle Land, og det forekommer mig, at hverken du eller den hornede Mand, som I kalde Biskop, og som sidder ved din Side, idag er ved saa godt Mod som igaar. Thi nu er vor Gud kommen, der hersker over alle Ting, og skuer paa Eder med sit skarpe Øie: og vel mærker jeg, at I ere forfærdede og neppe vove at opslaa Eders Øine. Lader nu derfor al Modstand fare, og tror paa den Gud, der har Eders ganske Skjæbne i sin Haand."

Derpaa reiste Kongen sig og svarede: "Meget har du talet til os i denne Morgenstund, og du undrer dig høilig over, at du ikke kan se vor Gud; men vi haabe, at Han ret snart vil komme til os. Du vil indjage os Skræk med din Gud, som baade er blind og døv og hverken kan beskytte sig selv eller Andre, ja end ikke formaar at komme nogen Steds hen fra sit Hus. Men nu mener jeg, at hans Ulykke er nær forestaaende: thi vender kun nu Eders Øine mod Østen, hvor vor Gud fremtræder med et stort Lys."

Da gik Solen op, og i samme Øieblik saa Landfolkene, hvorledes paa Kongens Vink, en af hans Krigsmænd, ved Navn Kolbein den Stærke, gav deres Gud et saadant Slag med sin Kølle, at Billedet sprang i Stykker, og Mus, Øgler og Orme vrimlede frem deraf. Da forfærdedes Folket, og Flere grebe Flugten. Men Kongen samlede dem atter og talede saaledes til dem: "Jeg ved ikke, hvad Eders Larmen og Løben betyder. Nu kunne I selv se, hvad Eders Gud formaar, han, som I nylig have omgjordet med Guld og Sølv, og for hvem I fremsatte Spise og Drikke. (Daglig bleve fire store Fladbrød og andre Fødevarer frembaarne for Afguden. Olafs-Saga Kap. 107.) Ser nu, hvilke Skytsaander der have fortæret hvad I frembære, Mus og Orme, Snoge og Tudser; og ilde gjorde de, som vilde for-

lade sig paa Sligt og ikke aflade fra deres Daarskab. Tager nu Eders Guld og Kostbarheder, der ligge omstrøede paa Jorden, og giver dem til Eders Kvinder, men behænger ikke mere Stok og Sten dermed. Her er nu kun to Ting at vælge imellem: enten antage I Kristendommen, eller I bestaa endnu idag en Kamp med mig, og da vinde den Seiren over den Anden, hvem den Gud, paa hvem vi tro, vil forunde den."

Da stod Dale-Gudbrand op og sagde: "Vi have her taget stor Skade paa vor Gud; dog, da han ikke vil hjælpe os, saa ville vi nu tro paa den Gud, paa hvem I tro."

Herpaa antoge Alle Kristendommen. Da døbte Biskoppen Dale-Gudbrand og hans Sønner. Kongen og Biskoppen lode Lærere blive tilbage, og de, som tilforn havde staaet overfor hinanden med fiendtligt Sind, skiltes som gode Venner. Gudbrand lod bygge en Kirke i Dalen. (Snorres Olafs-Saga Kap. 118. 119.)

Den Iver, hvormed Olaf søgte at udrydde Hedenskabet, og den Strenghed, med hvilken han uden Persons Anseelse holdt paa Efterlevelsen af sine Love, i Forbindelse med hans Selvstændighed i Landets Styrelse, skaffede ham farlige Modstandere, fornemmelig blandt Høvdingerne, hvilke hemmeligen forbandt sig med Olafs gamle Fiende, den mægtige Kong Knud af Danmark og England, der ikke ønskede Noget hellere end at forene Norge med sine øvrige Lande. Ved Guld og store Løfter forførte Knud Mange til Affald fra deres Konge, saa at Olaf blev forladt af de Fleste, da Knud drog mod Norge med en stærk Flaade, og kun ledsaget af nogle faa Trofaste maatte han under store Farer og Møisommeligheder flygte til Gardarike (Rusland), hvor han fandt et Tilflugtssted hos sin Svoger Kong Jarisleif. Her var Kong Olaf længe tvivlraadig, om han skulde drage til Jerusalem ("Jorsal") og vorde Munk, eller antage en

Landstrækning i Gardarike til at regjere og omvende til Kristendommen; men da lod Olaf Tryggvason sig tilsyne for ham i en Drøm og bød ham at vende hjem og gjenvinde sin Fædrenearv.

Understøttet af Venner og Slægtninge og andre krigslystne Folk rykkede Olaf med en Hær paa omtrent fire Tusinde Mand ind i det nordenfjeldske Norge, hvor en Skare af ti Tusinde Bønder havde forsamlet sig. Forinden Olaf traf sammen med sine oprørske Undersaatter, mønstrede han sin Hær; men da ni Hundrede Hedninger befandt sig deri, bød han, at disse først skulde døbes, idet han erklærede: "Vi tør ikke sætte vor Fortrøstning til Kjæmpernes Mængde, paa Gud alene skulle vi forlade os; thi ved Hans Kraft og Barmhjertighed kunne vi vinde Seier; men jeg vil ikke have hedensk Folk blandt Mine." Fem Hundrede vilde ikke lade sig døbe og forlode Kongens Hær; fire Hundrede derimod vare beredvillige til at modtage Daaben og følge Kongen, idet en af deres Anførere erklærede: "Skal jeg tro paa en Gud, hvorfor da ikke ligesaa godt paa den hellige Krist, som paa nogen anden? og Kongen trænger meget til vor Hjælp."

Da Olaf imidlertid kun fandt liden Understøttelse hos Folket, raadede hans Ven Fin Arneson ham til at lade røve og brænde omkring paa Gaardene, hvoraf Følgen vilde blive at Bondehæren vilde opløse sig og Enhver ile hjem for at redde Sit.

Dette Raad fandt almindeligt Bifald; men den fromme Konge erklærede, at han vel tilforn havde faret haardt frem mod Landfolkene med Brand og Ødelæggelse; men dette var skeet, fordi de forkastede Troen, holdt fast ved deres Offringer og ikke vilde høre paa hans Ord, og da havde han havt Guds Ret at forsvare; for Øieblikket derimod var det kun et Affald fra hans Parti, hvilket var af mindre Betydning, og

da det nu stod i hans Magt at skaane, vilde han gaa sagtmodigt frem imod sit Folk og ikke begaa nogen Voldsgjerning.

Ved Stiklestad i Værdalen stødte Olaf paa Bondehæren, og her forefaldt det mærkværdige og blodige Slag, der erhvervede ham Martyrkronen, i Aaret 1030. (Den almindelige Antagelse er, at St. Olafs-Dag falder paa den 29de Juli; men paa Grund af den Solformørkelse, der indtraadte under Slaget, har Professor Hansteen i Kristiania fundet, at Slaget er holdt den 31te August.) Med det Feltraab: "Fremad, Kristmænd, Korsmænd og Krigsmænd!" angreb Olaf modigen med sine Krigere, men fandt tapper Modstand fra Føndernes Side, hvis talrige Skare raabte: "Fremad, fremad, Landmænd!" Kongen og hans Folk strede mandeligen, men maatte dog tilsidst ligge under for den store Overmagt. Svært saaret ved et Hug i Benet, lænede Kongen sig op til en Sten, og idet han kastede Sværdet fra sig, bad han Gud om Hjælp. I denne Stilling gav Bøndernes Anfører Thorer Hund sin Herre og Konge Dødsstødet. Med Kongen faldt den største Del af dem, der fulgte ham. Det var som om Himlen vilde kaste et Sørgeslør over denne Begivenhed; thi midt under Slaget, medens Veiret var klart og Solen stod paa Himlen, blev det pludselig ganske dunkelt, og først efter Olafs Død viste Solen sig igjen. Denne mærkelige Solformørkelse bidrog vistnok meget til at fremme og befæste den Tro, som udbredte sig strax efter Slaget, nemlig at Olaf var en hellig Mand.

Der fortælles, at en fattig blind Mand atter erholdt sit Syn, idet han berørte Kongens Lig; og Olafs Morder Thorer Hund erklærede, at, da han tørrede Blodet af den fældede Konges Aasyn og noget deraf berørte et Saar, som han selv havde paa Haanden, blev dette øieblikkeligt helet.

Da Olafs Lig, som hemmeligt var jordet strax efter

Slaget, atter opgravedes efter et Aars Forløb, fandt man det aldeles uforandret, ja Haaret og Neglene vare endogsaa voxede. Ifølge Biskop Grimmkells Raad, der var en Ven af Kongen, erklærede og vedtog man da, at Kong Olaf var en sand Helgen. Hans Lig blev lagt i et kostbart Skrin og sat paa Høialteret i Clemenskirken i Nidaros (Trondhjem), hvor man siden vidste at fortælle om mange underlige Tegn, som vare skete derved. St. Olaf blev Norges Skytshelgen, og hans Anseelse var saare stor i hele Norden. Den 29de Juli feirede man stedse hans Fest paa høitidelig Maade, og vidt omkring i Kristenheden bleve Kirker byggede til hans Navns Ære, endogsaa i Konstantinopel.

Hans Levninger bleve senere henflyttede til den store og prægtige Kristkirke i Nidaros, hvortil en Mængde Pilegrime fra alle Lande gjorde Valfarter og bragte rige Gaver.

Ved Reformationens Indførelse i Aaret 1539 blev St. Olafs kostbare Skrin tillige med de øvrige Klenodier borttaget og ført til Danmark.

St. Olafs Skrin er vel forsvundet, og hans rige Gaver ere forglemte; men hans Navns Ihukommelse bevares endnu den Dag idag frisk og levende i Norges Dale, hvor ikke alene Navnet Ola, Ole ogsaa i vore Tider er det almindeligste Mandsnavn, men mange Sagn fremdeles berette om hans Underkraft, hvorledes paa hans Bud en Trold blev forvandlet til en Sten, rene Kilder sprang frem o. s. v. Ogsaa i Markens Blomster og i Børnenes Lege lever St. Olafs Navn endnu. (Norske Sagn, samlede og udgivne af A. Faye. Den af Kong Oskar stiftede eneste norske Ridderorden bærer St. Olafs Navn.)

———o———

III.
Thomas von Westen.

Store og i Gud begrundede Foretagender søge ikke forgjæves efter Redskaberne til deres Udførelse; da den første evangeliske Hersker, der regnede Missionens Fremme til sine væsentlige Pligter, da Kong Frederik IV i Danmark havde rettet sit Øie i from Forsorg mod det halvt kristne eller tildels ganske hedenske Lapland i det yderste Norden af sit norske Rige, behøvede han ikke at søge Sendebudet til hine Egne blandt tydske Mænd, som Tilfældet havde været ti Aar tidligere, da Talen var om Missionen til Malabarerne; i hans eget Norge stod allerede en rustet Prest til hans Tjeneste, nemlig Thomas von Westen, hvis Navn fortjener ogsaa i den videste Kreds at vorde indprentet i evangeliske Kristnes Minde. Allerede alle de Tildragelser i hans Liv, om hvilke Historien ved at fortælle indtil det Tidspunkt, da han som Prest i Vedø, paa Grændsen af Trondhjems Stift, modtog det apostoliske Embede for Finmarken, paatrykke ham Præget af det overordentlige, bebude den nidkjære Kjæmper, der er rede til at ofre Alt med freidigt Mod for Sjæles Frelse, og gjøre det tillige forstaaeligt, at han efter en saa tidlig afsluttet Løbebane i hine Egne har erhvervet sig et lignende skjønt Navn blandt sine arme Lapper eller Finner, som Samuel Marsden blandt Nyselænderne,

nemlig den Titel: Lectoren, der havde den finske Mand kjær.

Westen blev født i Trondhjem i Aaret 1682. Hans Forældre levede med en talrig Børneflok i trange Kaar, og han blev derfor bestemt til en borgerlig Næringsvei. Men Drengen skjulte sig, naar han fandt Leilighed, for hemmeligt at lære latinske Ord; man fandt Jacob Bøhmes "Morgenrøde" i hans Hænder, en Bog, der har tjent saa mange evangeliske Kristne til dybere Vækkelse. Omsider gav Faderen efter og lod Sønnen drage til Universitetet, dog under den Betingelse, at han helligede sig til Lægevidenskaben. Endelig er den unge Mand nær ved Doktorværdigheden; da dør Faderen (som dog synes for en Del at have understøttet ham), og Promotions-Omkostningerne ere ikke at skaffe tilveie. Fra denne Tid af har han uden Tvivl desto ivrigere lagt sig efter de theologiske og sproglige Videnskaber, dog under stadig Kamp med den bitreste Armod. Som man fortæller, kunde han kun hveranden Dag spise sig mæt af den sletteste Kost og maatte blive hjemme, naar hans Stuekammerat gik ud, da en Kjole maatte tjene til fælles Brug. Den Understøttelse, han erholdt af en from Enke, hvem han senere ægtede af Taknemlighed, falder vel i denne Tid. Endnu to Efterretninger haves om den Tid, der gik forud for hans Indtrædelse paa sin fremtidige Embedsbane: den ene meddeler os, at han paa Grund af østerlandske Sprogstudier har opholdt sig i Rusland, den anden, at han uden Lønning blev beskjæftiget ved Bibliotheket i Kjøbenhavn. I sit 28de Aar blev han endelig udnævnt til Prest for Vedø i Norge, og paa samme Tid fristede han den Skjæbne, ved Skibbrud at miste en af sine Steddøtre saavel som sin Hustrues Formue i Bølgerne; saaledes traadte han da nu end mere prøvet frem paa den offentlige Kampplads. Og til Kamp frembød sig strax Anledning, vel ikke mod Vranglære,

men mod Sikkerheden og Selvretfærdigheden i en Kirke, der neppe endnu havde Andet tilovers af evangeliske Kristnes Væsen end Navnet, Embedets og Gudstjenestens Ordning og et Skin af Rettroenhed. Slutter man fra Biskoppernes Forhold, der optræde hindrende i von Westens Historie, til det Hele, saa vare de daværende Tilstande i Norge ikke bedre, snarere værre end de, mod hvilke opvakte Mænd i Tydskland og andre Lande allerede havde hævet eller samtidig med Westen hævede deres tugtende, formanende, bedende Stemmer. Thomas von Westen var ikke den Mand, der kunde slaa sig til Ro med ren Lære og Overlevering; han fordrede at se Omvendelsens Frugter, hans Vidnesbyrd havde en Reformation i Levnet og Vandel og en levende Kristendom til Formaal. I Begyndelsen stod saa at sige den hele Menighed op imod hans Bestræbelse, som imod en ubeføiet Jagen efter at indføre noget Nyt, og Besværinger over ham indløbe ikke alene til Biskoppen i Trondhjem, men endogsaa til Kjøbenhavn. Men med hvilken Troskab, med hvilken Veltalenhed i Kjærlighed og Taalmod, med hvilken Bistand af Guds Aand han maa have forfulgt den indslagne Vei, viser sig af en tredobbelt Fyldestgjørelse, der blev ham til Del, og hvoraf den sidste var den fuldstændigste. Den første bestod deri, at sex andre Geistlige lidt efter lidt sluttede sig til ham og hans Maade at opfatte Hyrdeembedet paa, og disse i Forening med ham har man kaldet Syvstjernen. Deres Navne vare: Jens Juul, Prest i Thingvold; Amund Barsow, Prest i Overnæs; Nikolai Engelhard, Kappellan til Næsset, von Westens Efterfølger i Vedø; Peter Strøm, Kapellan, siden Prest i Borgen i Bergens Stift; Mentz Askanius, Kapellan i Ovre, og Eiler Hagerup, senere Biskop i Trondhjem.

Hvilken rig Velsignelse en saadan i Herren og paa den fælles, uforandrede Troes Grund sluttet Kreds kan stifte,

det fik man her Bevis for. I deres Sammenkomster var Selvprøvelse og gjensidig, broderlig Formaning Hovedsagen. De dyrebare Gudsmænd vare dybt bedrøvede over Kirkens Tilstand paa sin Tid, da Saltet havde mistet sin Kraft, og Lyset var stillet under en Skjæppe, og i sit dybe Alvor prøvede de først sine egne Hjerter, at ikke de, som optraadte som Revsere af Tidens aandelige Ligegyldighed, selv skulde gaa fortabte; men saa arbeidede de da, hver i sin Menighed, ufortrødent i Herrens Gjerning. Heller ikke undlode de at tale Alvorets Ord til de aandelige sovende Embedsbrødre, men kom med baade kjærlige og strenge Ord. Meget aandeligt Liv blev ogsaa vakt ved disse Herrens Tjenere, og den Velsignelse, Syvstjernen spredte om sig, blev mærkbar nær og fjern.

Hvad Fiendskab og Had, de fik føle, det er vel tildels blevet aabenbaret; men det Meste er vistnok lidt og stridt i det Stille.

Af de Arbeider, som disse syv Prester havde fore, ville vi nævne en Katekismeforklaring, som væsentlig blev udarbeidet af Engelhardt. Man havde især for Øie fortrinsvis at faa udviklet de Lærepunkter, som — uagtet sin Vigtighed — dog paa den Tid bleve lidet holdte frem (saaledes Læren om Gjenfødelsen, Retfærdiggjørelsen og Helliggjørelsen), og at benytte en saa letfattelig Fremstilling, at Alle skulde kunne tilegne sig Indholdet. Denne Forklaring blev færdig i Aaret 1715. — Videre søgte disse Mænd at befordre Udbredelsen af Guds Ord iblandt Folket. De gjorde til den Ende Sammenskud og indkjøbte paa engang 1000 Bibler, 200 Exemplarer af Jesper Brochmands Huspostille, 300 Ex. af Johan Arndts "Sande Kristendom", 1000 Salmebøger, 1000 Ex. af Biskop Jersins "Den sande Livets Vei" og "Troens Kamp og Seier" og 500 Ex. af "Menneskets hele Pligt". Hagerup oversatte Richard Bax-

ters "Den fattige Mands Husbog", hvorpaa deraf mange Exemplarer bleve fordelte iblandt Menighederne.

Men hvad der gjorde disse Prester endnu mere bekjendte som nidkjære Arbeidere for Guds Riges Fremme, var den Bønskrivelse, som den 17de April 1714 blev overrakt til Kong Fredrik den Fjerde (1699—1730). Han var bekjendt som en Mand, der gjerne vilde fremme sand Kristendom, og de gjorde derfor Regning paa hos ham at finde et aabent Øre for sine Klagemaal. Skrivelsen lød saaledes:

"Stormægtigste Monark! Allernaadigstc Herre og Konge! Kristi Kirkes skrigende Nød og Trængsel tvinger os til at tale, og Deres Majestæts store Iver for Guds Ære forsikrer os om det naadigste Gehør. Den levende Guds Søn begjærer ved os at klage for sin Salvede over sin dyrekjøbte Bruds jammerlige Elendighed. Vi ville ikke trætte Deres Majestæt ved Vidtløftighed, men allerunderdanigst fremstille vor Klage i faa Ord, de samme Ord, med hvilke vi dog trøste os til engang at træde frem for Guds strenge Domstol.

Allernaadigste Konge! Zions Veie i Deres Land Norge ligge ganske øde. Her er ikke mere nogen Kirketugt i disse Lande, Bindenøglen er ganske begraven, Løsenøglen er fuldstændig misbrugt, Prædikenerne desværre mestendels uden Frugt, Skriftestolen mere til Befordring af den Ondes Rige end til Afskaffelse af Synden. Horeriet har taget saadan Overhaand, at Helligdommens Vægtere daglig maa frygte for Sodomas Straf over dette Land. Drukkenskab er ikke mere nogen Synd, Trætte og Kiv er bleven til almindelig Skik; falsk Vægt og Maal holder man for en tilladt Gevinst, Uvidenhed i Salighedens Sag for den sande Tro; Banden og Sværgen er almindelig Tale, Sabbatsbrøde et Adiaforon (Middelting); natlige Drikkelag af alle Slags o.

lign. have — til største Foragt for Guds Ord og Deres Majestæts gavnlige Love — formeret sig; alle guddommelige og kongelige Forordninger til Befordring af Kristendommen blive overtraadte uden Sky; sjelden blive de grove Laster trukne for Retten og i bedste Fald Dommen ikke fuldbyrdet: paa nogle faa Guds Børn nær er der ikke nogen anden Forskjel mellem os og vore hedenske Forfædre end Kristennavnet.

Derfor begjære vi underdanigst, at vor naadigste Konge vil udnævne tre Kommissærer, Professorerne i Theologi Stenbuch, Trellund og Lodberg, for at paahøre vore Besværinger og Forslag til Gjenoprettelse af den sunkne Kristendom. Vi forsikre Deres Majestæt om, at, saavist som vi ønske engang at staa med Freidighed og en god Samvittighed i de Dødes Opstandelse, saa vist skulle vi intet Andet forebringe, end hvad vor Samvittighed — grundet paa Guds rene og hellige Ord, paa vor Kirkes symbolske Bøger og Deres kongelige Majestæts høipriselige Love — tilsiger os at være absolut nødvendigt, forat vi kunne redde vore egne Sjæle og andre Sjæle med os, Guds Velsignelse kan blive udbredt over Deres Majestæts Land og den Allerhøiestes Ære blive fremmet i Jesu Kristi Kirke.

Saa ere vi ogsaa forvissede om — saavist som vi ikke ere Løgnprofeter, men en god Aand taler ud af os —, at, saafremt vor Klage over Zions Saar finder Naade for Kongens Øren, Gud vil velsigne Deres Majestæts Regjering og Hus og afvende de store, overhængende Straffe og Hjemsøgelser, hvad vi af Hjertet ønske, og idet vi tilønske vor naadigste Konge al Lykke, Seier og Salighed, forblive vi med Bøn og Tro, med Liv og Blod Deres" osv.

Mere end nogensinde før bleve nu de syv Prædikanter udskregne som Urostiftere, der vilde indføre alskens nye Indretninger. Verdslige Embedsmænd truede dem med en

frygtelig Hevn. Biskoppen over Trondhjems Stift, Peter Krog, der saa sig angreben, fordi han beskyttede og tildels selv havde fremkaldt de mange Misbrug, "svor dem et uforsonligt Fiendskab." Tunge Dage var det for dem, det er vist; men Thomas v. Westen opmuntrede de frygtsomme Brødre og indgav dem Mod.

Endnu førend Presterne kunde vente det, havde Kongen i en Skrivelse af 20de Juni 1714 befalet de tre nævnte theologiske Professorer nøie at undersøge Sagen, og efterat disse havde underkastet de udførlige Besværinger, som de syv Prester nu afgave, en grundig Prøvelse, erklærede de om Klagerne i deres Helhed, og hvad hine Guds Mænd havde forlangt, var gjennemgaaende intet Andet, end hvad Hs. Majestæts egen Lov og Ritual enten havde befalet eller dog forudsat, naar disse skulde blive haandhævede efter Guds Vilje og Kongens gudfrygtige Sindelag, hvorpaa de gjennemgik Besværingerne Punkt for Punkt.

Kongen forelagde derpaa Sagen for Geheimeraadet, og Resultatet blev, at der for at afskaffe de groveste Misbrug blev givet flere nyttige Forordninger; der blev anbefalet en nøiagtigere Opsigt med de theologiske Studerende for saavidt mulig at forhindre, at ganske udygtige eller vantroende Personer skulde komme i geistlig Virksomhed, ligesom de syv Prester bleve opfordrede til at udarbeide Planen for en Kirkeret.

Men Aaret 1714 blev ikke alene kun derved, at, som ovenfor nævnt, en Art Reformation af flere kirkelige Forholde blev indledet, af Betydning for den norske Kirke. Under 10de December 1714 forordnede Kong Fredrik den 4de Oprettelsen af et Missionskollegium i Kjøbenhavn, der fik til Opgave at lede en planmæssig Missionsvirksomhed saavel i Ost-Indien som blandt Lapperne i det nordlige Norge.

Førend vi imidlertid omtale den sidstnævnte Del af Missionskollegiets Arbeide, hvori — som vi senere skulle faa se — Thomas von Westen blev den Banebrydende, maa vi først i al Korthed betragte den aandelige Tilstand, hvori det nordlige Norge befandt sig.

De store Strækninger i det nordlige Norge vare lige indtil det 17de Aarhundrede kun lidet beskinnede af Kristendommens Sol. Vel var der her og der blevet bygget enkelte Kirkehuse af de danske Konger; men der manglede levende Vidner, der saavel i Ord som i Gjerning vidnede om den Herre Jesus. Vel forekommer der i dette Tidsrum enkelte lysende Exempler paa sande Kristusforkyndere; men de svinde snart igjen i fuldkommen Dunkelhed, og man opdager senere faa Spor af deres Bestræbelser for at udbrede Guds Rige. Saa lægge ogsaa de stedlige Forholde store Hindringer i Veien for en fast og regelmæssig Menighedsordning, og var det daarlig bevendt med kristeligt Liv i Menighederne ved Kysten og det endogsaa saa langt syd som i Romsdalen, saaledes som omtalt i det Foregaaende, hvor langt elendigere var da ikke Tilstanden blandt de stakkels Lapper, der med sine Rensdyrhjorder færdedes om paa Fjeldene og ikke havde faste Boliger! Det fuldstændigste Afguderi herskede iblandt det forsømte Lappefolk. Lapperne have stedse været bekjendte for sin Trolddomskunst; men naar Kristian den Fjerde i 1609 paabød, at alle Lapper, som bleve grebne i Trolddom, skulde blive straffede paa Livet, saa skjønne vi lettelig, at dette Intet hjalp. Kun det Guds Ord, som gjør Alt nyt, og den kristelige Kjærligheds Sol kunde adsprede det dybe Mørke, som hvilede over det stakkels Folk.

Et Par lysende Exempler paa trofast Arbeide for Kristendommens Fremme blandt Lapperne i denne ellers saa mørke Tid bør nævnes.

Da Svenskerne under Karl den 10de i 1658 rykkede ind i Danmark og Norge, indtoge de blandt andre Byer ogsaa Trondhjem; den saavel sin Konge som sin Herre Kristus tro Biskop i Trondhjem, Erik Bredahl, maatte, da han ikke vilde finde sig i Fiendens Anslag, i største Armod forlade Byen tilligemed Kone og Børn og bestyrede derpaa i tre Aar, indtil Freden blev sluttet, Trondenes Presteembede i Senjen. Fra sin Bopæl foretog han ofte Reiser op til Lapperne og prædikede Guds Ord før dem; men saa uimodtagelige vare Hjerterne for den guddommelige Sandhed, at flere af Biskoppens Medhjælpere med Ordets Forkyndelse blandt Lapperne sandsynligvis bleve myrdede; ialfald fandt man kort efter intet Spor af dem. Men den nidkjære Biskop tabte ikke Modet; han overtalte enkelte Lappefamiljer til at overlade ham sine Børn til Opdragelse, og han søgte nu at indplante i disse Børns Hjerter Troen paa den Herre Kristus, forat de engang kunde blive et aandeligt Salt blandt sine arme Brødre, og naar Forældre og Slægtninge kom til Trondhjem, hvortil Biskoppen igjen efter Svenskernes Rømning af Byen var flyttet tilbage, lagde han dem paa Hjertet at tage sig disse Børn til Exempel og ligesom disse lære at kjende og elske den Herre Kristus. Overalt søgte han at vinde Sjæle for Herren, og det lykkedes ham ogsaa at rive Flere ud af Mørket, og man kan vel sige, at naar der et halvt Aarhundrede senere fandtes paa sine Steder Spor af Kristendom blandt Lapperne, saa skyldtes det den kristeligsindede Biskops trofaste, kjærlighedsfulde Arbeide. Men desværre — han fandt ingen Efterfølger.

Først i Begyndelsen af det attende Aarhundrede kom der igjen en Mand, der ofrede Arbeidet for Guds Riges Udbredelse blandt Lapperne et ihærdigt, opofrende Arbeide, — det var Lappeskolemesteren Isak Olssen. Han var af Provst Paus bleven ansat som Skolemester for Lapperne

i Varanger. Her arbeidede han nu med en mønsterværdig, ja — vi kunne vistnok sige — apostolisk Troskab i 14 Aar, ikke kjæmpende kun med Armod, men med alleslags Farer baade tillands og tilvands, ja flere af Lapperne stræbte ham efter Livet. Lapperne hadede ham især, fordi han aabenbarede deres Afgudstjeneste og Offersteder.

Han maatte reise omkring blandt dem som en Betler. De vilde knapt give ham Husly i sine smudsige, røgopfyldte Gammer*) og Telte eller unde den plagede Mand et Øiebliks Ro. Ofte satte de for ham raadden Fisk og fordærvet Kjød, ja vilde ikke engang give ham en Drik friskt Vand. Naar han mangengang i den mørke Nat maatte reise over Fjeldene, spændte de de ustyrligste Rensdyr for hans Kjæris**), forat han skulde omkomme paa Veien. — Da hans Helse senere var bleven nedbrudt, blev han antagen som "Interpres (Tolk) og Informator (Lærer) ved Missionsseminariet ved Trondhjems Skole" (Febr. 1717), hvorom Mére senere.

Vi have allerede omtalt, at Kong Fredrik den Fjerde havde megen Sans for Kristendommens Udbredelse og Befæstelse. Han havde ogsaa sin Opmærksomhed rettet paa de sørgelige Forholde i Nordland og Finmarken og sendte derfor i 1707 en dertil skikket Student, Paul H. Resen, for at anstille Undersøgelser om Kirkernes og Skolernes Tilstand i disse affidesliggende Dele af sit Rige. De Oplysninger, som Stud. Resen meddelte, vare af en sørgelig Art: tre Kirker befandtes næsten faldefærdige, en fjerde var falden ned for 12 Aar siden, men var senere ikke bleven opbygget, — Kirkernes Midler bleve røvede af dem, som skulde have Tilsyn med Kirkerne, og Kirkerne vare mangesteds saa smudsige,

*) Hytter, mestendels opførte af Jord.

**) Et Kjøretøi, der har nogen Lighed med en liden fladbundet Baad.

at de mere lignede Fjøse end Huse, hvor den Høiestes Navn skulde æres.

Ufortøvet fik nu Stiftamtmanden og Biskoppen i Trondhjem Befaling til at afgive sine Betænkninger om den hensigtsmæssigste Maade, hvorpaa Tilstanden skulde kunne forbedres; og den allerede nævnte Biskop Krog foretog nu vistnok en Reise til de nordlige Dele af Stiftet, men han bekymrede sig kun lidet om den Gjerning, som han var sat til at røgte; det syntes, som Sagen skulde gaa istaa.

Da var det, at Syvstjernens Optræden bragte Kongens Opmærksomhed til med fornyet Styrke at vende sig mod de kirkelig forsømte Undersaatter i det nordlige Norge, og i 1714 blev, som allerede fortalt, Missionskollegiet i Kjøbenhavn oprettet med Opgave ogsaa at lede Missionsvirksomheden blandt Lapperne.

Dette Kollegium udstedte nu en Opfordring til geistlige og verdslige Embedsmænd om at afgive Erklæringer om den Maade, hvorpaa Omvendelsesværket blandt Lapperne burde drives, forat man kunde naa de heldigste Resultater. Den Betænkning, som nu de syv Prester afgave, blev til stor Nytte og ogsaa i flere Punkter befulgt.

Imidlertid vare Kollegiets Blikke blevne rettede paa Thomas von Westen som en Mand, der ved Guds Naade maatte kunne virke til særlig Velsignelse for den lappiske Mission. Han blev derfor den 28de Februar 1716 udnævnt til Lektor og Notarius capituli i Trondhjem og den 14de Marts samme Aar beskikket til Missionskollegiets Vikarius og Befuldmægtigede.

Betegnende er den Skrivelse, han sendte til Missionskollegiet i Anledning af sin nye Stilling. Her heder det blandt Andet: "De fromme Herrer skrive, at de tvivle ikke paa min Iver og Troskab; men jeg tvivler meget paa mig selv, men forlader mig paa Gud, der udvælger det, der er

On my friendship e'er rely

skrøbeligt for Verden, forat det kan blive tilskamme, som er stærkt. Og nu, i Jesu Navn! Jeg raadfører mig ikke længe med Kjød og Blod, men gjør mig førstkommende Mandag reisefærdig."

Men nu skede det Eiendommelige, at den Menighed, der i Begyndelsen ikke havde vidst, hvorledes den skulde saare og haane den nidkjære Prest, slet ikke vilde give Slip paa ham. Den havde lært at kjende hans Værd; for Mange var han bleven en Fader i Kristus, og Alle erkjendte i ham den sande Herrens Tjener, hvem de med fuld Tillid kunde vende sig til. Th. von Westen selv havde ogsaa kjærlig Omsorg for den elskede Menighed, der havde vist ham — engang saa usigelig megen Haan og Forfølgelse og nu slig rig Kjærlighed. Derfor skrev han ned til Kjøbenhavn med Bøn om, at Kongen maatte give Menigheden igjen en Mand, der var øvet i den aandelige Strid, der havde forsaget Verden, var fjern fra al Gjerrighed, fuld af Kjærlighedens Aand og oplyst af den sande Visdom fra oven. Han mente dertil ikke at kunne foreslaa nogen mere skikket end sin Hjerteven, den milde, erfarne Engelhardt. Og Gud hørte hans og Menighedens Bøn: Engelhardt blev Thomas von Westens Efterfølger som Sogneprest til Vedø.

Vi ville ikke omtale, hvorledes von Westen røgtede, hvad der paalaa ham som Lektor; vi ville kun kortelig dvæle ved hans Virksomhed som Missionskollegiets Vikarius.

Som Saadan gjennemreiste han tre Gange, i Aarene 1716, 1718 og 1722, hele Finmarken.

Med et Arkangel-Skib forlod han første Gang Trondhjem den 29de Mai 1716, ledsaget af to Kappellaner. De stege i Land i Varanger-Fjorden. Her mødte han den allerede omtalte Provst Paus, der ledsagede von Westen paa en Del af hans Reise; senere, paa Veien til Vest-Finmarken, kom Isak Olssen ham imøde; v. Westen saa, at den nidkjære

Arbeider holdt paa at bukke under, og tog ham med sig til Trondhjem, hvor han blev Lærer i Lappisk. Overalt, hvor v. Westen kom hen, søgte han paa det Nøieste at udforske Lappernes Overtro, lod det ikke blive med Tale til den store Flok, men bearbeidede den Enkelte paa Tomandshaand, aabenbarede dem den Mørkets Magt, hvori de var bundne, og ledede dem paa den sande Bods Vei til Sandhedens Erkjendelse og Tro paa den Herre Jesus Kristus. Derhos søgte han overalt at vinde Kjendskab til de stedlige Forholde for at kunne paapege de Steder, hvor man hensigtsmæssigst kunde opføre nye Kirker og oprette Skoler. Ogsaa om Lappernes Skikke og Levevis gjorde han Optegnelser i sine Dagbøger. Til Missionær i Øst-Finmarken beskikkede han en af de ovenfor nævnte, ham ledsagende Kapellaner, Kjeld Stub, en from, arbeidsom og beskeden Mand, og til Missionær i Vest-Finmarken den anden Kapellan, Jens Blok; begge fortsatte i v. Westens apostoliske Aand den af ham begyndte Gjerning, til Herren kaldte dem bort fra dette Livs Strid til den himmelske Hvile.

Mange baade sørgelige og glædelige Erfaringer havde v. Westen gjort, da han den 5te November 1716, ledsaget af Isak Olssen og to Finnebørn, kom tilbage til Trondhjem; men at de glædelige Erfaringer havde opveiet de sørgelige, tør vi vel antage af hans egne Ord i et Brev til Missionskollegiet i Kjøbenhavn, som han skrev efter sin Tilbagekomst til Trondhjem. Her heder det blandt Andet: "Gud beholdt fast overalt Seieren. I vilde dø af Glæde, naar I selv vidste, hvormange Sjæle I have reddet, hvormange Prædikanter I have vakt, hvormange Hjerter I have aabnet — blot derved, at I have udsendt Evangelister. Og nu, værer trøstige, haaber paa Gud, der allerede har vist saa store Ting!" Til denne første Missionsreises skjønneste Frugter hørte de Lappebørn, som han tog med; senere un-

derholdt han i sit eget Hus og paa egen Bekostning etslags Seminarium for Lapper; disse vare ikke alene hans Hjerte overmaade dyrebare, men ogsaa særdeles nyttige til videre Fremme af den gode Sag.

Som von Westens Gjerning nu begyndte at bære Frugt, reiste ogsaa Modstanderne sig til den kraftigste Modarbeiden. Særlig gjorde Biskop Peter Krog Alt, hvad der stod i hans Magt for at hemme Missionsgjerningen; men al Modstand var forgjæves. Ikke kun blev det allerede existerende Seminarium ved Trondhjems Skole til Uddannelse af Lærere for Lapperne (Seminarium lapponicum) under 13de Februar 1717 stillet paa en fast Fod; men i samme Aar blev der ogsaa forordnet opført flere nye Kirker i Finmarken, — Omfanget af de blandt Lapperne ansatte og ansættendes Kateketers Virksomhed blev bestemt, — Lønningerne saavel for Kateketerne som de under dem staaende Skolemestere blev fastsat, — Forholdet mellem disse Kateketer og de ordinære Sogneprester ordnet, og der blev foruden andre gode og nyttige Bestemmelser tillige bekjendtgjort, at det stod enhver Kateket frit for at tage til sig og opdrage to Lappebørn, som han maatte anse skikkede derfor, til vordende Lappeskolemestere, ligesom der blev udtalt Ønskeligheden af, at Alle, der arbeidede i Lappemissionen, engang hver Sommer kunde komme sammen i Porsanger-Fjorden for at meddele hverandre sine Erfaringer fra Gjerningen og for at raadslaa om de hensigtsmæssigste Forholdsregler for sammes videre Fremme.

En sand Vinding for Missionen var Svensken Arvid Bistock, en Mand, ligesaa udmærket ved sin Iver for Guds Riges Udbredelse som ved sin Udholdenhed og Nøisomhed. v. Westen antog ham i Aaret 1717 som Kateket, og efterat han i Trondhjem under Isak Olssens Veiledning havde tilegnet sig den fornødne Kundskab i det lappiske

Sprog, arbeidede han med stor Velsignelse blandt Lapperne i de nuværende Vefsens, Hatfjelddalens, Mo, Beierens og Saltdalens Prestegjelde. Det var den besværligste Post ved Missionen, som Bistock overtog, og den forlangte en saavel legemlig som aandelig vel udrustet Stridsmand. Ofte maatte han vade gjennem rivende Elve, klamre sig fast til steile Klipper, tilbringe flere Nætter itræk i bidende Kulde under aaben Himmel, ja han maatte mangengang i hele Dage være uden Føde og uden at se Spor af Mennesker. Men Herren holdt ham oppe.

Sande Herrens Disciple vare ogsaa videre Missionærerne Elias Heltberg, Martin Lund og Erasmus Rachlev, der samtlige fulgte ham paa hans anden Missionsreise. Heltberg virkede i Varanger, Lund i Alten, Rachlev i Porsanger.

Med de to Lappebørn, der nu vare blevne udlærte til Skolemestere, tiltraadte v. Westen i Juni 1718 sin anden Missionsreise til Finmarken. Det syntes, som uovervindelige Hindringer skulde stille sig iveien for denne Reise; det var en kold og raa Sommer, noget Skib havde v. Westen ikke faaet fat paa, og han maatte reise afsted i Baad; men Veiret var saa ugunstigt, at de, der blot kunde reise om Natten, i 3 Uger knapt kom 32 Mile frem. Imidlertid vare de saa heldige ved Alstahaug at finde et Skib, og det gik nu raskt nordover. Reisen blev til rig Velsignelse, og vi beklage kun, at vi for Pladsens Skyld ikke kunne meddele nogle af de mange glædelige Tilbragelser, som fandt Sted, og som vare herlige Beviser paa det guddommelige Ords Magt over Hjerterne.

v. Westen var allerede kommen til Hammerø paa Sydreisen, da han modtog Underretning om, at svenske Krigere

fore gjennem Landet ligetil Trondhjem*), at de bemidlede Borgere vare flygtede fra Byen, og at det hele Seminarium vilde være blevet opløst, dersom ikke hans fromme, trofaste Ven, Konrektor Skanke, havde erklæret, at han vilde sørge for Seminaristerne, saalænge han eiede en Bid Brød.

Under saadanne Omstændigheder fandt v. Westen at burde standse sin Tilbagereise til Trondhjem. Han drog til Herø paa Helgeland, hvor han oppebiede mildere Veir og roligere Tider i sin Ven, Jørgen Sverdrups, Hus. Her beskjæftigede han sig især med at undervise 6 Lappebørn, som han havde taget med sig, ligesom han ogsaa fandt god Anledning til at virke blandt de Lapper, som om Vinteren med sine Rensdyrhjorder søge ned til Kysten og de ved samme liggende Øer. Fra Herø skrev han den 26de Januar 1719 en udførlig Beretning til Kollegiet om sin Virksomhed i det foregaaende Aar. Han siger her blandt Andet: "Jeg havde min allerstørste, ja en ret Hjertensfryd af Lapperne i Finmarken, hvilke Alle jeg underviste, prøvede og styrkede, og elskeligt var det at se, at hvor en Lap var eller reiste, havde han sin Bog i Barmen, Gud i Munden og Kristus til sin Omgang; de viste en stor Lyst til Guds Ord. — — — Den meste Tid anvendte jeg til at styrke dem, som jeg for to Aar siden rev ud af Satans Slynge, og da blev min Glæde fuldkommen, da jeg fandt de Fleste bestandige — ganske anderledes, end Rygtet for kort Tid siden havde meldt." Om de Lappebørn, han havde med sig, siger han: "De ere alle sande Kristnes Glæde, ere lærvillige og have i kort Tid vundet meget ved sin Omgang med mig; en af dem blev i Vest-Finmarken angreben af Barnekopper, og jeg maatte lade

---

* Det var den svenske General Armfeldts Hær, som efter Karl den Tolvtes Fald for Fredriksten den 11te December 1718 skyndsomt drog sig tilbage over Fjeldene og der for en stor Del frøs ihjel.

ham igjen; en Anden, der var min Benjamin, kaldte Gud bort ved en kristelig Død; dette voldte mig i Begyndelsen megen Bedrøvelse; men han er jo dog hos Gud, og jeg kommer efter."

Vaaren 1719 blev v. Westen kaldt ned til Kjøbenhavn; Kollegiet ønskede der nærmere Besked af hans egen Mund. Missionæren fandt her ikke alene Leilighed til i et videre Omfang, end det kunde ske skriftlig, at fremholde de Hensyn, som havde været bestemmende for ham under hans Virksomhed; men han kunde ogsaa paa Grund af den aabne Adgang, som han havde til Foretræde for hs. Majestæt selv, udtale for ham, hvad der var nødvendigt til Missionsgjerningens fortsatte heldige Fremgang. Resultatet af v. Westens Ophold i Kjøbenhavn var de gavnlige Forordninger i Begyndelsen af 1720 angaaende Missionskollegiet og Ordningen af Indtægterne af de nordlandske Kirker.

I Aarene 1720 og 1721 arbeidede nu v. Westen i sit Hjem særlig med sine Lappebørn og lappiske Seminarister. Han overvandt ogsaa med Guds Hjælp de svære Prøvelser, hvori han blev stedt, da samtlige Lappebørn, alle Husfolkene, tilsidst endog hans kjære Hustru, hvem han kaldte sin Priscilla, faldt i en heftig Sygdom.

I denne Tid fik Missionen en værdifuld Arbeider i Erik Helset, en gudfrygtig, erfaren Lægmand, der fik anvist sig sin Virkekreds blandt Fjeldlapperne i Overhalden.

Sin tredie Missionsreise tiltraadte v. Westen, fuld af Fryd i Aanden, den 29de Januar 1722. Det synes af hans Breve fra denne Reise, som Gud forlenede sin tro Tjener rige Seiere, omend Mørkets Magt endnu paa mange Steder vilde træde hindrende iveien for Guds Ords Udbredelse. Især var der i Bodø og de omliggende Prestegjelde, Skjærstad, Saltdalen osv., en stor aandelig Bevægelse blandt den

lappiske Ungdom; under Taarer og Sukke bade de paa sine Knæ om Undervisning i Jesu Navn. v. Westen oprettede Vinterskoler for dem. Nu kom Børnene med den største Glæde til Skolen; de Fleste havde med sig 3 Pd. Havremel og intet Andet til Mad for hver Uge; da nu dette umulig kunde strække til, saltede de sit Mel dygtig stærkt, idet de mente derved at gjøre det saameget kraftigere, at de kunde holde Ugen ud og slippe at drage fra Skolen paa Grund af Hunger. Andre arbeidede den hele Dag for sit Underhold og lode sig om Aftenen og en Del af Natten give Undervisning. Nogle lærte saa taalig at læse samt Luthers lille Katekisme udenad paa 1 Maaned, — Andre, som havde faaet Bøger, men som ikke kunde komme i Skolen, tiggede og bad om lidt Hjælp til at lære Bogstaverne og til den første Stavning; senere hjalp de sig selv frem.

Fra Rødø paa Helgeland skrev v. Westen i Oktober 1722 blandt Andet Følgende; "Jeg har nu befaret hver Finne- og Lappefjord og en stor Del af de nordlandske Fjelde. Herren har rigelig, langt over mine Forventninger, velsignet mit ringe Arbeide; - og det er vist: det var paa høi Tid, at Gud sendte de stakkels Lapper og Finner Hjælp. Der var hele Fjordbygder, hvor der knapt var en Eneste, der ikke ofrede til Djævelen, alle Marker vare opfyldte med Afgudsbilleder, ethvert Hus og enhver Menighed var en Satans Synagoge. — Vistnok har denne Reise taget mest paa mine Kræfter, men det er en ringe Ting mod den Hjertеglæde, at, om Kristi Død bliver aabenbaret i mit Legeme, hans Liv da kan aabenbare sig hos mine velsignede Børn, Lapperne; de, der i Begyndelsen vare som rasende Ulve og Bjørne mod mig, ere nu beredte til at følge mig til Verdens Ende."

Paa Fjeldene i Overhalden levede et lidet Lappefolk paa 283 Sjæle, der i Mands Minde ikke var kommet ned i

Dalene; Presterne dernede kjendte knapt Noget til deres Tilværelse og havde ellers ikke — ukyndige som de vare i det lappiske Sprog — kunnet udrette Noget blandt dem. Men Lappeapostelen drog derop; i Februar og en Del af Marts 1723 arbeidede han med den største Nidkjærhed blandt dem, og han skiltes ikke fra dem, før han var forvisset om, at Hedenskabet var udryddet og Guds saliggjørende Ord plantet blandt dem. — Et lignende Arbeide havde han i Snaasen, hvor han var de følgende to Maaneder.

Først den 5te Mai 1723 kom han igjen tilbage til Trondhjem og skrev nu til Missionskollegiet: "Lovet være Gud, der gjennem saa mange Farer og Trængsler og Satans Angreb har ført mig hid med fulde Neg. Gud har bevist mig mange Velgjerninger i mit ganske Liv; men hans Naade mod mig paa denne Missionsreise er som et overstrømmende Bæger. Det kunne I være forvissede om, at saamange Lapper, som jeg har havt under aandelig Pleie, ogsaa ere virkelig omvendte, og for største Delen turde jeg sætte mit Liv i Pant paa, at de ikke falde tilbage i den forrige Daarskab."

Senere foretog v. Westen kun kortere Missionsreiser; han ledede fra Trondhjem af Missionens fortsatte Gjerning og var iøvrigt beskjæftiget ved Seminariet og med skriftlige Arbeider, især den meget udførlige, i tre Bind affattede "Anvisning for Missionen i Nordlandene." Senere forfattede han efter Missionskollegiets Anmodning en finsk-lappisk Missionshistorie, hvis Manuskript i 1726 var færdigt, men som desværre ikke blev udgiven. Manuskriptet kom efter v. Westens Død i Konrektor Skrankes Besiddelse; men da denne døde (1739), bekymrede Ingen sig om dette værdifulde Arbeide.

Skarevis kom Lapperne til Trondhjem; de vilde besøge "Læreren, som havde Lapman kjær." Sjelden var hans Hus nogen Uge fri for disse kjære Gjæster.

Allerede siden Aaret 1723 følte v. Westen, at hans Kræfter aftoge mere og mere. Krænkelser af allehaande Slags, Modstand og Fiendskab fra mange Hold, ja ogsaa ydre Nød tyngede paa ham, og aldrig undte han sig Hvile, altid arbeidede han for sine kjære Lapper. Saa blev da hans Legeme svagere og svagere, og lidt efter lidt slukkedes det store Lys, som Herren havde tændt i sin Kirke. En smertefuld Blæresygdom berøvede ham de sidste Kræfter; han døde i Trondhjem den 9de April 1727 i sin kjære Hustrues og Steddatters Arme, kun 45 Aar gammel. "Herre Jesus, annam min Aand!" var hans sidste Ord.

Thomas v. Westen havde ofret Missionen Alt. Kristelige Venner gjorde Sammenskud for at bekoste hans Begravelse. Han var en bramfri, elskelig Herrens Tjener, der arbeidede af fuldt Hjerte i Vingaarden, ja som tidlig opbrugte sin Manddoms Kraft i Tjenesten. To Gange blev han tilbudt Bispeværdigheden, først Trondhjems Bispestol; men han vilde ikke, at hans værste Fiende, Biskop Krog, skulde fjernes, forat han kunde komme i hans Sted, ja han bad ydmygelig hs. Majestæt om, at dette ikke maatte ske. Senere var der Tale om Kristianssands Bispestol; men denne Værdighed vilde føre ham for langt bort fra hans kjære Lapper. Saaledes forblev han i den Gjerning, som han havde annammet.

IV.

Hans Egede.

Grønlands Apostel.

Grønland blev først opdaget Aaret 982. Erik den Røde, der maatte forlade Island paa Grund af en Drabsag, gik ombord paa en Vikingsnekke og drog mod Vest forat søge sig et nyt Hjem. Endelig efter en lang og besværlig Reise kom han til et fremmed Land, som han paa Grund af de grønne Marker kaldte **Grønland**.

Han vendte siden hjem til Island og havde da meget at fortælle om Grønlands Rigdom paa Fisk, dets prægtige Fjorde, de grønne Enge, de talrige Sælhunde og store Rensdyrhjorder. Man hørte begjærligt paa hans Fortællinger, og flere Nordmænd besluttede sig til at følge ham til det nye Land. Saaledes opstod da de første grønlandske Nybygder baade paa Østkysten og paa Vestkysten. Den norske Konge Olaf Trygvesen arbeidede paa at faa Kristendommen udbredt ogsaa i Grønland, og det lagdes Aar 1034 under Bremens Erkebispestol. Aar 1126 oprettedes en Bispestol i Garder (Fredrikshaab), og der siges, at der da i Landet var henimod 300 Gaarde, 16 Kirkesogne og 2 Klostre. I det 13de Aarhundrede lagdes Grønland under Norge og blev saaledes ogsaa siden forenet med Danmark.

Pavestolen omfattede ogsaa denne Del af det katholske Rige med Interesse, men dette forhindrede rigtignok ikke Paverne i at kræve Skat af Grønlænderne. Saaledes finde vi, at Pave Johan den 22de Aaret 1326 sendte en Mand til Island for at indkræve de kirkelige Tiender. Han kom tilbage med 1274 Hvalrostænder. Endvidere læse vi, at Pave Eugenius den 4de udnævnte Broder Bartholomæus til Biskop i Grønland; men hermed er ogsaa Kundskaben om de gamle grønlandske Nybygder saa omtrent til Ende. De synes at være forsvundne. Hvad Grunden har været hertil er ukjendt.

Noget Lys heri faa vi af et Brev, som Pave Nikolaus den 5te skrev til Biskopperne i Skaalholdt og Holum paa Island 1448. Han fortæller deri, at hans kjære grønlandske Børns jammerfulde Klager har paa det Dybeste vakt hans Medlidenhed, thi for omtrent 30 Aar siden var Hedninger fra Nabokysterne med en Flaade komne til Grønland og havde overfaldt Folket, herjet Landet selv og de hellige Bygninger med Ild og Sværd, uden at lade Andet tilbage end nogle fattige Menigheder, som boede langt borte paa nogle bratte Klipper. Alle de andre Indbyggere var blevne bortførte i Slaveri. Men hvorfra denne Flaade var kommen, derpaa giver Brevet ingen Besked; men Nikolaus vil nu sende en Prest til dem, som var bleven tilbage. At dette virkelig er skeet, omtales ikke noget Sted, og fra nu af skjuler en dyb Nat de gamle norske Nybygders Historie.

Blandt de Indfødte havde der vedligeholdt sig et Sagn, at de hvide Mænd havde overfaldt og myrdet deres Forfædre, Skrællingerne. Maaske har Sortedøden ogsaa herjet her, og da Reformationen fik Indgang i det gamle Hjem og lagde Beslag paa Kræfterne, da endvidere Krige og Uroligheder der bragte Folk til at tænke paa noget Andet, saa blev Grønland for lange Tider glemt for Europa.

Dog endnu engang blev Opmærksomheden henvendt paa Grønland; det skyldtes Erik Valkendorf, og der udsendtes flere Ekspeditioner for at opsøge Grønland igjen, men uden Held. Kong Fredrik den 2den udsendte Mogens Heinesøn, en bekjendt Sømand, for at søge Landet. Efter mange udstandne Farer fik han det virkelig ogsaa isigte, men han kunde dog ei komme til at betræde det, da, som han fortalte, "undersøiske Magnetklipper holdt ham fast". Grunden var vel den, at han paa Grund af de store Ismasser ei dristede sig til at holde frem, men vendte tilbage. Og endelig var man endog kommen saavidt, at man ikke mere troede de gamle Beretninger og mente, at Fortællingen om de gamle Nordmænds Nybygder i Grønland alene var et Eventyr.

Men medens saaledes Gravens Ro syntes at have skjult dette Land, blev Tanken paa det mægtigt vakt i en Mands Ildsjæl. Hans Egede, Prest i Nordland, følte et levende Ønske om at løse den gamle Gaade og at bringe de hedenske Indvaanere Evangeliet. "Paa den ene Side", skriver han, "styrkede mig Guds Ære og disse stakkers Folks Frelse, paa den anden Side skrækkede mig Frygten for de mange dermed forbundne Vanskeligheder og Farer".

Hans Egede var født i Throndenæs Prestegjeld i Finmarken den 31te Januar 1686, hvor hans Fader Paul Egede var Sorenskriver. Han blev først undervist af sin Morbroder, Sogneprest til Sand i Senjen og siden af Kapellan til Hammerø, Neils Schieldrup. Saa reiste han Aaret 1704 til Kjøbenhavn, hvor han blev Student og samme Aar theologisk Kandidat. Han reiste derpaa hjem, hvor han underviste sine yngre Søskende, men blev allerede 21 Aar gammel udnævnt til Sogneprest i Vaagens Prestegjeld i Lofoten og giftede sig samme Aar med Gertrud Rask, en trofast og gudfrygtig Kvinde, der siden skulde dele hans Møisommeligheder og Trængsler i et langt bortliggende koldt og raat

Land. Han levede nu under gode Vilkaar og et lykkeligt Liv, roligt og sorgfrit, saa vi kan forstaa, at det var et mægtigt Kald, der kunde formaa ham til at bytte denne Stilling med en uvis Fremtids maaske haarde Lidelser. Men han tog sit Kald fra Vorherre. Han havde som Gut læst i de gamle Sagaer om Grønland, hvorledes det var blevet opdaget, bebygget og kristnet af Nordmænd, — dette kom nu atter frem i hans Tanker og vakte en levende Attraa efter at faa vide, hvorledes nu deres Stilling var i dette Land, om Kristendommen endnu boede der, eller om Hedenskabets Mørke atter havde lagt sine Skygger over det. Fra Bergen udrustedes den Gang oftere Skibe, der fore paa Hvalfangst under Grønland, og ved at anstille Undersøgelser blev han snart overtydet om, at dersom der endnu fandtes Efterkommere af Nordmændene der, saa vare de forlængst blevne Hedninger igjen. Det var Tanken paa denne Elendighed, som bragte H. Egede til den Beslutning at drage over til Grønland og prædike Evangelium der, at drage Sjælene ud af Mørkets Rige og atter plante Korset der, hvor det før engang havde samlet Menneskene om sig til Guds Tilbedelse. Denne Tanke blev alt mere levende hos ham, hans Længsel efter dette alt mere brændende, saa stærk, at den overvandt al Modstand. Det er let at forstaa, at en saadan Beslutning som Egedes maatte finde stærk Modstand; hans Slægtninge og Venner, hans Hustru søgte paa enhver Maade at overtale ham til at afstaa fra dette Forehavende; de forestillede ham hans nuværende Stillings mange Behageligheder og Fordele, den usikre Fremtid og i hvilket Land! langt mod Nord, langt fra dannede Mennesker, omgivet alene af raa og uvidende Hedninger; de kaldte hans Plan et Galmands Værk, de brugte Taarer og Bønner; dette kunde vel i Begyndelsen gjøre ham noget tvivlraadig, og han maatte vel stride mod sit eget Hjertes naturlige Betænkeligheder, mod

sit eget Kjød og Blod, men han blev fast og overvandt al Modstand, — han blev sit Forsæt og sit Kald tro; vi maa beundre en saadan Sjælestyrke, en saadan Fornægtelse og Forsagelse, en saadan Kraft og Villighed til at møde Lidelser og Savn der, hvor Menneskene med god Grund — menneskelig talt — kunde sige, at de var unødvendige. Hemmeligheden laa deri, at Egede følte et guddommeligt Kald, og hans Beslutning blev saa meget fastere, da ogsaa hans Hustru frembar ofte med mange Taarer sin Sag for Gud, indtil Gud bøiede hendes Vilje, saa hun omsider med ligesaa stor Begjærlighed som hendes Mand ønskede at se Grønland og Kristi Rige plantet der. Ja det var hans Hustru, som og siden, da han en Stund blev tvivlraadig, styrkede ham og opmuntrede ham til ikke at opgive sin Plan, men holde ud i Taalmodighed.

Men han kom dog ikke saa snart til at virkeligjøre sit Forsæt; mange og lange Tider, fulde af Uvished, af Frygt og Haab gik hen, førend han fik se sit Ønske opfyldt. Desmere maa hans Udholdenhed og Taalmodighed prises. Det var saa langt fra, at hans Længsel efter at bringe Evangeliets Lys i Grønlands Mørke, at udføre en Apostels møiefulde Arbeide derved kjølnedes, at den meget mere styrkedes i denne Tid. Han sendte 1710 et Forslag om Grønlændernes Omvendelse og Oplysning til Throndhjems og Bergens Biskopper og bad om deres Anbefaling. Han skrev mange Breve til dem og til Missionskollegiet i Kjøbenhavn og udgav et eget Skrift om sin Plan, hvor han gjendrev de Indvendinger, som vare reiste mod denne; men det var forgjæves. Tiderne var ei gunstige, der var Krig mellem Norge Danmark og den svenske Konge Karl den 12te; den lagde Beslag paa alle Tanker og Kræfter. Dog Egede blev ikke modløs; han nedlagde sit Embede og drog til Bergen med Hustru og 4 Børn, for med saa meget større Kraft at arbeide

paa Udførelsen af sit Forehavende. Det var i Aaret 1718, og Aaret efter drog han til Kjøbenhavn, hvor han vakte Kongens Opmærksomhed for sin Plan, saa han befalede, at der skulde anstilles Undersøgelser om den grønlandske Handel, om den kunde paa nogen Maade ophjælpes. Egede reiste selv til Bergen, men mødte alene Uvilje og Modstand. Tiden led, og man søgte igjen at faa Egede draget bort fra hans efter deres Mening ugjørlige og unyttige Foretagende, og man søgte ogsaa at faa hans Hustru til at virke paa ham, men hun svarede, "at hun aldrig prætenderede (gjorde Fordring paa) at være Mester over sin Mands Resolutioner (Beslutninger) eller hindre ham i de Ting, som hensigtede til Guds Ære, saalænge han selv med god Samvittighed ikke kunde slide sig løs derifra. Hvad Gud vilde, og hvad han vilde, var hun vel fornøiet med". Hvad Under da at man troede, at de begge vare gale. Men Egede arbeidede ufortrødent og fik endelig samlet ved bergensiske kristelige Mænds Hjælp 10,000 Rdlr.; han kjøbte nu et Skib, som blev kaldet Haabet, og som skulde seile til Grønland. Tillige fik han Underretning fra Missionskollegiet om, at Kong Fredrik den 4de havde givet ham Tilladelse til at grunde et grønlandsk Handelselskab, som skulde anlægge Nybygder i Grønland til den 46de Grad, medens Egede selv som Missionær skulde udbrede Evangeliet blandt de Indfødte. Desuden fik han 300 Rdlr. aarlig og tillige 200 Rdlr. som Reiseunderstøttelse.

Endelig havde da Egede naaet det Maal, som han i saa mange Aar havde kjæmpet for under megen Anstrengelse og Møie. Men hvad han nu havde opnaaet, det var kun Begyndelsen til endnu større Kampe og Lidelser. Den 2den Mai 1721 lettede Skibet Anker, efterat der var holdt Gudstjeneste ombord. En mindre Hvalfiskfanger var sendt iforveien, men den mistede Masten og maatte vende om; et

tredie Skib var bestemt til at bringe Underretning om Skibets lykkelige Ankomst til Bestemmelsesstedet.

Efter en Reise paa 4 Uger fik man Staten-Huk paa Grønlands Sydspids isigte, og her begyndte efter en heldig Overfart en haard Kamp med Is og Sne og de nordlige Egnes Uveir, saa at Skibene holdt paa at gaa tilgrunde. Efter mange Farer landede de endelig den 3die Juli paa Vestkysten under den 64de Breddegrad. Førend Egede kunde kaste Anker, mødte ham 2 Mil fra Land tre Grønlændere i sine Baade, de saakaldte Kajaker, der ere gjorte af Sælskind. For Egede var dette et rørende Syn. Det var altsaa det Folk, for hvis Skyld han havde vovet og lidt saameget, for hvem han nu skulde prædike Evangeliet. Kajakerne skjød frem med en overordentlig Hurtighed snart syntes de at svæve ovenpaa Bølgerne, snart forsvandt de igjen under dem.

Endelig kom de hen til Skibene, roede et Par Gange rundt "Haabet", og Grønlænderne vovede sig ombord, hvor de fik som Gaver Fiskekroge og Synaale. Siden var der en venlig Omgang mellem de Indfødte og de ankomne Nybyggere. Egede fortæller, at Grønlænderne aldrig forsøgte at gjøre dem noget Ondt, medmindre de holdt sig nødte dertil. "Desuden vare de ogsaa meget bange for os", siger han, "fordi de holdt os for Mennesker, der vare dem overlegne i Mod og Styrke".

Udsigterne syntes gode. Man landede og begyndte at bygge et Hus af Jord og Planker, og Grønlænderne var villige til at hjælpe dem. De troede i Begyndelseu, at Egede vilde bygge et Skib og slæbte det nødvendige Trævirke frem. Men da de saa, at det skulde blive et Hus, som blev omgivet af en Stenmur, pegte de paa Solen, skjalv, lukkede Øinene, lagde Hænderne paa Hovedet og pegte paa Isen, som om de mente, at den vilde knuse Skibet, og paa Sneen,

som vilde begrave Huset. Det var tydeligt, at de ønskede, at de Fremmede skulde drage bort. Da Huset var færdigt, hvoraf siden Nybygden "Godthaab" opstod, holdt Egede i det sin første Prædiken den 31te Aug. over den 117de Davids Salme: Lover Herren alle Hedninger, priser ham alle Folk! Thi hans Miskundhed er mægtig over os, og Herrens Sandhed er evindelig. Halleluja!

At forskaffe sig Kjendskab til Landet, dets Folk og dets Sprog var Egedes første Omsorg, og ham og hans Søn og Efterfølger skylde vi den paalideligste Kundskab om Grønland. Især undersøgte han Vestkysten, der har et langt mildere Veirlag end Østkysten, lige op til Disko-Bugten. Den nordlige Del af Landet er os endnu ganske ukjendt, om end Kane's Nordpoltogt har undersøgt Vestkysten lige til den 81de Grad, og Scoresby den bratte Østkyst til den 71de Grad. Men om det Indre af dette Land, der omfatter mere end 30,000 Kvadratmile, ved vi saa godt som Intet. Dybe Fjorde, der danne prægtige Havne, trænge ind fra alle Sider. Men forsøger en Skipper at trænge længere frem i Dalene, saa standses han snart af Isen. Vilde og forrevne, og den største Del af Aaret bedækkede med Sne og indhyllede i Skodde, hæve Kysterne sig med sine ofte over 3,000 Fod høie Fjeldtoppe. Underlige Fjeldformer møde Øiet paa alle Kanter som Sukkertoppen paa Østkysten eller Kap York ved Melville-Bugten under 76 Gr. nordlig Bredde, som Nordpolfarerne frygte saa meget. Et hemmelighedsfuldt Mørke hviler altsaa over disse vide Egne, som dog ikke er saa fattige paa Produkter af Mineralriget, som man skulde tro. Der findes Kobber, Jern, Zink, Stenkul og den værdifulde Krysolit. Plantevæksten er derimod fattig, som rimeligt er, og ei heller findes der mange Slags Dyr. Plantevæksten bestaar længere ude af Lavarter, Mose og Hvalgræs, længere inde ogsaa af Græs, Bærsorter og smaa-

buskede Planter, fodhøie Furutræer, forkrøblede Birketræer og Silje, der dække den for det meste frosne Jord. Sneharen, Isræven, Polarbjørneu og Rensdyret forekomme i ikke lidet Antal. Landfugle gives der kun faa af, derimod vrimler Havet af alle Slags Dyr; Hvalfiske, Sverdfiske, Hvalros, Sælhunde og en Mængde spiselig Fisk giver Grønlænderne Mad og Klæder og Handelsgjenstande, som bestaa i Skind, Edderdun, Tran, Fiskeben og Hvalrostænder.

Som sagt var det Egedes første Omsorg at lære det Folks Sprog og Sæder at kjende, som han skulde bringe Evangeliets Lys og Velsignelse. Saaledes reiste han den 21 Jan. 1722 ind til en Del Grønlændere som nogle af hans Folk tilfældigvis havde truffet paa. Han blev modtaget med gjæstfri Venlighed, men de vilde dog, at han skulde være i et Hus for sig selv. Endelig lykkedes det dog Egede at faa være i Huset med dem. Der var omkring 50 Mennesker. De lod Lamperne brænde og der var bygtig varmt, men en ulidelig Stank. Da Egede om Morgenen reiste, efterlod han en af sine Mænd, en ung opvakt Gut, Aron, for at han ved daglig Omgjængelse skulde lære deres Sprog og Sæder at kjende.

Da Grønlænderne saa, at Egede reiste uden Aron, sprang de ned til Stranden og vinkede til ham og pegte paa Aron, som de ønskede at blive kvit, men Egede lod, som han intet saa. Nogle Dage efter kom 3 af dem og fortalte at Aron stod sig godt, men de vilde dog have ham fra sig eller ialle fald have en Gave, fordi de havde beholdt ham saalænge. Og det fik de. Desuden fik de et Brev med til Aron, som de dog først efter megen Betænkning turde befatte sig noget med.

Den 13de Febr. reiste Koloniens Kjøbmand ud til Aron, for at høre hvorledes han havde det, og den 5te

Marts reiste Egede selv. Han fandt Aron med et blaat Øie, Mærker efter et Slagsmaal, som deres Drilleri og hans Hidsighed havde foranlediget. De vare dog gode Venner igjen og han havde maattet love, at han ikke skulde fortælle noget derom til Presten, men sige at han havde stødt sig paa en Jagttur. Naar Aron talte med Egede gav de ogsaa nøie Agt paa ham, og Egede maatte lade, som han ikke vidste mere end den opdigtede Jagthistorie.

Ellers kunde Aron fortælle meget om Grønlænderne. Undertiden holdt de en eiendommelig Grædeceremoni, idet de — især Kvinderne — faldt næsegrus paa Gulvet og hylede og græd en halv Times Tid, hvorefter de sad som tause Mumier. Og denne Ceremoni skulde gjentages saa snart et Dødsfald blandt Slægtninge var spurgt, enten de boede nær eller fjærn. Aron roste dem for et fredeligt Samliv og skikkelig, kydsk Omgjængelse.

Den første Aften vækkedes Egede, efterat han var falden i Søvn, af en underlig Sang, Skrig og Støien. De havde slukket alle Lamper, saa det var ganske mørkt og midt paa Gulvet sad en af deres "Angekoker" Hexemestere, og slog paa en Tromme. Snart skreg han med en forfærdelig Stemme, snart talte han grovt, snart fint, saa peb han, saa blystrede han, atter talte han med en skjælvende Stemme, som en der er i største Angst. Naar han sluttede, begyndte Kvinderne at tale i Munden paa hinanden og endelig at synge. Saaledes holdt de paa et Par Timer og de gjorde mig halvt bange, skriver Egede, thi jeg vidste ikke hvad alt dette skulde betyde. — Hans Folk var i det andet Hus, og om Natten kunde han ei gaa, og lod derfor som om han intet hørte.

Siden fik han vide hvad dette Abesspil skulde betyde. Da Grønlænderne frygtede for, at de Norske kom for at hævne sine Landsmænd, som deres Fædre havde dræbt, øn=

skede de af sin "Angekok" at faa Underretning derom. Desuden skulde han ved sit Hylen bringe Ulykke over de ubudne Gjæster. Da ingen Ulykke imidlertid kom over disse, trøstede han sit Folk med, at Egede selv var "Angekok", og derfor kunde han ingenting gjøre mod dem.

Om Vaaren saaes Grønlænderne at reise nordover paa Sælhundfangst. Mændene reiste i sine smaa Fangstbaade, Kajakker, og Kvinderne og Børnene i de saakaldte "Konebaade", der var meget større.

Det faldt Egede tungt, at han ikke kunde tale til det stakkels Folk om deres Sjæls Anliggender og for dog at kunne bibringe dem nogle bibelske Forestillinger fandt paa at lade sin Søn, Paul, tegne nogle Billeder angaaende Skabelsen, Syndefaldet, Gjenløsningen, Jesu Mirakler, den yderste Dag, de Dødes Opstandelse osv. Disse vidste han da Grønlænderne ved enhver Anledning og forklarede Betydningen saa godt han kunde.

De Indfødte syntes ogsaa at forstaa noget deraf, og naar de hørte at Jesus helbredede de Syge blot ved at tale et Ord, røre ved dem eller aande paa dem, bade de Egede, at han skulde blæse paa deres Syge, saa at de blev friske igjen. Saaledes traf Egede paa en af sine Reiser ud paa Sommeren en Kone med et 3 a 4 Aar gammelt Barn, der var meget sygt, og Faderen bad indstændigt, at han skulde lægge sin Haand paa Barnet og blæse paa det, at det kunde blive bedre. "Jeg blev noget underlig," skriver Egede, "over deres Begjæring og vidste ikke om jeg med god Samvittighed kunde gjøre, hvad de forlangte, Faderen kom derpaa med et Stykke Spæk og et lidet Stykke Eenhjorningshorn og vilde forære mig. Jeg svarede ham, at jeg intet vilde have og betydede ham, saa godt jeg kunde, at de skulde paakalde Himlens Skaber; thi han alene var mægtig til at helbrede deres Barn. Men da han endnu holdt ved sit og bad, at jeg dog

vilde blæse paa Barnet, maatte jeg omsider gjøre det, ønskende dem i mit Hjerte Guds Hjælp og Forbarmelse. Da dette var gjort, bad samme Mand at jeg vilde følge ham til en anden Mands Telt, som stod længere henne paa Marken. Jeg gik med ham, og da jeg kom der, laa et armt Menneske paa Græsset og saa meget ilde ud over sit hele Legeme af Saar og Skabber lignende Spedalskhed. Denne bad ogsaa, at jeg skulde hjælpe ham. Jeg forklarede da ogsaa ham saa godt jeg kunde, at den store Gud i Himmelen, som har skabt ham og alle Ting, alene formaaede at hjælpe ham; derfor skulde han opløfte sine Hænder til Himmelen og bede ham helbrede sig. Han gjorde, som jeg bad og beviste ham —, opløftede sine Hænder og saa mod Himmelen; dog bad han mig, at jeg skulde blæse paa ham. Jeg gjorde det ugjerne, men maatte dog bekvemme mig dertil efter deres Enfoldighed, overladende al Ting til Gud og hans uendelige Barmhjertighed. Hvordan det siden gik med disse stakkels Mennesker fik jeg ikke høre, da de reiste sydpaa, hvorfra de vare komne."

Den 5te August kom der 3 Konebaade nordenfra, som lagde til ved Kolonien og bad Presten lægge sine Hænder paa deres Syge og blæse paa dem. De betragtede aabenbart Egede som en stor "Angekok". Idet han ogsaa her, som det nærmest ser ud til, imødekom deres Ønske, benyttede han dog Leiligheden til at henvise dem til den almægtige Gud og søgte ved sine Billeder, som de syntes at finde Behag i, at indprænte dem nogle guddommelige Sandheder.

I September kom en Del Grønlændere og slog sig ned for Vinteren i Nærheden af Kolonien. Egede gik strax ud til dem og fandt Kvinderne ifærd med at bygge Huse, medens Mændene var paa Sælhundsfangst. Den hele Fangst blev lagt sammen under Navn af Vinterprovision til fælles Brug for den hele Koloni. En af disse kom ogsaa til Egede og bad ham blæse paa en Syg. Egede erklærede

imidlertid om, at det intet duede, men bad til Gud under deres Paasyn og drog hjem. Den næste Dag var den Syge død og Egede ventede, at de skulde bebreide ham, at hans Bøn intet nyttede, men de sagde intet derom. Han fik nu se, hvorledes de begrov sine Døde, som gik til paa den Maade, at de indsyede eller indsvøbte dem i gode Skind og lagde dem i en Haug bygget af Torv og Sten. Den Afdødes Fiskeredskaber og andre Eiendele blev lagt ved Siden af Liget.

Siden fik Egede Bud fra en af disse Grønlændere om at komme og hjælpe hans syge Søn. "Jeg svarede", skriver Egede, "at jeg vilde bede til Gud for ham; thi han alene er mægtig til at helbrede. De skulde ogsaa paakalde Gud med mig, og, dersom de troede, kunde Gud nok helbrede ham osv. Og som jeg af hjertelig Medynk over deres aandelige og legemlige Elendighed blev bevæget at gjøre min Andagt for dem til Gud, saa gjorde de ligesaa og holdt Hænderne for Øinene, der de saa, at jeg tog min Hue af og holdt den for Ansigtet, imens jeg bad, og da jeg sluttede, bad Faderen, at jeg skulde holde paa at bede, indtil Sønnen blev frisk. Jeg sagde, at jeg vilde bede for ham, naar jeg kom hjem. To Dage senere kom to af dem atter til mig og fortalte, at det var bleven bedre med den Syge; de troede nu, hvad jeg fortalte dem om Himmelens Skaber, sagde han; thi de saa nu, at han kunde helbrede de Syge".

For at sætte sig ind i Sproget opholdt Egede sig saa meget som muligt blandt Grønlænderne, hvor besværlig det end var for deres "Skiddenvorrenhed og den utaalelige Stank" som var i deres Huse. Dertil kom, at man "vilde blive plaget af Lus, som Grønlænderne havde nok af og rigeligen kunde uddele til andre, som kom dem nær". At Egede blev syg og ofte maatte brække sig under sine Ophold i Grønlændernes forpestede Huler, siger sig selv, men bar disse Gjenvordigheder med stor Lyst og Glæde for Herren

og de stakkels Hedningers Skyld, hvis Frelse han havde viet sit Liv. Paa sine Besøg tog han ogsaa sine to smaa Sønner med sig, for at ogsaa de skulde lære Sproget. Og til at tale grønlandsk, blev de Smaa snart sin ærværdige Faders Mestere.

I samme Hensigt tog Egede ogsaa Grønlænderes Gutter op i sit Hus. Vant til et frit omflakkende Liv, var det imidlertid vanskeligt for Egede, at beholde dem hos sig. Den første løb bort igjen efter nogle Dage. De næste to fik han til at lære Alfabetet ved at lokke dem med Gaver, men naar de skulde videre, blev de kjede, og sagde, at de ikke kunde skjønne, hvad det skulde nytte til at sidde med et Stykke Papir i Haanden og sige A, B, C osv. Nei, men at fare paa Søen, fange Sæl og skyde Fugl, det var baade nyttigt og morsomt. Presten og Kjøbmanden duede ikke til noget, da de ikke gjorde andet end at male med en Fjær (Pen) og kige i en Bog. Egede søgte at gjøre dem begribeligt, at Kundskaben var til Nytte, og de lovede at blive paa den Betingelse, at de til sine Tider skulde fare paa Havet og saa igjen læse i Mellemtider. De blev ogsaa en Tid og kunde gjøre saa nogenlunde Rede for Skabelsen, Syndefaldet, Forløsningen og Dommedag, men Guds Ord syntes ikke at faa nogen Magt over deres Hjerter og til Egedes store Sorg og Skuffelse, løb de endelig fra ham, den ene med en Pige, som han senere ægtede. Egede opgav dog ikke disse Forsøg, men tog siden helst Børn i den almindelige Skolealder.

Efterhaanden saa lærte da Egede saa nogenlunde at forstaa de Indfødte, men det var et vanskeligt Arbeide at prædike for dem. Deres Sprog var rigt for Betegnelser af de forekommende Gjenstande, men var yderlig fattigt paa Ord, som udtrykke de høiere eller aandelige Ting. Saaledes havde de intet Udtryk for Betegnelsen, G u d, og Mis=

sionærerne maatte ofte lave nye Ord for de Indfødte, for at de kunde fatte de bibelske Sandheder.

1724 var han kommen saa langt, at han kunde skrive en Katekismus og holde sin første Prædiken paa Grønlandsk. Men dog maatte det blive en vanskelig Gjerning for ham at faa Lyset tændt i disse stakkels Menneskers Sjæle. Deres indskrænkede Forstand og deres Overtro lagde saa mange Hindringer i Veien, og hertil kom ogsaa Modstanden fra deres Troldmænd, Angekoks Side, som traadte fiendtligt op mod Egede, fordi de skjønte, at han vilde bryde deres Magt og Indflydelse. Grønlændernes Religion bestod i en ren Naturtilbedelse. De havde ikke den mindste Forestilling om Himlens og Jordens Skabelse, dog troede de paa Sjælens Udødelighed og paa et Slags høiere Væsener. Efter deres Lære er Sjælen en fin ufølsom Ting uden Nerver og Ben, som efter Døden indgaar til et bedre Liv. Det høieste Væsen kaldtes Torngarsuk, der snart er uden Skikkelse, snart som en Bjørn. Luften havde sine særegne Aander. Egede havde et haardt Arbeide ved at udrydde Overtroen og at kjæmpe med de indfødte Prester eller Angekoks. Dog gik han med Iver til sin Gjerning og viste i al Fare og Nød et ubøiligt Mod. Nogle Gange vakte disse Angekoks Oprør mod ham; engang fik de en Sammensværgelse istand forat dræbe Egede og hans Familje, medens hans Folk var paa Handelsreise. De trængte ind i hans Hus, men fik ordentlig Prygl, og en blev lagt i Lænker. Derved blev de andre Grønlændere vrede og samlede sig mere end 200 omkring Huset og forlangte, at den fangne Angekok skulde frigives; men de sloge sig til Ro, da de saa, at han ikke skulde dræbes, og siden søgte de aldrig at træde med Magt op mod Missionæren.

Jo større Kjendskab Egede fik til Sproget, desto større blev ogsaa hans Indflydelse, desto mer svandt Troldmænde-

nes Magt, og især hang Kvinderne ved ham, da han prædikede mod, at en Mand kunde have flere Koner. Det lykkedes ham at omvende Mange til Kristendommen, men det var et vanskeligt Arbeide at faa de Døbte til at forstaa Kristi Lære.

Naar han prædikede, hendte der ofte underlige Misforstaaelser. Nævnte han det Kapitel i Bibelen, som han netop talede over, saa troede de Indfødte, at han mente deres Kapitaler eller Skindklædning, og syntes de, at Prædikenen var for lang, saa bad de Egede om at holde op. Han maatte saa maale af paa Armen, hvor stort det Stykke var, som endnu var igjen, og naar han saa havde vist dem dette, satte de sig ned igjen og flyttede Haanden nedover Armen, indtil de endelig ved Prædikenens Slutning kom til Fingerspidsene. Sangen behagede dem heller ikke bestandig, og mere end en Gang stoppede de en Vaat i Forsangerens Mund, naar han vilde begynde en ny Salme.

Ikke desto mindre fæstede Kristendommen mere Rod og udbredte sig alt mere, om ogsaa Egede saa disse Frugter modnes alene under de største Farer, i Kamp med Veirlaget, med Sygdom og Hungersnød. Hans apostoliske Løbebane var haard og fuld af Bekymring, og al den Trængsel og Møisommelighed, som han maatte overvinde i sit Hjem, førend han kunde sætte sin Plan igjennem, syntes kun ubetydelig mod Prøvelser, som han maatte bestaa i Grønland selv.

Grønlændernes Levevis nødte dem til at fare omkring paa Jagt og Fiskeri, til ofte at skifte Bopæl; Følgen heraf var saa den, at det var umuligt at give den nogen mere stadig og fortløbende Undervisning, at det var saa meget lettere for dem at glemme, hvad de engang havde lært og saa meget vanskeligere atter at tage det op igjen og lære det.

Hertil kom Veirlaget, der var saare barskt. Om Varmemaaleren om Sommeren undertiden viste 12 Grader,

saa sank den dog om Vinteren ofte under 32 Grader under Frysepunktet. Der forekom vel ikke saa hyppigt Storme og Uveir, derimod dækkede en tæt Skodde i den korte Sommer Landet vidt og bredt, og Kulden blev om Vinteren saa stærk, at Enden af Ovnsrøret, som Røgen gik ud gjennem, ofte frøs ganske sammen. Der dannede sig et tommetykt Lag af Is paa Sengene. Vin og Brændevin frøs og sprængte Flasken, og Smøret maatte de faa ud af Krukken ved at bruge Hammer og Huggejern. En Følge af den store Forskjel paa Varmen i de forskjellige Luftlag er de til enhver Tid i Grønland iagttagende Luftspeilinger. Ofte ser man Ringe om Solen og Maanen, Bisole og fremfor Alt det pragtfuldt farvede Nordlys.

Foruden de mange andre Møisommeligheder og Prøvelser, aandelige Lidelser, som Egede maatte overvinde i sin Apostlegjerning, kom og til, at han maatte staa i Spidsen for alle Koloniens Anliggender, maatte reise om forat undersøge, hvor de bedste Havne og Handelspladse fandtes, have Opsynet med Nybygdens Fiskeri og Handel. Foruden Modstanden fra de Indfødtes, især deres Presters eller Troldmænds Side, maatte han og kjæmpe med sine egne Folks Misnøie, naar de maatte vente længe, før der kom Skib fra Fædrelandet med Fødemidler, og de altsaa kunde frygte for Hungersnød. Saa var det 1726; da udeblev Proviantskibene, og en formelig Hungersnød truede med at tilintetgjøre den lille Nybygd. Det uvante Sælkjød smagte dem slet ikke og ei heller gav det dem nogen Styrke. Nybyggerne var glade, naar de Indfødte gav dem nogle Æg, eller naar de kunde stege sit Sælkjød i Hjernefedtet af Hvalfisken istedetfor i Smør. I denne Nød gjorde Egede en besværlig Reise til Sydbugten, hvor han fandt 12 hollandske Skibe, der erklærede sig villige til at tage mod en Del af Nybyggerne. Men der blev dog 21 igjen i Godthaab, saa

at Nøden steg til det Høieste. Krudt og Bly havde de ikke, saa de ikke kunde gaa paa Jagt, men vare henviste til Grønlændernes Naade. Endelig viste Proviantskibet sig, og Nøden var forbi. Egede selv, der med Paulus havde lært at være tilfreds, enten han havde Overflod eller han led Hunger og Tørst, tænkte alene paa sin Familje, sine Landsmænd, der havde fulgt ham saa langt, og som med sin Knurren havde gjort den bitre Nød end større.

Egede bar Alt med glad Frimodighed, stærk i sin Herres Kraft. Ofte fik han ogsaa glædelige Vidnesbyrd om sine Anstrengelsers Frugt og Ordets Magt paa Sjælene. De Indfødte kaldte ham sin Fader, og selv de mere fjernt boende kaldte ham til sig, for at han skulde forkynde dem Kristi Evangelium.

Saaledes kom en Mand til Egede, da han en Gang var ude ved Øerne udenfor Kolonien, og bragte den Hilsen fra Folket omkring Disko Bugten længere nordpaa, at de ønskede at Egede skulde komme derop. "Sig Taleren" — saa lød dens Ord — "at han kommer nord til os at bo; thi her er et bedre Land og flere Folk end der sør, hvor han er. Han skal hos os faa alt hvad de andre Skibe pleier at faa; thi de kan ikke sige os noget, som er af Betydning, og tale ikke om andet end Spæk. Men vi vilde ogsaa gjerne og grundigen undervises om den store Skaber, om hvilken de have fortalt os, som have talt med ham".

At saadanne Budskab fyldte Egedes Sjæl med inderlig Glæde, behøves ikke at siges til dem, som har smagt en liden Draabe af den Kristi Kjærlighed, som brænder af Længsel efter at frelse de Fortabte. Egede søgte da ogsaa saa meget som muligt at komme omkring iblandt de Indfødte, og talte med dem om Gud og deres Sjæls Frelse.

Nogle Træk fra hans mange Reiser tør her være paa sin Plads.

Da Egede den anden Sommer under sit Ophold paa Grønland tog en længere Tur mod syd, kom de til en Plads, hvor der var en Del Grønlændere med sine Telte. De stimlede ned til Stranden forat modtage de Fremmede med Pil og Bue. Men da de hørte, at det var "Pelleste" — saa kaldte de Presten — bad de ivrigt, at Egede skulde komme iland og besøge dem i deres Telte. Naar Egede reiste fulgte en af dem med som Lods. Fra først af turde han ikke, men lod sig endelig overtale og fulgte med.

Hvor Egede traf sammen med de Indfødte, søgte han at fortælle dem noget om Gud.

Paa et Sted kom omkring 100 Grønlændere ud til dem fra Land, og da de saa en af sine egne Landsmænd spurgte de ham, hvad det var for Folk, han var sammen med. Da de saa hørte, at Egede var "Angekok", Vismand, der kom for at fortælle dem noget om Himmelens Skaber, lagde de sine Baade rundt Egedes for at høre, hvad han havde at sige.

Inde i en Bugt fandt de en smuk Plads med Græsenge og Leir samt Levninger af en hel Del Huse, som ifølge de Indfødtes Meddelelse havde tilhørt "Kablunakerne", som deres Fædre havde udryddet. "Kablunaker" var deres Betegnelse for Fremmede, som i dette Tilfælde var norske Kolonister fra Vikingetiden. Her stod Egede altsaa paa en Plads, hvor hans egne Landsmænd for nogle Aarhundreder siden havde dannet et Nybygge, men endeligt overmandet og dræbt af "Skrællingerne", det gamle norske Navn for Grønlændere og Indianere. Husene havde været af Torv og Sten. Der var Birk, Rogn, Græs der gik under Armen, samt en Del Blomster. Grønlænderne bragte dem en Mængde smaa Fisk, saa at de kunde faa en 20 a 30 Stykker for en Synaal. Da Egede holdt Andagt med sine Folk, saa de Indfødte paa med stor Forundring og spurgte, hvad det

skulde betyde? Da Egede reiste, fulgte mange med, nogle i hele 3 Dage.

Da Egede paa Hjemveien kom til en liden Ø, bade de medfølgende Grønlændere, at han skulde følge dem iland. De førte ham til en død Mand og bad at han maatte gjøre ham levende igjen. Da Egede svarede, det kunde Gud alene gjøre, bad de ham bede Gud derom; thi den Afdødes Efterladte var i stor Sorg. Egede sagde dem da, at det vilde ikke Gud gjøre, førend paa den yderste Dag. De vilde da vide, naar den kom, men gav sig tilfreds med Egedes Svar, og gik tilbage til sine Baade.

Næste Dag kom de med en blind Mand mellem sig og bad, at Egede maatte blæse paa ham, saa at han blev seende. Egede henviste ham til Guds Søn, som alene kunde gjøre Undere. Men Egede vaskede hans Øine med noget franske Brændevin, som han havde hos sig. Dermed skiltes de.

Men den sidste Sommer, Egede var i Grønland, kom en Del Grønlændere til Kolonien og en af dem mindede Egede om, at han for lang Tid siden havde vasket en blind Mands Øine med noget skarpt Vand og sagt ham, at Guds Søn kunde give ham Synet igjen, dersom han troede. Det var mig sagde Manden. Jeg troede det, Du fortalte os og fik mit Syn igjen.

Egede fandt flere Steder Levninger efter "Kablunakerne". Saaledes traf han paa en meget deilig Plads og en skjøn Græsing Levningerne af en Kirke. Den havde været 50 Fod lang og 22 Fod bred indeni og Murene næsten en Favn tyk. Den havde 2 Døre paa Sydsiden og en stor Dør paa vestre Ende. Paa nordre Side var der blot et Vindue, men paa søndre Side var der fire og desuden et i hver Gavl. Med Undtagelse af en Revne paa søndre Hjørne og Lidt, som var falden af Gavlerne, var Murerne endda i god Stand. De var muret af stor, huggen Sten og godt

sammensat. Omkring Kirken laa Kirkegaarden, der var indhegnet af en stor Stenmur, ganske som i Norge. Egede forsøgte at grave efter Oldsager, men det likte ikke Grønlænderne, thi "Kablunakerne", som laa der, kunde gjøre dem noget Ondt, dersom de bleve uroede. Egede fandt da hellerikke stort, blot nogle Kul, Ben og Lerpotter.

Efter et længere Ophold hos de Indfødte paa en Reise nordover, skriver Egede, at de paa sin Vis levede hver Dag herligen og i Glæde. Da de vare rigeligen forsynet med Mad, gjorde de ikke andet end besøge hverandre, og efterat have fraadset med Mad og Drikke begyndte de om Aftenen at lege og holdt paa dermed indtil Morgenen. Deres Leg bestod deri, at de sang og slog paa en liden Tromme og gjorde "pudserlige Geberder", idet de rystede paa Hovedet og vred og bøiede sin Ryg og Lemmer hid og did. Denne Leg gik rundt, saa at den ene begyndte saasnart den anden sluttede,

I det Hus, hvor Egede opholdt sig, var der en Mand, som ikke var rigtig vel. En "Hexekjæring" skulde da sige, hvad Udfald Sygdommen skulde faa. Det gik til paa den Maade, at hun bandt en Rem omkring den Syges Haand efterat han havde lagt sig paa Ryggen. I Remmen var der fastgjort en Stok, hvormed hun løftede hans Hoved op og strax igjen lod det falde. For hver Gang talte hun til den Syge, som svarede med et Par Ord. Tilsist begyndte hun at mumle, synge og endelig skraale høit i Veiret. Det varede vel henimod en Time, og imens havde de andre lagt alle hans Klæder midt paa Gulvet. Sygdommens Udfald kjendes paa Hovedets Tyngde. Dersom den Syges Hoved er tungt atløfte, dør han, men dersom det er let, lever han. Efter dette "Aberi" bestraffede Egede dem for dens Overtro og søgte at indprente dem, at det er Gud, som alene raader over Liv og Død. De hørte ogsaa med Begjærlighed paa ham, naar han fortalte om Gud.

Hvilken Magt Overtroen havde over det arme Folk, skulde Egede ved en anden Leilighed endnu tydeligere erfare. Efter megen Besværlighed kom han til et enligt Sted, hvor en enkelt Familje opholdt sig ganske alene. Og Teltet var saa lidet, at Indbyggerne skiftevis maatte være ude. Og uagtet Teltet var betrukket med dobbelt Renskin, var Væggene dog ganske hvide indentil af Sne og Rim. Egede talte til dem om Gud, og Manden, som strax tog ham for en "Angekok", spurgte,om han vidste, at han (Grønlænderen) snart skulde dø. Nei det vidste ikke Egede. Gud alene vidste det. Ja, en af deres "Angekoker" havde i Vinter, da han herede, faaet at vide, at han inden Sommeren skulde dø. Derfor boede de i Telt, omendskjøndt det var høi Vinter; thi saasnart han hørte om Spaadommen, brød han op sin Vinterbolig og flyttede hid, hvor der var god Anledning til Renjagt, for at Konen og Børnene ikke skulde være ganske uden Mad, naar Manden døde. Her fik Egede Anledning til at tale et Trøstens Ord til de Bedrøvede, og det lykkedes ham at betage dem deres Frygt og vække Tillid til Gud.

Men hørte end de Indfødte i det Hele taget med Opmærksomhed paa Egede, naar han forkyndte dem Guds Ord, saa mødte han ogsaa undertiden aabenbar Modstand. Saaledes fik han engang, da han var hos Naboerne for at undervise dem, se en Gut med en saakaldt "Angevoak", et Trylleminde, (der bestod af et Stykke Træ, Kjævebenet af en Ræv, en Ravneklo eller deslige) om sin Hals. Egede slog Tryllemidlet af Barnet og irettesatte Folkene, fordi de "troede paa sligt og dog vilde indbilde ham, at de troede paa hans Undervisning. Han saa jo, at de hellere holdt sig til sine Troldmænd og gjorde Djævelens Vilje. Men en af dem tog "Angevoaken" op og mente, at der ingen "Djævel var til". Og da Egede spurgte ham, om der hellerikke var nogen Gud og Skaber, blev han endnu ivrigere og svarede: Nei, der

var ingen Gud; thi han havde ingen seet og Himmel og Jord var blevet til af sig selv. En anden Gang, da de gjorde ham "megen Fortræd med sit Aberi", maatte Egede true dem med Straf, dersom de ei holdt sig rolige, og det hjalp.

Nybygdens ydre Stilling var imidlertid længe mislig nok. Det bergenske Handelsselskab tænkte paa at opgive Handelen paa Grønland. For at hjælpe paa Sagen blev der 1725 udlignet en Skat i begge Riger. Herved indkom 5000 Rdlr. Men det hjalp ikke. Foretagendet svarede ikke Regning, om det end enkelte Aar gav god Indtægt. Selskabet kunde ikke maale sig med Hollænderne. Handelsskabet hørte derfor op 1727. Imidlertid fik Egede og den grønlandske Nybygd Hjælp af Kongen og Missionskollegiet. 1728 sendtes flere Skibe til Grønland, der havde med sig en Styrer for Nybygden og Mandskab, der skulde anlægge et Fort til Beskyttelse for den. Desuden fik Egede Hjælp i sin prestelige Gjerning. Men om end alt dette forbedrede Egedes Stilling i en vis Maade, saa blev det ogsaa Aarsagen til Gjenvordigheder. Egede fik bære Skylden for den Nød, som Soldaterne maatte gaa igjennem, — alene en Sygdom, der udbrød blandt dem, kunde hindre et Mytteri. Men end større Sorg voldte det ham at maatte være Vidne til disse Soldaters ugudelige og ryggesløse Liv; det var for det meste Slaver, der vare blevne opsendte, og som efter Lodkastning havde giftet sig med Kvinder fra Tugthuset. Deres Ryggesløsheder var kun lidet skikkede til at give de Indfødte en god Mening om den Bekjendelse, som Egede prædikede. "For Eders Skyld bespottes Guds Navn blandt Hedningerne". Dette Apostlens Ord er desværre saa mangen Gang bleven sandet.

Imidlertid døde Kong Fredrik den 4de, som havde understøttet Egede, og ny Elendighed truede med at bryde ind over Nybygden, thi Efterfølgeren Kristian den 6te viste ingen

Tilbøielighed til at understøtte Handlen og Missionen paa Grønland. Som en praktisk Mand sendte han to Skibe til Godthaab, som skulde bringe Nybyggerne tilbage, men derimod lade Egede og hans Familje og saa mange, som ei vilde forlade ham, blive tilbage. Al videre Understøttelse fra Danmark blev negtet.

Man kan tænke sig, hvorledes dette Slag maatte virke paa den Mand, som efter saa megen Trængsel og Nød med en Gang saa hele sit Værk tilintetgjort. Dog kunde ikke Egede beslutte sig til at forlade sine nydøbte Kristne; han vilde holde ud, bad om Proviant og overtalte med megen Møie 10 Mand til at forblive hos ham. Saa skrev han dybt bevæget et Brev til Kongen, hvori han skildrede sin elendige Stilling og forklarede, hvorledes den Kristendommens Sæd, han havde udstrøet, vilde blive adspredt for alle Vinde, dersom Kongen ei mer vilde understøtte det begyndte Værk. Skibene seilede bort, og med Bekymring, skuende ud i en uvis Fremtid, blev vor Apostel tilbage.

Saa er jeg da, "skrev Egede i sin Dagbog, alene tilbage med min Hustru, 3 Børn, 10 Matroser og 8 grønlandske Drenge og Piger, som havde været hos mig næsten fra Begyndelsen. Gud lade mig opleve den salige Stund, at jeg igjen maa faa høre behagelige Tidender fra Fædrelandet".

Imidlertid havde Handlen i den senere Tid været mere indbringende end før, men af Mangel paa Folk og Skibe kunde ei denne Fordel benyttes ret. Fremmede Handelsmænd stak Ild paa Nybyggernes Boliger i en af Nybygderne, og Godthaab, hvor Egede opholdt sig, kunde frygte det samme.

Endelig efter et Aars Forløb kom et godt Budskab fra Moderlandet. Kongen sendte Egede en egenhændig Skrivelse, roste ham for hans Iver og Gudsfrygt og lovede ham som Understøttelse for Missionen aarlig 2000 Rdlr.

Der kom et nyt Liv i Sagen. Der kom flere Nybyggere, og efterat den bekjendte Grev Zinzendorf, Herrnhuter-Menighedens bekjendte nidkjære Stifter, havde hørt Tale om Missionen i Grønland, gjorde han ei alene sin Indflydelse gjældende paa Kongen, saa Egede for en Del skyldte ham den Hjælp, han fik, men han sendte ogsaa tre Brødre did, som Kongen gav Tilladelse til at grunde Nybygder i Grønland og prædike Evangeliet der. Saaledes opstod Herrnhuter-Nybygderne paa Grønlands Vestkyst, som har fortsat sin Gjerning til vore Dage: de bo i Ny-Herrnhut, tæt ved Godthaab, Lichtenfels, Lichtenau og Fredriksdal.

Ved den samme Fjord som Lichtenfels ligger ogsaa den lille Koloni Fiskernæsset, der er bekjendt for sit sunde Veirlag. Smaabækkerne fryse ofte ikke til om Vinteren. De sydlige Pladse Julianehaab og Fredrikshaab forsyne de danske Markeder med Sælskind, Sukkertoppen og Holstensborg med Rensdyrskind; Disko og de nordligere Egne med Tran; det lille Fiskernæsset driver desuden en ikke liden Handel med Fisk.

Eftersom Nybygderne og Missionsanstalterne voksede, tog ogsaa Kristendommens Udbredelse blandt de Indfødte til. Om den end ikke har slaaet saa dybe Rødder, som Missionærerne kunde ønske, er dog Intet at sige paa Grønlændernes sædelige Tilstand.

De er rolige og trofaste Undersaatter, som hverken behøve Politi eller Soldater, og deres Børn gaa regelmæssig i Skolen. At dette ei kunde naaes uden Tugt og strenge Forskrifter, fortæller allerede Egede, som dog fandt, "at de grønlandske Børn ere ligesaa skikkede som vore egne til at begribe det, som man lærer dem".

Som vi har før sagt, laa der en stor Hindring for Kristendommens og Dannelsens Udbredelse blandt dette Folk deri, at de hverken vil eller kan have nogen fast Bopæl. Baade Sommer og Vinter opslaa de sin Bopæl paa forskjel-

lige Steder; som hos de fleste af Polaregnenes Befolkning er Vinterhuset ganske forskjelligt fra Sommerhuset i Udseende og Byggemaade. Vinterhytten er bygget af Torv og Stene, fladt hvelvet, høist 6 Fod høit og Halvdelen bygget nede i Jorden. Indgangen er saa lav, at man maa krybe paa Hænder og Fødder forat komme ind. Lys faar Rummet gjennem et Vindu, som bestaar ikke af Glas, men af tynde Sælhundstarme. Lige overfor Døren er Sengestederne, nogle Bord lagte 1 Fod over Jorden og forsynede med Sælhunds- eller Rensdyrskindfelde. Foruden Vinduet sørger ogsaa en Lampe for Oplysning og tillige for Varmen. Den er meget stor og tjener ogsaa som Kogeovn. Luften derinde er just ikke meget sund eller behagelig. Halvraadden eller tørret Fisk, Sælhundspek, gamle Skindfelder og de mange Mennesker fordærve Luften, saa at Egede, der roser sine Grønlændere, hvor han kom, maa tilstaa: "Det er ei nogen stor Fornøielse for renslige Folk at være hos Grønlænderne". Urenlighed er blevet deres anden Natur; de vaske sig sjelden og overlade denne Forretning til Regnen eller Søvandet. Ja de ere ikke bange for at spise af samme Fad, som Hundene netop har ædt af, uden at vaske det. Noget rensligere er deres Klædning, som gjøres af godt garvede Rensdyr- og Sælhundsskind. Mændenes og Kvindernes Klædedragt er temmelig lig, kun har de Sidste paa Ryggen anbragt en Sæk, hvori de bære sine Smaabørn; Vugge er en ukjendt Ting der.

Sommerhuset er noget rensligere og luftigere. Mod Slutningen af Marts forlader Grønlænderne sin Vinterhule og bor til Høsten i sin Sommerhytte, der ser ud som et Telt, forfærdiget af Skind. Forresten er det kun i Styggeveir, at de opholde sig derinde. Ellers drive de paa Jagt, især paa Rensdyr. Men de har aldrig lært at tæmme dem og bruge dem som Husdyr som Norges Lapper. Grønlænderne

bruge Hunde istedet, der er meget store; man spænder 4, 6, undertiden 8 — 10 for Slæder. Hurtig fare de afsted, saa de ofte paa en Dag kan tilbagelægge 10 norske Mil. Men skjønt Grønlænderne har saa stor Nytte af sine Hunde, behandle de dem dog meget slet.

Hvad Slæden er for Grønlænderen paa Landjorden, er hans Baad, Kajaken, paa Søen; den forstaar han mesterligt at styre, og i den vover han sig ud paa Fiskefangst endog i den stærkeste Storm. Baaden bestaar istedetfor af Bord af Sælskind og er følgelig meget let. Den er omtrent 18 Fod lang, spids i begge Stavner og ligger med Manden ombord med den øverste Kant omtrent i Vanlinjen. Sjelden forulykkes en Grønlænder i denne Baad, der omgiver ham som en Svømmeblære, og som skyder som en Pil henover Vandet.

Kvinden indtager hos Grønlænderne som hos vilde Folkeslag ialmindelighed en lav Stilling; med Undtagelse af Jagten, ligger alt Arbeide paa hende. Hun har sin egen Baad, Konebaaden eller Umiak. Manden holder det for en Skam at bruge denne Baad, undtagen naar han er med paa Hvalfangst. Desuden jager han ogsaa Hvidfisken, Narhvalen, Delfinen og Haien. I det Hele er Havet hans fornemste Forraadskammer, som giver ham endog Erstatning for hans Lands Fattigdom. Men noget Opholdssted for Europæere bliver Landet ikke. De er yderlig faa mod de Indfødte, om end den grønlandske Handel i den senere Tid har taget nyt Opsving og givet ikke lidet Overskud for den danske Statskasse.

Alt dette er Egedes Værk. Det skyldes alene ham og hans seige Udholdenhed, at ikke Grønlands Nybyggere gik tilgrunde. Ogsaa i den sidste Tid maatte han opleve tunge Prøvelser. Med et Skib, der kom tilbage fra Kjøbenhvan med nogle Grønlænderbørn, kom Kopperne ind i Landet, en

før ganske ukjendt Sygdom; den rasede i henimod 1 Aar og rev mange Hundrede bort; 1734 stod Egede, der med sin Hustru havde pleiet de Syge uden Ro Nat og Dag, næsten alene tilbage med sin Familje. Alle Grønlændere i Nybygden døde; af 200 Familjer var der neppe 30 tilbage.

Jammeren var ubeskrivelig. Egede og hans Familje pleiede selv de Syge og væmmedes ved den Stank og Ulempe, som de raa Matroser syntes uudholdelig. Hele Vinteren igjennem havde han ikke Ro, hverken Nat eller Dag og ofte maatte Egede selv op om Natten og bære de Døde ud i Forstuen, hvor Folkene tog dem næste Dag og begrov dem. Overalt saa Grønlænderne op til Egede, som en frelsende Engel eller som en Fader, i hvis Skjød de trykt kunde lægge sit Hoved. Han stod kort sagt, som alt for alle, som Trøster og Frelser, som legemlig Hjælper og kraftig Styrer, saa at ikke alt skulde gaa til Grunde.

Egedes Smerte var imidlertid stor; thi hans indskrænkede Fornuft kunde ei fatte, hvorfor al denne Elendighed skulle ramme det arme Folk.

Under Sygdommens Rædsler havde han imidlertid ofte Anledning til at se hvorledes Guds Ord, som han havde forkyndt med saa stor en Troskab, virkede i det Skjulte. Mange spurgte efter Veien til Salighed og døde i Troen paa den Herre Jesum Kristum. Og de, som ellers vare haarde og spottede Herrens Ord og foragtede hans Tjener, bleve dybt grebne, naar de saa Egedes store og opoffrende Kjærlighed. "Du", sagde en af dem paa det Sidste "har gjort vel imod os, som ikke vore egne skulde have gjort; thi Du har givet os Føde, naar vi intet have havt at æde, og begravet vore Døde, som ellers havde maattet ligge for Hunde, Ræve og Ravne. Især deleshed har Du underviist os om Gud, hvorledes vi skulle blive salige, saa vi nu glade kunne dø og vente et bedre Liv efter dette".

Midt under Koppesygdommens Jammer skulde Egede ogsaa lide en Krænkelse af den mest prøvende Art, som han rigtignok selv ikke omtaler med et Ord i sin Dagbog, men som dog ikke kan lades uberørt. Det var en Strid med nogle Udsendinge fra den saakaldte "Brødremenighed", der vare komne til Grønland for at hjælpe Egede i Missionsgjerningen — "en Kamp, der, saa lidet Opbyggeligt den havde, dog blev bestaaet af ham, saa selv de ivrigste Fiender ei skulle kunne negte, at han var en oprigtig Guds Tjener og Jesu Kristi Efterfølger".

Kristian David hed en meget anseet Lægmand af de dengang i Hjemlandene Böhmen og Mähren forfulgte "Brødre", og han blev en af Stifterne af Brødremenigheden paa Grev Zinzendorfs Gods Hutberg eller fra nu af Herrnhut (1727). I 1731 kom Zinzendorf hjem fra et Besøg i Kjøbenhavn, hvor den pietistiske Kong Kristian den Sjette gjorde meget af ham. Her havde han talt med to af Egedes Grønlændere og med Paul Egede. Derved var hans Missionsiver bleven opflammet, og det varede ikke længe, før Kristian David og en anden af Brødrene, Mathæus Stach, samt en Fætter af denne bleve sendte til Grønland for at tilbyde Egede sin Tjeneste, om han havde Brug for dem. I Kjøbenhavn fik de af Kongen et egenhændigt Anbefalingsbrev med til Egede.

Egede modtog dem med Velvilje, lykønskede dem til deres Forehavende og lovede at bistaa dem til at lære Sproget. Det holdt han og trolig; han og hans Børn bleve deres Lærere og trættedes ei ved de Vanskeligheder, som deres Mangel paa Dannelse og deres Utaalmodighed lagde i Veien. Men forresten blev der ingen Samvirken af, men tvertimod Strid, og saaledes grundedes en særskilt tydsk Brødre-Mission, som endnu den Dag i Dag bestaar i Grønland ved Siden af den danske Statskirkes Mission.

Fra August til November 1733 vexlede E. og Kristian David en Række Breve angaaende Læren. Kristian David paastod blandt Andet, "at Retfærdigjørelsen ikke bestaar i den tilregnede, men i den virkelige og iboende Retfærdighed, samt at Helliggjørelsen burde ei alene følge efter men gaa foran Retfærdiggjørelsen". Senere mundtlige Samtaler bragte ikke Sagen videre, og det endte med den Erklæring fra Egedes Side, at dersom Brødrene vilde underskrive og bifalde vor Kirkes Lære, saa han gjerne, at de bleve ved Kolonien — i andet Fald kunde ingen Enighed være imellem dem og ingen Opbyggelse. Denne Erklæring vilde Brødrene saa meget mindre bøie sig under, som de brystede sig af en bedre, umiddelbar ved Aanden virket Erkjendelse. Kristian David gik saa vidt, at han i et Brev sagde om E., "at han ikke havde Kristi Aand, at han hindrede sit eget Hus og Andre, ja Hedningerne selv i deres Omvendelse". Allerede i sine tidligste Beretninger til Hjemmet havde Brødrene ytret, at E. kun lidet antog sig Hedningerne, at de ikke kunde tale synderlig med ham om Kristendommen, og at Fisk og Rensdyr vare Afguderne her, som baade havde stjaalet de Kristnes og besade Hedningernes Hjerter. Og snart hed det i alle Herrnhuternes Munde, at "skjønt man Intet i nogen Maade kunde laste paa Egedes udvortes Vandel, saa var dog den indvortes Tilstand hos Presten ikke retskaffen for Gud — han var ikke omvendt". Ja, Brødrene udspredte endog den Bagvaskelse, at E. med List havde tilvendt sig en Kollekt paa 8000 Rigsdaler, som var indsamlet i Bergen; da det Skamløse i denne Løgn blev dem foreholdt, undskyldte de sig saaledes, at om han end ikke havde anvendt disse 8000 Rigsdaler til sin Nytte, saa viste det sig dog, at han ikke vandrede i Troen for Gud; i denne sin Dom kunde de umuligt feile, thi de havde Aandens Salvelse.

Men hvorledes gjengjældte nu E. alt dette? — Brødrenes egen Historieskriver, David Cranz, beretter derom;

han fortæller omstændelig, hvorlunde E. selv samt hans Hustru og Sønner viste Brødrene allehaande Velgjerning og Tjeneste. Saaledes i den første Vinter, da Brødrene bleve syge, den Ene efter den Anden: "Hr. Egede viste sig ved denne Leilighed som en tro Ven imod dem og besøgte dem flittig; hans Hustru undlod aldrig at sende dem Forfriskninger, naar hun selv havde Noget, saa de ofte gjorde sig Betænkelighed ved at modtage de Velgjerninger, hvormed de ligesom bleve overøste".

Egedes Kjæmpekraft var brudt. Tusinde Gange overveiede han for Gud, hvad der vel var at gjøre, hvis ikke hele det af ham begyndte Verk skulde synke hen i Ruiner, sørgeligere end i det 15de Aarhundrede. Selv erkjendte han sig for svag til at fortsætte Arbeidet, helst nu, hvor der maatte gribes ind med aldeles friske Kræfter. De Farer og Møisommeligheder, som hans kraftige Ungdom havde gjennemgaaet, kunde han ei længere udholde. Han talte ofte med sin elskede Hustru derom, og hun gav ham i sin Svaghed Ret deri, at som der havde hørt Mod og fast Beslutning til at gaa hen og plante Evangeliet blandt dette Folk, saaledes maatte nu uden Hensyn paa Menneskers vaklende Dom, en fast Beslutning i Herren tages for at redde Verket. Egede saa ingen anden Udvei, end selv paa en roligere Skueplads at kjæmpe for sit elskede ved Herrens Aand vundne Folk og at lægge det Øvrige i sin Søns, Paul Egedes, Hænder, der nu, Sommeren 1734, var kommen tilbage fra Danmark presteviet Missionær sammen med to andre. Saa besluttede han da i Guds Navn med hjemgaaende Skib at ansøge om naadigst Tilladelse til at forlade Grønland i den Forhaabning, at han efter Hjemkomsten skulde kunne tjene Sagen bedre ved Oplysninger, Forslag og Raad. Det var den sidste Beslutning, Egede tog for Grønland med sin Hustru, som han havde taget den første med hende, og ved den

blev han staaende, uagtet Grønlænderne ofte klagede over, at han vilde forlade dem, og bade ham blive hos dem. Egede mindede dem om, at hans Søn og flere Prester skulde blive igjen, og formanede dem til at agte vel paa deres Undervisning.

Allerede i Mai 1735 kom Skib fra Fædrelandet, og med det den ansøgte Tilladelse for Egede til at forlade Grønland og vende hjem. Men nu begyndte hans kjære Hustru at blive saa svag, at hun ofte maatte holde Sengen, og da det kom til Stykket, maatte han af den Grund opsætte Reisen.

Fra Dag til Dag saa hun nu paa et langt, smertefuldt Sygeleie sin Opløsning imøde, indtil Gud tilsidst forvandlede hendes svære Kamp til Seir ved at skjænke hende en stille og salig Død den 21de December 1735. Hun havde sandelig stridt den gode Strid og beholdt Troen, saa hun i Dødens Stund kunde øine den Krone, som er henlagt for alle dem, der have havt Herrens Aabenbarelse kjær. Det var dette som alene trøstede Egede ved det uhyre Tab. "Var ikke", skriver han, "det trøstelige Haab om en glædelig Samling igjen i Guds Herligheds Rige, jeg havde svarligen kunnet blive trøstet over saa from og dydig en Hustrus Forlis". Efterat han derpaa i herlige Ord har skildret hende som kristelig Hustru og Moder, som trofast Deltagerinde i hans Arbeide, vedbliver han, idet han gaar over til hendes sidste Stund: "Hun bar som et Guds Barn med stor Taalmodighed det hende af Gud paalagte Kors. Og som hun fornam, at det ei andet tegnede sig til end Døden, paakaldte hun Gud og sin Frelser inderlig om en naadig og salig Forløsning af denne elendige Verden; hvorudi og den naadige og trofaste Gud bønhørte hende, og efterat hun havde taget en kjærlig Affked med mig og Børnene, ved en salig Død forløste hende af hendes store Elendighed. Saa smertelig denne Skils-

misse faldt mig, saa trøsteligt er det Haab, jeg haver til en glædelig Samling igjen i Himmelen. Hvortil Gud af Naade gjøre os værdige for sin Søns, vor allerkjæreste Frelsers Jesu Kristi dyre Værd Skyld og Fortjeneste! Amen".

Egede trængte til Hvile. Men om han forlod sine kjære Grønlændere, saa glemte han dem ikke, men sørgede fremdeles for dem. Allerede i længere Tid havde hans Søn Paul været ham en god Støtte i hans mange Arbeider; han havde vel havt Lyst til at blive Sjømand, men besluttede sig dog til efter Faderens Ønske at studere Theologi og at blive hans Efterfølger. 1728 indskibede Paul sig tillige med 5 omvendte Grønlændere for at drage til Kjøbenhavn. "Denne første Skilsmisse fra mine Forældre", skriver han, "gik mig meget nær. Grønland, hvor jeg havde erfaret mere Ondt end Godt, ja mere end nogen skulde tro, var mig nu saa kjært, at jeg ikke kunde forestille mig noget Bedre, især nu, da Tilførslen af Levnetsmidler syntes at være sikrere end før og vi ikke behøvede at frygte for at lide Hunger, hvilken Fare ofte havde truet os".

Uden Uheld kom han til Kjøbenhavn, og da han havde endt sine Studier, vendte han 1734 tilbage til Grønland, først til Disko-Bugten, hvor han anlagde en ny Missionsstation, Kristianshaab. Straks efter igjensaa han ogsaa sine Forældre i Godthaab. Men saa gik han sin egen Vei og bar som en tro Apostel Evangeliet frem fra Fjord til Fjord, fra Kyst til Kyst. Han blev i enhver Henseende en værdig Efterfølger af sin ædle Fader, blev hans Eftermand i Seminariet i Kjøbenhavn og tilsidst Grønlands Biskop; han har ogsaa oversat Bibelen paa Grønlandsk.

Men den gamle Egede rustede sig til Afreisen efterat hans Søn havde afløst ham og 6 nye Missionærer og 12 Lærere var ansatte paa de forskjellige Stationer. Under Grønlændernes store Sorg forlod han 9de August 1736

deres Land, hvor han havde arbeidet, stridt og lidt i 15 Aar.

Da han var kommen til Kjøbenhavn, fik han der oprettet et Seminarium for at uddanne Lærere for Missionen. Han blev dets Lærer og Bestyrer. 1740 fik han Titel som Superintendent (Biskop) over den grønlandske Mission. Han giftede sig ogsaa igjen dette Aar med en Enke, Majorinde Trane. 1747 forlod han Kjøbenhavn og drog til sit Fødeland Norge, hvor han besøgte sin ældste Datter Kristine, der var gift med Sognepest Alsbach i Vardal. Da saa denne siden blev Sognepest i Danmark, flyttede han med dem og tilbragte sine sidste Aar hos dem. Han døde 73 Aar gammel i Aaret 1758. Grønland var hans sidste Tanke.

Hvad vi vide om hans Gjerning, har han selv fortalt i sin Dagbog og sin Fremstilling af sin Missionshistorie, der blev fortsat af hans Sønner. Her se vi hans Missionsliv med alle dets Kampe og Lidelser, dets Fornegtelser og Prøvelser, dets Sorger, men og dets Glæder. Men med ædlere og dybere Træk er hans Liv indprentet i Grønlændernes Hjerter; i Grønland skal det aldrig glemmes, saalænge Guds Ord der har sin Gang, at Hans Egede var dets Apostel.

Tillæg.

Mangen Læser vil vistnok spørge, hvorledes det er gaaet med den Gjerning, der paabegyndtes af den ihærdige Mand, hvis Liv her har været fortalt. Som Svar paa dette Spørgsmaal kan følgende Oplysninger tjene.

Den grønlandske Mission led fra Begyndelsen af den store Skade, at den straks blev en statskirkelig Mission

og blev fortsat som saadan. Det kunde ikke anderledes være. Hvor skulde Egede vende sig hen med sin Længsel efter Grønlændernes Omvendelse? Der var ingen frie Foreninger. Regjeringen maatte tage Sagen i sin Haand, derved kom Missionen fra Begyndelsen af i en skjæv Stilling.

I Aaret 1710 var et Missionskollegium blevet stiftet til Beforbring af Evangeliets Udbredelse, til hvem Grønlandsmissionen blev overgivet. I Kollegiet indtraadte, da ved denne Tid Pietismen maatte give Plads for Rationalismen, ofte Mænd, som ikke medbragte den behørige Interesse for Guds Riges Udbredelse, men havde sin Dygtighed i andre Henseender at takke for Ansættelsen.

Under disse Forhold var det vanskeligt at finde dygtige Folk til Prester til denne gode Gjerning. Mange Kandidater, som formedelst daarlige Karakterer vanskelig og sent vilde faa Ansættelse i Danmark, gik til Grønland for at vinde Embedsaar, idet de efter at have været der en vis Tid (10 Aar) havde Løfte om Beforbring i Hjemmet. I det Hele giver derfor den grønlandske Kirke os ikke noget Billede af tro Arbeidere, men kun Billedet af en sig kummerlig henslæbende Opdragelsesanstalt for Kristendommen; om end der ogsaa gaves Undtagelser af dygtige Mænd, der var iførte Lysets Vaaben og helligede sig med Begeistring for Grønlændernes Sjælefrelse til Gjerningen. Ogsaa blev mangen Kandidat og selv omvendt ved Ansvaret af sit Kald, hvis Byrde han ikke havde anet eller kjendt.

Ved Siden deraf blev der for lidet agtet paa at uddanne en indfødt Lærerstand. Det er til Skade paa flere Missionsmarker, at udenlandske Missionærer vanskelig tilegne sig de Indfødtes Sprog; lære de end et vist Forraad af Ord og Talemaader; bliver Sprogets Aand og egentlige Mening dem fremmed. I høieste Grad var det Tilfældet med de

grøndlandske Missionærer. Sproget er ganske særeget fattigt paa Ordforraad, men desto rigere paa Smaaforandringer, som giver Stammeordet mangfoldige, forandrede Betydninger, især spiller Betoningen en vigtig Rolle, ofte kan derfor en Missionær, der har med megen Møie faaet istand en Prædiken ved Hjælp af Lexikon og Grammatik, fortælle sine Tilhørere noget ganske andet, end han vilde, og længe ikke mærker. Det er derfor en aldeles vigtig Sag, at stræbe til at uddanne indfødte Prædikanter, som kunde forkynde Evangeliets uudsigelige Rigdom i deres Landsmænds Modersmaal. Man har vistnok talrige Kateketer eller Nationalmedhjælpere, som varetage Skoleundervisningen, tale i Forsamlinger, døbe Børn og holde Andagter, og disse Folk ere de egentlige Bærere af den grønlandske Mission; men de have meget liden Løn og maa derfor væsentlig selv forhverve sit Underhold. Efter Dagens Slid og Møie samle de nu om Aftenen ofte paa et trangt Rum, hvor heller ikke andre Beskjæftigelser tør standse, Børnene til en ofte altfor adspredt Undervisning. Betænker man Landets Længde, omtrent saa stor som Norges, med kuns en Befolkning af 10,000 Mennesker, sees Nødvendigheden af talrige Kateketer. Af disse fandtes ogsaa i Sydgrønlands danske Menigheder 1857 71 for 4202 Mennesker; men af disse maatte mange lade sig nøie med en Løn af under 5 Doll. ja lige ned til 2 aarlig. I hele Grønlands danske Menigheder var der 1860 meget nær 100 Kateketer, hvoraf henved 20, som havde en Løn af 50 Doll. og derover, og de ere Seminarister fra 2 i 1844 aabnede Seminarier i Jakobshavn og Godthaab.

Den øverste Ledelse af Missionsgjerningen i Hjemmet havde Missionskollegiet ligetil 1847. Dette drev ved Aarhundredets Begyndelse sin Gjerning aldeles forretningsmæssigt, befattede sig endog nødigt med den egentlige Mission, og udfærdigede endog en Beslutning om, at Trankebars-

Missionen skulde ophæves som Omvendelsesinstitut — at Missionærerne kun der, hvor de med Grund kunde haabe at udrette Noget, og hvor Personernes moralske Karakter opmuntrede dertil, skulde bestræbe sig for at omvende Hedninger til Kristendommen, til hvis Udbredelse ingen Pengeunderstøttelse for Fremtiden bliver at anvende. Hvad en Styrelse af denne Aandsretning kunde gjøre for Guds Riges Udbredelse indsees let.

Imidlertid stiftedes 1720 et dansk Missionsselskab, hvis varme Talsmand og Leder var Presten Bone Falk Rønne, hvis Moder havde været i "Troens rare Klenodies" Forfatters Hus. Dette Selskabs Opmærksomhed henledes straks paa Grønland, og hvad der kunde gjøres forat belive og befæste Guds Riges Sag der. Det sendte til Arbeiderne der Pengeunderstøttelser, trykkede Bøger og sendederop, forfærdigede til Julianehaab Station en Kirkebygning, som efter mange Viderværdigheder endelig kom istand der. Først søgte man om Plads for Materialerne til Kirken i de kongelige Handelsskibe, de eneste danske, der maatte fare paa Grønland; det afsloges; saa fik man Lov til selv at fragte Sagerne op, men da strandede Skibet, og Selskabet maatte betale Skibets Eier Erstatning for Skibet; endelig da Materialerne vare komne i Land, fattedes Bygmester, som maatte sendes op fra Danmark.

Da Rønne saa søgte om Hjælp til Dækkelse af Udgifterne fra et 1778 stiftet Legat til Kirkers og Skolehuses Opførelse paa Grønland, afsloges dette. Naar saa de grønlandske Missionærer gjerne vilde meddele sig om deres Stilling og Virksomhed til deres Venner i Hjemmet, forbød Kollegiet dem som kongelige Embedsmænd at indlade sig med Andre uden Kollegiets Forudvidende og Samtykke i direkte Korrespondentse om Missionsvæsenets Anliggender — i en anden Skrivelse til Missionær Krog heder det: det er saare

upassende og urigtigt, at De fortæller Rønne eller det aldeles private Missionsselskab, hvad Planer De har osv. Dette er da den naturligste Grund til, at vi kjende saalidet til Menighedernes aandelige Stilling paa hin Tid.

Allerede dengang havde det danske Missionsselskabs Bestyrelse Forslag til Uddannelsen af en indfødt Presteſtand. Kollegiet miskjendte ikke Selskabets gode Hensigter, siger det, "fandt Styrerne agtværdige" men man vilde helst være fri for ethvert Forslag til Kirkelivets Fremme i Grønland.

Ja da Missionær Funch havde forespurgt sig hos Kollegiet, om han maatte modtage 15 Doll., som Selskabet havde tilbudt de grønlandske Kateketer, meldte han Selskabet, at Kollegiet havde befalet ham at svare: At han ifølge sin Instruks ikke i fjerneste Maade maatte staa i Forbindelse med det danske Missionsselskab (det var 1830).

Selskabet fortsatte imidlertid ufortrødent sin Virksomhed og understøttede Missionærer under deres Uddannelse, saaledes den første Missionær i Upernivik, Kristen Østergaard.

Da Danmark 1849 var bleven en konstitutionel Stat, og Regjeringskollegierne forandredes til Ministerier, gik ogsaa Missionskollegiet ind, og Grønlands-Missionen gik ind under Kultusministeriet. Derved indtraadte en friere Bevægelse, og der blev skjænket Sagen en større Opmærksomhed, Missionsselskabet har kunnet øvet en udstrakt Virksomhed, og Beretningerne fra Missionærerne til Regjeringen blive forelagte Missionsselskabets Bestyrelse.

Det danske Missionsselskab reiste sig ogsaa til kraftig Virken med den ærværdige Dr. Kalkar i Spidsen, der i vide Kredse saavel indenfor som udenfor Danmark har virket for Evangeliets Forkyndelse blandt Hedningerne. Den tidligere behandlede Sag om Uddannelsen af en indfødt Preste- og Lærerstand i Grønland er atter paa Dagsordenen.

En Komite blev 1871 nedsat for at drøfte dette Spørgsmaal og indgive Forslag derom, — dens Indstilling lyder paa, at søge en Saadan uddannet for det Første ved Siden af og støttet af danske Geistlige, i hvilket Øiemed et Seminarium burde oprettes i Grønland.

Brødre-Missionen, der var begyndt allerede i Egedes Tid er blevet fortsat hele Tiden under forskjellige Sorger og Savn; men dog altid med større og mindre Held. Deres Menigheder og Menighederne, der tilhøre den danske Kirke, leve i broderlig Endrægtighed og god Forstaaelse, og ved Guds Styrelse synes de begge at have udfyldt hinanden.

Man kan vel regne omtrent 8000 af Indbyggerne til den kristne Kirke, disse bo næsten udelukkende paa Østsiden, paa Vestsiden findes endnu Rester af hedenske Stammer. Disse paavirkes dog lidt efter lidt ved Berøringen af de Kristne og ved Missionærers Besøg, saa naar 1921 oprinder, tør vi haabe, at den Gjerning, Hans Egede 200 Aar forud begyndte, har baaret sin Frugt til hele Folkets Omvendelse.

Som en passende Afslutning til foranstaaende Billede af Egede ville vi indtage nedenstaaende Digt af Ingemann.

Til Egedes Minde.

Et helligt Kors staar høit i Nord,
Hvor ingen Sangfugl bygger;
I Sne det staar paa frosne Jord
Og langt fra Løvfaldsskygger.
Har Lyset døde Jord forladt,
Og isner Himlen selv ved Nat,
Hvor Sjæl og Hjerte gyser:
Fra Bølgeberg af evig Is
Henpeger mod Guds Paradis
Det Kors ved Nat og lyser.

Med Glans fra Livets Morgenland
I Dødens Midnatssone
Det viser Vei fra Hvalens Strand
Til Palmeskogens Trone;
Og Øiet, blindt af evig Sne,
Kan Livets grønne Træ dog se,
Hvorom Guds Engle knæle;
Og gjennem dybe Grav af Is
Gaar haabfuld til Guds Paradis
Med Tro de frelste Sjæle.

Hvo planted hist saa høit i Nord
Den Gren fra Edens Have?
Hvo bar den tro i Hvalens Spor
Henover Dybets Grave?
Ispolens Søn, hvo gav dig Fred?

Ei steg en Engel til dig ned: —
Gud en Apostel sendte!
I Mulm han saa et Folk forladt;
Ham Aanden viste Dag og Nat
Den Vei, kun døde kjendte.

Og ei han vidste Rist og Ro;
Den Vei han maatte følge,
Gik end den over Dødens Bro
Og Fjeld af frosne Bølge.
Ham fulgte Børn og trofast Viv,
I Herrens Haand han gav sit Liv;
Men Aanden ham ledsaged;
Den bar ham over store Grav,
Og bag det dunkle Midnatshav
Han fjerne Kyst opdaged.

I Mulm for blodig Dødsharpun
Mod Hval ved vilde Strande;
Paa Kysten stod et Fredspaulun
Med Lys fra fjerne Lande.
Der hjalp en kjærlig Haand i Nød,
Der lød en salig Trøst i Død,
Der Guds Apostel bode.
Did tyed hver bedrøvet Sjæl
Til Lyset og til Livets Veld
Og haabed, elsked, trode.

Hos Gud nu den Apostel bor,
Hans Sjæl Gud evig glæde!
Hans Mindekvad høit over Jord
Forløste Sjæle kvæde.
Hans Bautasten er Korset hist,
Som leder til den Herre Krist,
Hvor isnet Sjælen gyser;
Fra Bølgeberg af evig Is
Det peger mod Guds Paradis
Og gjennem Natten lyser.

Livsbilleder

fra

Kirken i Norden.

Anden Del: Thomas Kingo,
Hans Adolph Brorson,
Peder Dass,
Erik Pontoppidan.

V.

Thomas Kingo.

"Thomas Kingo er Salmisten
I det danske Kirkekor.
Det skal mindes af hver Kristen
Mens det synges sødt i Nord,
Om hvad det for os betyder,
Naar den gyldne Sol frembryder".

Faa Navne er saa vel kjendte blandt vort Folk som Navnet Kingo. Og det er ikke underligt. Hans Salmer er nu snart i to Aarhundreder blevet sungne af vort Lands Menigheder; de er kjendte og elskede af Store og Smaa, og saalænge Kristi Navn paa Salmetonernes Vinger løftes mod Sky, saalænge skal Kingos Salmer leve paa den kristne Menigheds Læber og i dens Hjerter i Norden! Vi tro derfor, det vil være en Glæde for vore Læsere at høre lidt om denne mærkelige Mand, og det er med dette for Øie, vi vil forsøge at give en kort Skildring af hans Liv og Virksomhed.

Enhver er i større eller mindre Grad et Barn af sin Tid. For at kjende en Mands Liv og Virksomhed er det derfor ogsaa nødvendigt at kjende den Tid, hvori Manden lever og virker. Tidsalderens Tanker og Anskuelser afspeile sig igjen i den Enkeltes Liv. Den Tid, hvori Thomas Kingos Liv

falder, har sit eiendommelige Præg. Neppe havde Kirkens Reformatorer, trætte af Kampen, lagt sine Ben til Hvile, saa udbrød der i Kirken selv en lidenskabelig Kamp mellem Presterne og de Lærde: man stredes om mange fine Spørgsmaal i Læren, og Striden førtes som almindelig i saadanne Tilfælde med Heftighed og Lidenskabelighed. Endelig lykkedes det at bilægge Striden, og nu fremstod en ny Tid. Det gjaldt ikke længere at kjæmpe mod den katholske Kirkes Vildfarelser, heller ikke mod Vranglærere inden den lutherske Kirke selv. Det gjaldt nu om at bevare, hvad man med Kamp havde vundet; det gjaldt om at vaage over den rene Lære, som man havde faaet fastsat. Det er "Rettroenhedens Tid," som nu er kommen. Presterne blev strengt rettroende; den mindste Afvigelse i Udtryk fra det almindelige var nok til at gjøre en mistænkt for en Vranglærer. Retfærdiggjørelsen ved Troen uden Gjerninger var Hovedindholdet af enhver Prædiken; men den anden ligesaa vigtige Del af den saliggjørende Sandhed, det rene og hellige Liv, — ja derom var man bange for at udtale sig. Det hedte da strax, at man kom ind paa Gjerningsretfærdighed. De Lærde kappedes om i lærde, store Værker at udvikle den kristelige Troeslære i alle dens fineste Dele. De Lærde brød sin Fornuft med at udforske den kristelige Troes Dybheder og ordne Sandheden paa en fornuftmæssig Maade. Ogsaa i Danmark, som i Alttog Tydskland til Mønster, gjorde denne Retning sig gjældende. Det var jo her den lærde Jesper Brochmann levede og virkede, hvis Postille ogsaa i Norge har været meget brugt. Hans store Hovedværk, en Haandbog for de Studerende i Troeslæren, er et Mønster paa Lærdom og Skarpsindighed, men ogsaa paa Spidsfindigheder. Det var i denne Tid en Mand som Johan Arndt, hvis Bog "den sande Kristendom" er bleven saa Mange til Opbyggelse, afsattes Gang efter Gang og maatte vanke om fra Sted til Sted, fordi han

skulde være en Vranglærer. Det var i denne Tid, Philip Jakob Spener blev angreben som en Erkekjetter, da han indskjærpede Nødvendigheden af et helligt Liv og lærte, at alle Kristne var "Prester," "der skulde forkynde hans Dyder, der kaldte dem fra Mørket til sit underfylde Lys."

I denne Tid, som med Rette bærer Navnet af Rettroenhedens, falder Thomas Kingos Liv og Virksomhed.

Thomas Kingo fødtes i den lille By Slangerup den 15de December 1634. Hans Bedstefader var en indvandret Skotlænder, der kom til Danmark under Christian den 4de og blev Kongens Tapetmager. Det er mærkeligt, at Kingo ligesom en omtrent samtidig Digter i Norge, den bekjendte Peder Dass, var af skotsk Herkomst. Det er vistnok ogsaa med Rette, at adskillige Forskere har troet at spore den engelske Folkeaands Ejendommelighed, en rastløs Virksomhed, en utrættelig Iver og Kraft, hos Kingo.

Som saa mange andre berømte Mænd var Kingo født af fattige Forældre. Hans Fader var Væver i Slangerup; Kingo synger om ham i hans Navn:

"Jeg aatte ikke Verdens Guld.
— — — — — — —
Min Rigdom var et ærligt Navn."

Forældrene var strænge og gudfrygtige Folk, der opdrog sine Børn "i Tugt og Herrens Formaning." Men Barnets Sind var livligt og modtageligt baade for gode og onde Paavirkninger. Tidt maatte derfor Riset til for "at dæmpe Syndens Art." I sine Børneaar gik han paa Skole i sin Fødeby, senere kom han ind paa den lærde Skole i sin Fødeby, senere i en anden By. Paa den Tid var Latin Hovedfaget, ja næsten det eneste, som ved Siden af Theologien læstes ved de lærde Skoler. Gutterne maatte øve sig i at tale La-

tin, ja de fik Prygl, naar de vovede at komme med et danskt Ord, endog i Fritiderne. Det er dog rimeligt, at Kingo allerede i sin Ungdom gjorde sig bekjendt med de bedste Forfattere i Modersmaalet. I 1654 kom han til Kjøbenhavns Universitet, hvor han indskreves som Student. Her maatte nu naturligvis Kingo følge Tidens Strøm. Jesper Brochmanns Troeslære stod som ufeilbar ingen maatte nære andre Tanker, end hvad der udtaltes i den. Man øvede sig især ivrig ved Universiteterne i at disputere; jo bedre Kamphane man var, desto mere skikket ansaaes man ogsaa til den hellige Prestegjerning. Forresten kjende vi Intet til Kingos Liv ved Høiskolen. Det synes, som om han har arbeidet med Flid og vundet Anseelse baade blandt Kammerater og Foresatte for sine gode Evner og Kundskaber.

Efterat have fuldendt sine Studeringer, maatte han som saa mange andre fattige Ynglinge drage ud som Huslærer til en adelig Herrefamilje. Det var en yndig Egn, hvor han nu i tre Aar kom til at opholde sig, og Kingo glædede sig i Naturens Skjønhed. Her fik han ogsaa Anledning til at lægge sin Kjækhed og Uforfærdethed for Dagen. Det var just i Krigens Tid, og Svenskerne havde den største Del af Sjælland inde. En svensk Rytter kom til Gaarden, hvor Kingo var, og vilde med Magt tage en Hest ud af Stalden. Kingo søgte at hindre ham heri. Svensken sprang nu af Hesten og trak sin Sabel; men Kingo lod sig ikke forskrække, men satte sig til Modværge. Svensken kom dog saa uheldig derfra, at han maatte bede om Naade, som beredvilligen tilstodes ham. Men da Kingo med et Par Venner siden var ude og spadserede, listede Svensken sig bag paa dem, lod, som om han vilde spørge om Veien, og affskjød i det Samme en Pistol mod Kingo, saa at Kuglen gik paa skraa gjennem hans Mund; Kingo beholdt Mærke deraf til sin Dødsdag.

I 1861 blev Kingo Kapellan hos Sognepreſt Peder

Worm, i hvilket Embede han forblev i 7 Aar og forestod det, som det heder om ham, "med største Troskab, Gud til Ære, Menigheden til Opbyggelse og den ærværdige gamle Mand til største Behag og Fornøielse."

I denne Tid var det, atKingo for første Gang optraadte som Digter. Skjønt disse Forsøg ikke lade os ane den senere storeSalmedigter, vise de os dog, at han havde Digterevner. Hans Digte gjorde ogsaa strax Opsigt især ved sine kvikke, livfulde Skildringer, der vise os, at Kingo godt kjendte Folkets Liv. I denne Tid blev ogsaa Kingo gift med nævnte Worms Enke, med hvem han dog kun levede et halvt Aar, og som bragte ham flere Stedbørn.

I Aaret 1668 blev Kingo udnævnt til Sognepræst i sin Fødeby Slangerup. Menigheden skal selv have udbedt sig ham til sin Prest. Det siges ogsaa, at han allerede da havde vundet mægtige Velyndere, især den navnkundige Statsmand Peder Griffenfeldt. Der fortælles om denne, at han lod de unge Kandidater prædike for sig, og at han i en liden Bog opskrev deres Navne med tilføiede Anmærkninger, hvilke Kald de var skikkede til. Ved Kingos Navn staar en tyk Streg, saa det er rimeligt, at Griffenfeldt har mærket sig ham som en fremragende ung Prest.

Her i Slangerup var det ogsaa, at Kingo optraadte som Salmedigter og snart drog Samtidens Opmærksomhed hen paa sig. "Han gravede ikke med den lade Svend det sig af Gud meddelte Pund i Jorden." Allerede en Del Aar forud havde Biskop i Throndhjem Anders Kristensen Arrebo, død 1687, efterat han var afsat fra Biskopstolen) anslaaet mere folkelige Strenge i Digtekunsten, end man hidtil var vant til at høre. Kingo er ogsaa mærkelig ved sin folkelige Tone i sin Digtning, og vi tør vistnok med Rette antage, at en vægtig Grund til, at Folket optog Kingos Digte med saadant Bifald, ligger i den folkelige Aand og Tone, hvori han for-

stod at synge Guds Pris, og som stod i saadan Modsætning til den Tids lærde Væsen, som ogsaa viste sig i Digtekunsten. Han udgav i denne Tid 14 Morgen- og Aftensange, 7 Davids Bodssalmer og 6 Morgen og Aftensuk. Mærkeligt er det ogsaa, at Kingo ligesom Luther selv satte Melodien til sine Salmer eller ialfald digtede dem til bekjendte Melodier. Han tog ligesom Luther ofte verdslige Melodier som var kjendte og yndede af Folket. Selv siger han derom følgende mærkelige Ord i Fortalen til sit "Aandelige Sjungekor": "Lad det ei være dig underligt og urimeligt, at jeg har sat disse aandelige Morgen- og Aftensange under nogle Melodier, som ellers af Mange synges med forfængelige Ord. Jeg har derved villet gjort de velklingende og behagelige Melodier saa meget mere himmelske og dit Sind desmere andægtigt, at om du for en Melodies Artigheds Skyld undertiden kan lade dig behage at høre paa en Sang om Sodoma, du meget mere, om du er et ret Guds Barn, skulde lade dig behage under selvsamme Melodi at høre en Sang om Sion. Jeg ved vel, at der ikke findes faa, som skal udkviste dette mit ringe Arbeides spæde Foster, fordi det ikke er overklædt med de gamle og brugelige Kirkesanges Toner. Men heri har jeg ikke vist at gjøre mig Nogens særegne Tanker til en Lov, besynderligt fordi jeg finder vore Forfædre, som har digtet og sammensat vore Kirkesalmer, at have brugt den Frihed, at de ikke har bundet sig til en, to eller flere, men frit taget allehaande Melodier, endogsaa af lystige og verdslige Toner, som mere end nok er bevisligt." Folk, som har Skjøn paa den Ting, mener ogsaa, at flere af Melodierne skrive sig fra Skotland og egentlig er skotske Folkemelodier. Dette skal saaledes være Tilfælde med Melodien til den deilige Salme: "Sorrig og Glæde de vandre tilhobe." Selv siger han, at Hensigten med, at han digtede sine Salmer, var, "at vi og her i Danmark saavelsom de Tydske og andre Landes

Folk, af hvilke vi hverken have behov at laane eller i Rimekunsten at eftergive det ringeste, kunne have Salmer og Sange til Gudfrygtigheds daglige Øvelse som ikke er laant af deres. Thi de Danskes Aand er dog ikke saa fattig og forknyt, at den jo kan stige ligesaa høit mod Himmelen som Andres, alligevel at den ikke bliver ført paa fremmede og udlændiske Vinger." Blandt de Salmer, som findes i den første Del af hans "Aandelige Sjungekor," kan vi især nævne hans deilige Morgensang:

"Nu rinder Solen op
Af Østerlide,
Forgylder Klippens Top
og Bjergets Side.
Vær glad min Sjæl, og lad din Stemme klinge
Stig op fra Jordens Bo
Og med din Tak og Tro
Til Himlen svinge."

Om disse Salmer i det Hele gjælder det vistnok med Rette, hvad en anden stor Sanger i Danmark siger: "Jeg skjønner ikke rettere, end at disse 14 Hverdags-Malerier, hvor Himmelen og Jorden, Kirken og Kongeborgen med samt det lille, venlige Skovhus speiler sig i Indsøen uden anden Forskjel end der mattere eller stærkere Belysning af Morgen- og Aftenrøden, jeg skjønner ikke rettere, end at de maa være nok til at gjøre en Skald udødelig hos et langt mindre nøisomt og taknemmeligt Folk end det Danske."

Kingo digtede imidlertid ikke blot aandelige Sange; ogsaa verdsligeSange kom der fra ham; men vi sige neppe formeget, naar vi sige, at disse forlængst er glemte, bedækkede med Støv i de store Bogsamlinger, medens hans Salmer endnu lever paa Folkets Læber.

I 1677 blev Kingo udnævnt til Biskop over Fyens Stift.

Hertil bidrog udentvivl som aandelig Digter, men iøvrigt fortjente Kingo visselig den Tiltro, Regjeringen viste ham, da den betroede ham et saa vigtigt og stort Embede, skjønt han endnu ikke var fuldt 43 Aar gammel. Som Biskop forvaltede han sit Embede i 26 Aar; til hans Virksomhed som Prest og Biskop komme vi senere tilbage. Her skal først omtales hans Virksomhed som Salmedigter. Som Biskop udgav han i 1681 en lang Samling af Salmer og aandelige Sange: "Det aandelige Sjungekors 2den Part." Her hæver Kingo sig paa Salmetonens Vinger til en hidtil i Danmark ukjendt Høide. I denne Samling findes nogle af Kingos ypperste Salmer, saasom:

"Sórrig og Glæde de vandre tilhobe"

og yans gribende Afskedssang til Verden:

"Far, Verden, Far vel!
Jeg kjedes nu længer at være din Træl,
de Byrder, som du mig har byltet oppaa,
dem hvisled jeg fra mig og vil dem forsmaa.
Jeg river mig løs, og jeg kjedes nu ved
Forfængelighed."

Samlingen er tilegnet Dronningen, Charlotte Amalie, hvem han roser for hendes Kjærlighed til Landets Folk og Sprog, medens der er dem, "som i 30 Aar har ædt Fædrelandets Brød og dog ikke har villet lære 30 danske Ord."

Ved sine Salmer og Sange havde nu Kingo vundet sig Navn som Danmarks ypperste Digter og hendraget endog Kongens, Kristian den 5tes, Opmærksomhed paa sig. Denne overdrog ham nu et stort og vanskeligt Hverv. Kristian den 5te havde ved Love ordnet de kirkelige Tilstande i sine tvende Riger; han tænkte nu ogsaa paa at skjænke Menighederne en ny Salmebog. Og dette kunde ogsaa tiltrænges. Den brugelige Salmebog var Hans Thomissøns Salmebog fra 1569,

men den var i Tidens Løb undergaaet store Forandringer, især derved, at Boghandleren fik Tilladelse til at forandre den og foranstalte nye Samlinger (f. Ex. Molktens, Casubens Salmebøger o. s. v.) Der var derfor stor Forvirring i Kirkesangen, og Menighederne længtes efter at faa en ny almindelig Salmebog. Kongen overdrog nu i 1683 Kingo at samle en ny Salmebag, der indeholdt saavel gamle Salmer som nye af Digteren selv. Salmerne til Høimesse skulde i det Hele forblive uforandrede; ligesaa fik han Befaling ikke at forandre Meningen i Luthers Salmer. Naar Bogen var gjennemseet, og den havde faaet Styrelsens Samtykke, skulde Kingo i 15 Aar have Ret til ene at trykke og forlægge den. Ligesaa skulde enhver Kirke og enhver Skole være pligtet til at anskaffe sig een Salmebog; enhver anden Bog skulde forbydes til offentlig Brug. Kingo arbeidede nu paa dette Værk i 6 Aar, saavidt hans vigtige Embede levnede ham Tid dertil, og i 1689 udkom den første Del af Salmebogen eller Vinterparten, der indeholder Salmer for Tiden fra Advent til Paaske. Til at trykke den havde Kingo anlagt et eget Bogtrykkeri i Odense. Bogen indeholder 267 Salmer, hvoraf 136 af Kingo selv; Resten var især Oversættelser. De gamle Salmer, som han ikke skulde forandre, var optagne i to Skikkelser, baade uforandrede og omarbeidede af Digteren. Denne Bog blev nu ved en kongelig Kundgjørelse indført til Menighedsbrug, Kort efter lod dog Kongen, rimeligvis bevæget dertil af sine Yndlinge, denne Kundgjørelse ophæve. Rimeligvis havde der ogsaa reist sig Misnøie med Kingos Forandringer af de gamle Salmer. Man fandt ogsaa Bogen for stor og kostbar (6 Mark dansk.) Hvor dybt Kingo maatte føle sig smertet ved dette kongelige Bud, der brød Staven over hans Arbeide, tør det dog vistnok med Rette ansees for at have været til Kirkens Gavn. Kingos Salmebog var ikke heldig. Presten Søren Jonæsøn fik nu

Paalæg om at udarbeide en ny Samling; men heller ikke denne blev antagen. Den havde ikke optaget en eneste af Kingos Salmer. Imidlertid trøstede Kingo sig med, at hans Salmer atter skulde komme i Anseelse. Saaledes skrev han i et Par af sine Salmebøger, som han forærede bort, det Vers:

"Gak hudeflettet Bog, du tør vel Plaster finde
Og rene Sjæle, som vil dine Saar forbinde.
Gak, sjung din Sorrig hen, det tør vel blive godt;
Thi Ære fødes tidt udaf vanartig Spot."

Der nedsattes nu i 1696 en kongelig Kommission, der skulde udarbeide en ny Salmebog. Den fik Paalæg om ogsaa at gjennemgaa Kingos Salmebog og udvælge de Salmer, som var gode. Kingo indsendte ogsaa sin Bog til denne Kommission; ja han gjorde endog flere Reiser til Kjøbenhavn og opholdt sig der en Tid, rimeligvis for sine Salmers Skyld. Kommissionen var færdig med sit Arbeide i 1697, og det sendtes Kingo til Gjennemsyn. Der var kun optaget en Del af Kingos Salmer, og det var udentvivl med Bedrøvelse, at Digteren saa, hvor mange af hans Salmer der var vragede. Denne Salmebog fik Kingo, til Vederlag for sit Arbeide og Udgifter, Eneret til at trykke og sælge i 10 Aar. Det er denne Bog, der med Urette i lang Tid har baaret Kingos Navn. Vi kan vel ikke negte, at Regjeringens Fremgangsmaade mod den store Digter var utilbørlig og saarende, og at heller ikke Kommissionen har behandlet ham, som den skulde.

Kommissionen udarbeidede senere ogsaa en Husandagtsbog; men heller ikke her optoges saa mange af Kingos Salmer, som han kunde vente. Ogsaa denne Bog fik Kingo Eneret til at trykke og sælge; men han benyttede sig ikke deraf.

Kingo er Skaberen af den dansk-norske Kirkesalme; ingen havde som han hidtil formaaet at røre Strengene paa Da-

vids Harpe. Det er sund, levende, troeskraftig Kristendom, som udtales i hans Salmer. Især er han stor, hvor det gjælder Fremstillingen af Frelsens Grundsandheder og de store Begivenheder i Frelsens Grundlæggelse. Vanskelig vil han her finde sin Lige, end sige sin Mester. Især tør vi vel nævne hans Paaskesalmer. Selv levede han vistnok et Troens Liv i Kamp og Seier, og dette udtaler sig ogsaa i hans Salmer. Men det kan heller ikke negtes, at der er Stemninger hos den Troende, han ikke saa fuldkommen har formaaet at tolke. Han har ikke formaaet fuldt ud at tolke det kristelige Livs indre vexlende Stemninger og Kampe. Men dette maa ogsaa tilskrives Tiden, der lagde al Hovedvægt paa den udenfor os fuldbragte Frelse, men ikke havde Blik for Helliggjørelsens Kamp og Seier, for Frelsen "i os". Her staar Digteren Hans Adolf Brorson som udfyldende Kingo, og disse to danne et Tvillingpar i vor Salmedigtning, som har rørt Strengene paa Davids Harpe som aldrig Nogen i Norden hverken før eller siden.

Vi har i Korthed betragtet Kingo som Salmedigter. Vi vende os nu til hans prestelige Liv og Virksomhed. Her skal vi fatte os i en større Korthed. Kingos Virksomhed som Prest og Biskop er for den største Del dækket af Glemselens Slør. Det er heller ikke som saadan, han har vundet sit udødelige Navn. Tiden var, som vi har seet, rolig, beskjæftiget med Kirkens indre Tilstande. Reformationens Bevægelser, Storme og Kampe havde lagt sig, et Havblik havde fulgt paa Stormen. Kingos Virksomhed som Prest og Biskop gik derfor ogsaa ud paa at befæste og opbygge Menigheden i den Tro, som nu var bleven dens Eie, og at ordne de kirkelige Forholde. Opgaven er for en Ordets Tjener stor og vigtig; men Gjerningen foregaar mest stille og skjult og glemmes snart af Efterverdenen. Det synes, som om Kingo har været en ivrig og nidkjær Ordets Tjener. Han var begavet

med store Evner; "en klar Forstand, ualmindelig Skarpsindighed og hurtig Opfattelsesevne forenede sig hos ham med stor Udholdenhed og Karakterfasthed." Han var af Naturen en Mand med stor Virkelyst, og dette viste sig ogsaa i hans prestelige Virksomhed. "Han var stedse med hele sin Sjæl ved sin Gjerning, levede i den og led derfor ogsaa ofte under den." Han var udrustet med store Talegaver, som han forstod at anvende til Menighedens Opbyggelse. Selv siger han om Menighedens Lærere: "Naadens Himmel, Guds Kirke, er ikke ulig Naturens Himmel. Begge har sine Lys og Lamper, Sol og Stjerner. Han, der kjøbte Kirken med sit Blod, er selv Solen, opgangen af det Høie, og de Troende i Almindelighed, men i Særdeleshed Lærerne, er Stjerner paa Befæstningen, satte at skinne som himmelske Lys. Af Prædikeembedet kan Verden hente stor Fordel, om den ellers skjønnede derpaa eller skjøttede derom. Den Gjerning er vigtig, saa den ikke maa forsømmes, vanskelig, saa den ikke uden Møie kan forrettes. Lærerne maa minde Andre og ikke glemme sig selv. Ingens Feil er kjendeligere end deres, der skal straffe Andres Feil. Ordet er et tveægget Sværd, som Lærere bør bruge; men det føres ikke af Nogen bedre end af den, hvis Ansigt skinner som Solens. Det bør en Lærer som Israel fordum, der med den ene Haand byggede Staden, men med den anden stred imod Fienden, at bygge Sions Mure med Ord og Lærdom, fægte imod Udyd og Laster med Liv og Exempel. Milestøtten viser Andre Veien, men gaar ikke selv med; saaledes maa Kirkens Oldinge ikke være. Det var kun at tømre en Ark og selv omkomme i Syndfloden, med Stenen at slibe Eg og Od paa Jernet og selv blive sløv og usleben. Ingen, der havde Lyde paa Legemet, især lam eller med Bræk paa Foden, maatte tjene i Helligdommen; Ingen, der tjener i Helligdommen, maa have slem Lyde paa Sindet og være halte og lamme i Guds Bud=

ords Veie." Vi tør slutte, at Kingo ogsaa anvendte disse Ord paa sig selv. "Han viste sig som en trofast Arbeider i Ordet og i Lærdommen, forarbeidede idelig Guds Gjerning: sin og sine Tilhøreres Salighed." Han var ikke blot en rettroende Prædikant og Lærer; men han drev ogsaa paa en levende Kristendom, "virksom i gode Gjerninger." Han forlangte at se Frugter baade hos Lærere og Tilhørere. Derfor anbefalede han ogsaa Joh. Arndts "sande Kristendom" som "en skjøn og uskatterlig Bog, som den nu i Gud salige Joh. Arndt har sammenskrevet og meddelt den kristne Verden som et synderligt Liggendefæ." Et saadant Vidnesbyrd fra en Biskop var i den Tid meget. Som Prædikant var derfor Kingo meget yndet af Folket. Dertil bidrog vistnok ogsaa, at han bedre end sine Embedsbrødre forstod at behandle Modersmaalet, at bruge dets Udtryk, Billeder, Lignelser og Ordsprog, hvorved hans Tale i høi Grad blev forstaaelig og fattelig. "Enhver, som ham hørte, maatte bekjende ved hver Tales Ende, hvad Skriften siger om Apollo: denne var en veltalende Mand og mægtig i Skrifterne. Maatte vi ikke bekjende ved hver Prædikens Ende det, Disciplene sagde om Kristi Undervisning: "Brændte ikke vore Hjerter i os, naar han talede med os og oplod os Skrifterne? Var hans Ansigt da ikke for os som en Engels Ansigt, hans Hjerte fuldt af Tro, hans Ord fuldt af Kraft, saa vi ikke kunde modstaa den Aand og Visdom, af hvilken han talede!" Som Biskop vedblev ogsaa Kingo tidt og ofte at prædike. Men den største Del af hans Tid optoges da med at reise om i Stiftet og tilse Menighederne. I denne Henseende var han ufortrøden. Disse Reiser var i den Tid forbundne med utrolig Møje, Besvær og Fare. Ligesaa tog han sig ivrig af Skolevæsenet, som endnu stod paa en meget daarlig Fod, især hvad Almueundervisningen angaar.

Kingo er bleven beskyldt for at være heftig, myndig, paa-

staaende o. s. v. Vist er det, at han baade som Prest og Biskop var en nidkjær og ivrig Mand. Denne Egenskab maatte, da han blev Biskop, fremkalde megen Modstand mod ham. Presterne var hidtil vante i meget at raade sig selv, Kirkens Tilstand i mange Maader sørgelig, Raahed, Uvidenhed og Laster herskede ikke blot blandt Menighedens Lemmer, men desværre altfor ofte ogsaa hos dens Hyrder.

Kingo greb som Biskop ind med en kraftig Haand for at raade Bod paa de mange Misligheder. Intet Under derfor, at han gjorde sig mange til Fiender, og disse har ikke undladt paa det Skammeligste at bagvaske ham. Kingo var vistnok af Naturen en virkelysten, myndig, maaske heftig Mand; men han kjæmpede ogsaa mod sine Feil, og i det Hele synes det, at Retten er paa hans Side og Uretten paa Modstandernes.

Om Kingos Liv forresten kan bemærkes, at han efter sin første Hustrues Død giftede sig med Johanne Lauritsdatter, der døde 1694. Efter hendes Død ægtede han Bergitte Balsløv, der overlevede ham. Hans Ægteskaber var børnløse, men med sine to første Hustruer fik han flere Stedbørn, hvoraf et, Jakob Worm, siden voldte ham megen Sorg og Fortræd, idet han i skammelige Digte angreb sin Stedfader og forhaanede ham.

Kingo døde 1703 efter længere Tids Sygelighed. Hans Dødsleie var et Vidnesbyrd om, at hvad han havde sunget, ogsaa var levende i hans Hjerte. "Hans Sjæl var stærk og frimodig, fuld af Tro og Taalmod, og han opholdt den med den rige Trøst af Guds Ord, hvormed han saa ofte havde trøstet andre nødlidende Guds Børn." Gjentagne Gange nød han i sine Slægtninges og Venners Nærværelse den hellige Nadvere. Efterat han sidste Gang havde nydt den, laa han stille, men hans Skriftefader fandt ham altid fuld af Aandens rige Trøst, og naar Nogen sang eller læste

for ham, gav han ei alene med lydelig Røst, men ogsaa ved at løfte sine Øine og Hænder mod Himmelen sin Andagt og Længsel tilkjende. Sjelden hørtes han klage. Naar man spurgte ham, hvorledes det stod til, svarede han: "Alt vel." Om det Jordiske bekymrede han sig ikke. Da han mærkede, at Døden nærmede sig, tog han den kjærligste Afsked fra sin Hustru, der ikke veg fra hans Leie, takkede hende for al hendes Kjærlighed og Trofasthed i Medgang og Modgang og overgav hende til Herren. Sine Venner tog han Afsked med og velsignede dem. Dagen før sin Død udbrød han, idet han vaagnede af en liden Slummer: "Herre Gud! imorgen faa vi en deilig Musik at høre." Søndag Morgen den 13de Oktober hensov han i Fred. Hans Lig nedsattes i Fraugde Kirke; hans Ven, Biskop Deichmann, holdt Ligprædikenen over ham.*) Over Marmormindesmærket paa hans Grav har en bekjendt Digter sunget:

"Marmormindet staar ved Graven
Under Landsbykirkens Tag;
Englen hist med Bispestaven
Bonden ser hver Helligdag,
Og forvoven staar fremstillet
Med sit Aasyns Kraft og Ro
Gubben i sit djærve Billed
Som en Kristi Kjæmpe tro.
Stille ved sin Hustrues Side
Ser af Marmoret han ud."

Vi slutte denne Skildring med at anføre, hvad en Forfatter, der har skrevet om Kingo, siger om ham:

"Kingo havde sine Feil, dem han baade kjendte og be-

*) Denne Ligtale skal være en af de ypperste, Danmark har at opvise. Som Exempel paa, hvor omfangsrige den Tids Ligprædikener var, bemærkes, at den udgjør 203 Sider i Folio. Den er dog ingenlunde den længste, man har fra den Tid.

kjendte. Hans indvortes Liv var hans udvortes ligt, fuldt af Strid og haard Kamp, førend han vandt Seier og fandt Fred. Hans naturlige Menneske var stærkt vendt mod Verden, mægtig grebet af dens Lyst. Men herved blev han ikke staaende: Greben af Kristus søgte han at forglemme, hvad der var bagved, rakte efter det, som er foran, og ilede mod Maalet. Alt, hvad der bevægede sig i hans Indre, tonede frem, naar han lod Haanden gaa over Strengene paa Davidsharpen, og Aanden drev ham stedse til at udsynge sin Smerte saavelsom sin Glæde. Men heri søge vi ogsaa den egentlige Grund til den store Indflydelse, Kingo fik som Digter, og til den Kjærlighed, Menigheden saa længe har bevaret for hans Salmer. De har et uforgjængeligt Liv i sig, fordi de er fremgaaede af en stridende og alvorlig Kristens virkelig oplevede Liv. Jo heftigere han selv droges paa den ene Side af Verden og dens Lyst og paa den anden Side af det Udødelighedens Haab, i hvilket hans Sjæl søgte Hvile, desto stærkere og dybere lød Tonerne fra hans Harpes Strenge. Saaledes fik hele den danske (og norske) Kirke Vindingen af, at Salmistens Vei gik igjennem Anfægtelse og Kamp."

VI.

Hans Adolph Brorson*)

blev født den 20de og døbt den 27de Juni 1694 i Randrup imellem Ribe og Tønder og nedstammede fra en gammel Presteslægt sammesteds. I sidste Halvdel af det 17de Aarhundrede, fra 1650—1686, var Broder Pedersen Prest i Randrup. Han var født i Drengstrup i Døstrup Sogn, hvorfor han kaldte sig Pædopolitanus. Af hans Sønner blev den ene, Peder Brorson, Prest i Nabosognet Ballum og tillige Herredsprovst, den anden, Broder Brorson (Brodersen), Faderens Eftermand i Randrup og der Fader til Hans Adolph Brorson og hans tvende ældre Brødre Niels og Broder. Han var en lærd og høist hæderlig Mand, der tidligt holdt sine Børn til Gudsfrygt og uagtet sine ringe Vilkaar lod dem undervise hjemme ved Lærere. Han efterlod dem ikke det Ringeste, men i Tillid til Guds Trofasthed havde han kort før han døde — den 27de Marts 1704 — trøstet sig med Kingos Ord:

For mine Børn og Sæd
Om jeg vild' sørge,
Om jeg hver Time græd
Og vilde spørge.

---

*) Familien nævnes ogsaa Brorsøn, Brórsen, Brodersen, Broderson.

Hvor skal de deres Brød og Lykke tage?
Gud lever jo endnu.
Han kommer dem ihu:
Du skal ei klage.

Denne hans Tillid blev heller ikke beskjemmet. Hans fromme, gudhengivne og i mange Trængsler prøvede Hustru, en Datter af Niels Clausen, Forvalter paa Trøiborg, Katrine Margrete Clausen, aflod ikke ved uophørlige Forbønner, utrættelig Omhu og kjærlige Formaninger, fremfor alt ved sit lysende Exempel at forfremme sine Børn i alt Godt. For sine fattige Faderløses Skyld indtraadte hun Aaret efter sin Mands Død i Ægteskab med Ole Jonassen Holbech, der først havde været hendes Børns Lærer, men senere blev hendes Mands Efterfølger i Kaldet og selv da vedblev troligen at undervise sine Stedbørn, indtil de 1709 bleve satte i Ribe Kathedralskole.

1712 dimitteredes Hans Adolph herfra tilligemed sin ældre Broder af Rektor Mag. Henrik Bie, tog Aaret efter Examen philosophicum og studerede nu ikke blot Theologi, men lagde sig ogsaa efter Philologi, Philosophi og Historie, i hvilket sidste Fag han især holdt sin private Præceptor, den berømte Arnæ Magnæi Veiledning. I denne Tid, nemlig den 28de April 1713 var han Respondens for Christoph. Jani Lidovius ved dennes "Diss 1 de publicanis" (pro gratia quadræ regiæ, in ædibus Regentianis), — "defendente", hedder det nemlig paa Titelbladet, "ingeniosissimo & experrectæ frontis juvene Johanne Adolpho Broersonio" — et sjeldent Vidnesbyrd om, hvorledes Medstuderende allerede tidligt dømte om ham. Men han forfulgte ogsaa sine Studier med saadan Flid, at han ikke alene erhvervede sig sine Foresattes Yndest, men ogsaa 1715 fik en Plads som Alumnus paa Borchs Kollegium Men da han, der af Naturen ikke var stærk, ikke tog sig den

for hans Sundhed nødvendige Bevægelse, svækkedes han endmere, laa den hele Vinter syg og nødtes 1717 til at reise hjem, før han havde taget theologisk Embedsexamen. Her opholdt han sig først nogen Tid hos sin Broder Niels, der allerede dengang var Prest i Bedsted, siden hos Forældrene i Randrup, hvor han hjalp sin svage Stedfader i hans Embede og tillige underviste i forskjellige Fag, indtil han endeligt samme Aar overtog en Plads som Huslærer hos forhenværende Amtsforvalter Clausen i Lygumkloster, og Opholdet i denne Familje havde paa flere Maader en gavnlig Indflydelse paa ham.

Fra sine Forældre og navnligt sin fromme Moder havde han i Hjemmet modtaget et dybt religiøst Indtryk, og alt tidligt var han bleven paavirket af den aandelige Opvækkelse, som især var udgaaet fra Halle, men det var dog først under hans stille Beskjæftigelse som Lærer, at denne Aandsretning især fik Leilighed til at udvikle sig. "Denne Ensomhed", hedder det nemlig hos E. Pontoppidan, søgte han at anvende paa en inderligere Omgang og nærmere Bekjendtskab med Gud i Kristo, i hvilken Aandens Skole han under mange Prøvelser erfarede Guds Troskab, ja ret smagte og saa, hvor kjærlig Herren er mod alle dem, som haabe paa ham". Og denne Opvækkelse er det, som saa inderligt gjennemtrængte hele hans Liv og aandelige Virksomhed.

Hans Ophold i Clausens Hus lagde ogsaa Grunden til en vigtig Forandring i hans personlige Forhold, idet han her lærte Clausens Datter, Katrine Steenbeck, født 1706, at kjende, som han i Aaret 1722 ægtede, og med hvem han levede et saare lykkeligt Ægteskab.

I Aaret 1721 tilbød Biskop Thura i Ribe Brorson Rektoratet i Holstebro Skole, men da paa samme Tid Randrup Sognekald blev ledigt ved hans Stedfaders Død, og dette blev ham tilbudt af Stedets Kirkepatron Otto

Friedrich v. Buchwald til Trøiborg, en Søn af Hans Adolph v. Buchwald (efter hvem Brorson vistnok er opkaldt), foretrak han denne Ansættelse, reiste i September til Kjøbenhavn og underkastede sig i Oktober Embedsexamen under Joh. Bartholin og Joh. Trellund med Karakteren Laudabilis, og efter at have prædiket til Dimis for Dr. Bartholin, begav han sig til sin Menighed, hvor han prædikede og underviste Ungdommen, indtil han tilligemed sin næstældste Broder, der var kaldet til Prest i Meolden, af Biskop Thura blev ordineret Fredag efter Quasimodogeniti 1722 og derpaa Søndag Jubilate indsat af sin Farbroder, Peder Brorson, dengang Provst og Sogneprest i Ballum. I sin Tiltrædelsesprædiken forestillede han Menigheden den liden Stund, de havde at arbeide med hverandre paa deres Salighed.

Og det blev ogsaa kun en liden Stund, thi da han efter en velsignelsesrig Virksomhed i den i det Hele opvakte Menighed havde været der paa ottende Aar, og Regjeringen besluttede at ansætte en Prest mere i Tønder, blev han 1729, formodentligt af Kirkevisitatoriet sammesteds, nemlig Amtmand Joh. Georg v. Holstein og Konsistorialraad og Provst Joh. Herman Schrader, tilligemed to andre Prester presenteret til Valg og af Menigheden valgt til Diakonus og tredie Prest for samme, i hvilken Egenskab han havde at holde dansk Froprædiken, samt at prædike og katekisere i det saakaldte Bedehus i Emmerskede, en Landsby i det Tønderske Landsogn, hvilken gavnlige Indretning især skyldtes Provst Schrader.

Han holdt nu Onsdagen efter 1ste Advent under megen Bevægelse sin Afskedsprædiken for sin kjære Menighed, og da hans nye Kaldelse allerede var stadfæstet under 3die Oktober, blev han ottende Dagen derefter indsat i Tønder Menighed. Da han atter paa ottende Aar havde arbeidet i dette vanske-

lige Embede, behagede det Hs. Majestæt uden nogen Anledning fra hans Side under 26de Juli 1737 at kalde ham til hans Broders Eftermand som Stiftsprovst og Sognepræst ved Domkirken i Ribe, i hvilket Embede han paa 13de Søndag efter Trinitatis blev indsat af Biskop Anchersen, efterat han 14 Dage tidligere havde taget Afsked med sin elskede Menighed i Tønder.

I dette hans Embede blev tillige Bestyrelsen af Stiftets Pengesager, der var fratagen Biskoppen, overdragen ham, og naar han selv i denne vanskelige Stilling ikke gav nogen Anledning til Klager eller Sammenstød, maa det være os et Vidnesbyrd om, at han ikke kan have været nogen uduelig Forretningsmand, som enkelte af hans Uvenner senere vilde gjøre ham til.

Det vilde være for vidtløftigt at opregne om kun en liden Del af de Trængsler og Gjenvordigheder, som han i disse 20 Aar har gjennemgaaet i hine tre Menigheder, men Gud styrkede den Svage og gav ham Kraft til at bære saa store Byrder og velsignede hans Arbeide, saa at han paa alle tre Steder saa rige Frugter af sin Nidkjerhed.

Endeligt da Ribe Bispestol ved Mag. Anchersens Død blev ledig i Aaret 1741, behagede det Hs. Majestæt Kong Christian den Sjette under 5te Mai at kalde ham til dette vigtige Embede, hvortil han indviedes den 6te August af Biskop Hersleb. Ifølge et Sagn i den Brorsonske Familje skal Kongen have spurgt Brorson, om han var Forfatter til Psalmen: "Op, al den Ting, som Gud har gjort", og, da han bekræftede det, have tilsagt ham Ribe Bispestol*). Idetmindste er det vist, at han ikke som hans

*) Da denne Psalme aldeles sikkert er en af de allerførste, Brorson har skrevet, synes Sagen noget tvivlsom, idet Kongen vel ikke godt kunde være uvidende om dens Forfatter saa længe efter.

Brødre først blev kaldet til at prædike for Kongen, men at denne, som Pontoppidan erklærer, af egen Drift kaldte ham. Hin Angivelse synes vel at modsiges af Biskop Herslebs Indberetning om General-Kirkeinspektionen, hvori han lægger denne til Last, at have foreslaaet Brorson til Bispeembedet. Men det er ikke usandsynligt, at dette kan være skeet pøa Kongens Befaling og uden Herslebs Vidende, da ifølge dennes egen Ytring mange, selv vigtige Sager forhandledes af de øvrige Medlemmer, naar han var fraværende paa Embedsreiser. Muligen kunne nogle Fortrædeligheder, som Brorson kort efter sin Embedstiltrædelse havde paa Grund af det Tilhold, han gav Presterne om at benytte den tidligere paabudte Katekismus-Forklaring af Pontoppidan, have givet Hersleb Anledning til hans Uvilje imod Brorson. I det Hele var Hersleb ingenlunde nogen Ven af den pietistiske Retning og dennes Yndere, hvilket sikkert ogsaa har bidraget til hans vrange Dom om Brorson. Saaledes yttrer han i sin Indberetning om General-Kirkeinspektions-Kollegiet, at Sværmeri, Separatisteri og Herrnhuteri toge Overhaand, at der indløbe idelige Klager over Konventikelvæsenet og de Uroligheder, som Separatisterne stiftede i Landet, saa det var fornødent, at de høiere geistlige Embedsmænd vare deres Post voxne.

Da Brorson kaldtes til Biskop, forestod hans Hustrus Nedkomst med det trettende Barn. Denne vilde han først oppebie, før han reiste til Kjøbenhavn for at indvies, for da at tage Moder og Barn med sig og besøge saavel andre Slægtninge og Venner, som sin Broder Niels, der var Sogneprest ved Nikolai Kirke. Men denne Nedkomst kostede baade den kun 36aarige Moder og Barnet Livet, hvorover Brorson blev saa nedbøiet, at han havde isinde at frasige sig Bispestolen, thi med al sin stærke Tro til Guds faderlige Styrelse havde han især paa sine ældre Dage at

kjæmpe med tungsindige Tanker, som stundom overfaldt ham. Dette opgav han imidlertid igjen, men ansøgte dog om, at Indvielsen maatte udsættes til efter St. Hans Landemode, da hans mange Embedsforretninger ikke før levnede ham Tid dertil. Dette bevilgedes ham, ligesom det ogsaa tillodes, at de Prester, som i Mellemtiden beskikkedes for Ribe Stift, maatte ordineres af Biskoppen i Viborg.

Bispeembedet var da meget bebyrdet, dels med en Enkepension, dels med en Gjeld til det offentlige, som Brorson maatte overtage efter sin Formand og afbetale med 150 Rd. aarligt i 3 Aar. Paa hans Forestilling af 7de August 1741: "at formedelst de mange Trængsler, som han i mange Aar og indtil Dato havde været hjemsøgt med, havde endog ved den allersparsommeligste Levemaade ei kunnet til denne Stund bringe det videre end at sidde i beknyttede og trykte Omstændigheder, og at han maa nødvendig synke altfor dybt i Fattigdom, dersom han forskrevne paalagte 150 Rd. af hans i Henseende til nærværende knappe Tider ikkuns maadelige Indkomster skulde betale" — eftergaves ham vel en Trediedel af dette aarlige Afdrag, men desforuden var den fra Reformationens Tid benyttede (endnu ikke nedbrudte) Bispegaard saa forfalden, at den ikke kunde beboes og ei heller med Nytte istandsættes. Brorson maatte derfor først leie Stiftamtmandsboligen, og siden kjøbte han Anders Vedels Gaard, Liljebjerget, saavelsom den da saakaldte Blaagaard, hvilken sidste han solgte til Bispeembedet og fik antagen til Bispegaard, hvad den endnu er. Hertil bevilgedes ham et Laan af det Offentlige.

Anden Gang ægtede Brorson Johanne Kristine Riese, en Datter af Provst Riese i Agerskov, der blev Moder til to Sønner og en Datter, og som under sin Mands tiltagende Alder og Svaghed var ham en tro

Støtte og Lindring i hans haarde Legems- og Sjælslidelser. Hun døde 1795 hos sin Datter i Varde, 85 Aar gammel.

Den 4de Oktober 1746 holdt Brorson Sørgetale over Christian den Sjette. Den opgivne Text var: Apstl. Gj. 13, 36.

I Aaret 1745 den 21de Juni besøgte Kong Frederik den Femte Ribe. Han blev modtagen i Domkirken af Byens Geistlighed og alle Stiftets Provster, som vare samlede til Landemødet. Af Skolen opførtes en Kantate, hvortil Brorson havde forfattet Texten.

I Anledning af Jubelfesten 1760 blev Brorson den 18de Oktober kreeret til Dr. theologiæ. Hans Disputats var: Dissertatio theologica de vexillo ecclesie Exodi XVII, v. 15. (Hafnie. 4to.)

Men hans Hedengang var alt nær forhaanden. Under levende Længsel efter at forlade dette Udlændighedsland og komme hjem til Herren, hvorom hans Svanesang saa kraftigt vidner, gik han, den trofaste Herrens Tjener, efter faa Dages heftig Sygdom, den 3die Juni 1764, Kl. 5½ om Morgenen, ind til sin Herres Glæde, næsten 70 Aar gammel. Han blev begraven den 13de Juni i Domkirken paa den søndre Side af Alteret*). Ved denne Leilighed ringedes med alle Klokker fra Kl. 12—1½. Ligprædiken blev ikke holdt, thi Stiftsprovst Stockemark, som ellers ganske delte Brorsons religiøse Anskuelser og stod i stor Yndest hos ham, var dengang allerede meget svagelig.

---

*) Hans Grav blev forstyrret ved Kirkens Restauration, men 1863 udgik, efter at Sagen var bleven vedtagen paa Landemødet i Ribe, en Indbydelse til, den 3die Juni 1864, altsaa Hundredaarsdagen efter hans Død, at reise ham et værdigt Mindesmærke i Domkirken. Paa Grund af Krigen indkom kun faa Bidrag, men Sagen er dog saa vidt fremmet, at sandsynligt i Sommerens Løb et Basrelief i Marmor vil blive opstillet i Kirken til hans Minde.

Hvad Brorsons Udvortes angaar, da kan derom aldeles intet meddeles, thi de Billeder, som findes i nogle Udgaver af hans Psalmer, ligne efter hans egen Datters Erklæring slet ikke, som ogsaa et Vers nedenunder et af dem ligefrem siger, at Maleren har gjettet sig til det. Et Portræt, som Familjen var i Besiddelse af, og som efter den Tids Skik af Enken foræredes til Domkirken i Ribe, hvor det dog idetmindste i de sidste 40 Aar ikke har været, lignede ifølge et Udsagn fra samme Kilde heller ikke. Men det gjør jo intet til Sagen, naar vi kun ere istand til at danne os et tro Billede af denne værdige Mands Indre. Og da i en saadan Mands Liv ethvert nok saa lille Træk har Værd for os, saa maa vistnok et Billede, tegnet af en kjærlig Datters Haand, have en særegen Interesse for os. Brorsons ovennævnte Datter, Katrine Steenbeck*), Enke efter den i Aaret 1821 afdøde Justitsraad L. Fogtman, tidligere Byfoged i Varde, ytrer sig saaledes i et Brev fra April 1836:

"Skjøndt jeg kun var 11 Aar, da min Fader døde, kan jeg godt huske ham og ved desuden af min fromme Moder og hans Samtidige meget om ham. Han var en virksom og retskaffen Embedsmand og besad den Gave, ved et livligt Foredrag at forene det Alvorlige med det Blide, hvorved han vandt almindelig Yndest hos Ældre og Yngre, saa at hvor han engang havde visiteret, der vilde Ungdommen gjerne, ja med Lyst lade sig overhøre af ham. Naar han i en Menighed fandt sig vel fornøied med Oplysningen, istemte han ofte selv det Vers af den gamle Psalme: "Jeg er nu glad og meget fro." I det Selskabelige var hans Yndlingsmorskab Musik og Sang, hvori han deltog og som han helst

---

*) Mormoder til Udg., der tydeligt erindrer hende og den Agtelse og Kjærlighed, som hun nød hos Alle. Hun døde 1836, 83 Aar gammel.

underholdt sig med i sin Familje og Vennekredse, og dertil digtede han de Arier, som min Broder*) efter hans Død gav i Trykken under Navn af Svanesang. Hans Temperament var muntert, men i sine ældre Dage led han meget af Legems- og Sindssvaghed, og naar han kunde rive sig løs fra Livets Møie, tyede han helst til sit kjære Fødested Randrup, hvor hans eneste Søster var Prestekone, gift med Pastor Hygum**), og hvor alle de tre kjærlige Brødre vare fødte og opdragne. Paa disse ham saa kjære Reiser, saavelsom paa hans mange Embedsreiser i hele Stiftet var min ømme, kjærlige Moder hans Ledsagerinde, hvis trofaste Omhu og Pleie i hans store Svaghed var ham uundværlig, og dog blev han ved at virke til sit 70de Aar, da han døde efter nogle faa Dages Sygeleie."

Rigtigheden af denne værdige og i sin Kreds høiagtede Datters Skildring af sin Fader er hævet over al Tvivl, og saaledes giver den os i Forbindelse med hvad vi ellers vide et Billede af Brorson som en Mand, der under Livets Gjenvordigheder, hvoriblandt kun skal anføres, at han i kort Tid mistede en elsket Kone og 10 Børn, vel stundom ned-

---

*) Rigtigere Halvbroder, nemlig Broder Brorson, Konsistorialraad og Stiftsprovst i Ribe, død 1773. Hendes Helbroder Christian Carl Brorson var Sognepræst i Varde, hvor han døde 1795. Han havde arvet sin Faders Digtergave. I Nordlyset 10de B. 1829 S. 113—124 har St. St. Blicher aftrykt et større Sørgedigt af ham og roser det ganske særdeles. Af C. C. Brorson haves dog ogsaa flere større Sørge- og Bryllupsdigte trykte, hvorimod neppe nogen af de Psalmer, han har digtet, ere udgivne.

**) Jens Jakob Hygum, som 1729 blev H. A. Brorsons Eftermand i Randrup, var gift med Katrine Steenbeck Holbech, rimeligvis en Datter af O. J. Holbech, Brorsons Stedfader, og altsaa hans Halvsøster. (Ifølge O. Grønlunds haandskrevne store Samlinger om Ribe Stifts Geistlighed, i Ribe Skolebibliothek.)

bøiedes indtil Tungsindighed, men dog ikke anderledes end, at hans inderlige Fromhed og faste Tro atter kaldte Aandens Friskhed og Munterhed tilbage, ligesom det ogsaa i denne korte Skildring allerede er antydet, at han uagtet al legemlig Svaghed var en nidkjær og samvittighedsfuld Embedsmand og vedblev at være det indtil det Sidste.

Saadanne Vidnesbyrd maa være os saameget mere velkomne, som Brorson flere Gange har været Gjenstand for alvorlige Angreb og Beskyldninger. De haanlige Ytringer, som Pageinformator Riegels i sine smaa historiske Skrifter tillader sig om Brorson, og som tildels ere meningsløse, fortjene kun for saa vidt at omtales, som de give A. W. Brorson i hans Udgave af nogle af Brorsons Psalmer Leilighed til, efter Samtidiges Dom, af hvem han har kjendt mange, at fremstille Brorson som den, der bevarede en urokkelig Tillid til Gud, endog under svære Sinds- og Legemslidelser og at sammenligne ham med Francke i Henseende til almindelig Menneskekjærlighed, ufravigelig Retsindighed i sin Embedsførelse og uophørlig Arbeidsomhed. Han siger om ham, at han var uegennyttig og velgjørende, men i Stilhed, blid og overbærende imod andre, men ifølge sin Opdragelse og Tidsaanden altfor streng i Valget af Livets opmuntrende Glæder. Forfølgelse for Meningers Skyld og aandeligt Hovmod, de slette Pietisters Særkjende, afskyede han. Hvo som kjendte ham, nævnede ham kun med Ærbødighed og Kjærlighed.

Endel mere Vægt synes derimod den Dom at maatte have for os, som en af Brorsons samtidige Embedsbrødre, nemlig Biskop Hersleb i sin ovenfor berørte Indberetning udtaler over ham. I denne Indberetning nævner han Brorson gjentagne Gange paa en dels ringeagtende, dels spottende Maade. En saadan Dadel af en samtidig og som det maatte antages kompetent Dommer vilde det være

vanskeligt, om ikke umuligt at gjendrive, naar vi ikke heldigvis vare i Besiddelse af Aktstykker, som klarligt vise, at den er høist uretfærdig.

Disse Aktstykker har daværende Sognepræst for Thorstrup og Horne Menigheder i Ribe Stift, nuværende Biskop i Ribe, J. B. Daugaard efter sin egen Erklæring følt sig kaldet til at opsøge, og han har fulgt dette Kald med en Iver og Utrættelighed, der noksom vidner om den Kjærlighed, han allerede i sine yngre Aar havde fattet for Brorson, og som gjør, at vi med alle Brorsons Venner af Hjertet maa takke denne hans Æres nidkjære Hævder for, at vi have et Billede af vor store Psalmedigter, der er uden Plet og Rynke, saavidt endelige Forhold tillade. Ved at benytte forskjellige i Ribe Stiftsarkiv opbevarede Dokumenter fra Brorsons Embedstid, saavelsom en Kopibog over alle fra Bispekontoret udgaaende Embedsbreve, der omtrent omfatte den sidste Halvdel af Brorsons Embedstid som Biskop, har Daugaard overbevist sig om, at Brorson har været "en ligesaa retsindig, nidkjær og dygtig Biskop, som han var en ypperlig Digter." Den Mængde Embedsbreve, som vi have fra hans Haand, afgive sikre Vidnesbyrd for hvad Brorson har været os som Embedsmand. "Thi de vise os ham", hvad Daugaard med en saa inderlig Glæde udtaler, "ei alene som en mild, sagtmodig og ret kristeligsindet Mand og en saare samvittighedsfuld Embedsmand, men ogsaa som en Mand, der i enhver Henseende var sit Embede voxen, der besad den for en kristen Biskop nødvendige Kundskab, Indsigt og Skjønsomhed og derhos en fast og bestemt Karakter, saa at han ei af nogen Menneskefrygt eller Personsanseelse lod sig afholde fra at gjøre hvad Pligten krævede, hvilket han især viste ved den Strenghed, hvormed han gjorde alt, hvad der stod til ham for at holde uværdige og umodne Kandidater borte fra det geistlige Embede og for at fjerne forargeligt levende Pre-

ster og Kirkebetjente derfra. Saadan Færd venter man ikke af den Embedsmand, som fortjener at kaldes enfoldig og uduelig til sit Embede, hvad enten man nu nævner Mangel paa de til Embedet fornødne Egenskaber eller Svaghed og Hypokondri som Aarsagen hertil. Det er vistnok sandt, at Brorson flere Gange led af svære Sygdomme især i sine sidste Leveaar, — saaledes i Vinteren 1758—59, i hele Fasten 1761, hvorom han selv yttrer, at han var Døden nærmere end Livet, og strax efter Landemodet samme Aar — og stundsom af hypokondriske Anfald, men desuagtet lod han ikke sin Iver for sin Pligt svækkes, forsømte ikke noget af sin Embedsgjerning, saalænge han kunde virke for den; hvilket man, langtfra at tage Anledning deraf til at laste ham, hellere skulde nævne til hans Ære."

Hvo som gjennemgaar de af Daugaard anførte Embedssager og ser, hvorledes de af Brorson ere behandlede, kan ikke komme til nogen anden Slutning. Der viser sig overalt en Nidkjærhed og Utrættelighed, der ikke kan andet end vække vor Høiagtelse, der gaar igjennem hele hans Embedsførelse en sjelden Blanding af Kraft og Mildhed, som maa fremkalde Beundring, det er ikke blot den for sine Foresatte ansvarlige Embedsmand, der fremtræder for os, men en Mand, der med den største Frimodighed følger sin Overbevisning, og som kan gjøre det, fordi hans hele Liv var et Troens og Kjærlighedens Liv. Som et Vidnesbyrd om den humane og faderlige Maade, hvorpaa han omgikkes med Stiftets Prester fortjener et Brev at læses, som han skrev til Presten Wind paa Øen Vænø i Limfjorden og som findes hos Daugaard. Det er affattet ikke blot med en Blanding af Alvor og Mildhed, men ogsaa med Lune, og er aldeles karakteristisk for sin Forfatter. Men paa den anden Side taalte han ikke, at nogen tilsidesatte den ham skyldige Agtelse og Lydighed, ligesom ogsaa en vidtløftig

Brevvexling vidner om den alvorlige Modstand, han satte imod de Overgreb, som de Haderslevske Amtmænd tillode sig med Hensyn tii Bestyrelsen af det Tørninglehnske.

Hersleb s ufordelagtige Yttringer om Brorson vise sig saaledes ganske ubeføiede, og det er aabenbart, at han ikke har kjendt denne sin værdige Embedsbroder eller i høieste Grad miskjendt ham, muligen forblindet af Uvillie imod Brorson som hørende til et andet Parti, nemlig den pietistiske Skole, medens han selv tilhørte det saakaldte rettroende Parti. I den Grad var Partiaand istand til at gjøre den ellers saa værdige Hersleb uretfærdig imod en Mand, der neppe i nogen Henseende stod tilbage for ham, men hvor lidet vi end kunne billige en saadan Uretfærdighed, har den dog medført det Gode, at hin vrange Dom har givet en af Brorsons værdige Eftermænd Anledning til ved uforkastelige Vidnesbyrd at stille denne sin Forgjænger i et saa skinnende Lys for alles Øine, at vi nu kunne se op til ham ikke blot med Beundring, men ogsaa med Høiagtelse og Kjærlighed.*)

Hvor gunstigt man overhovedet var stemt ikke blot for Hans Adolph Brorson, men ogsaa for hans Brødre Niels og Broder viser den Omstændighed, at man almindeligt kaldte dem: "det rare Kløverblad fra Randrup."

---

*) Her er et passende Sted til at anføre en Høiesteretsdom af 10de Februar 1749, som indeholdes i Schegels Astræa B. 2, Side 82, og som lyder saaledes: "De af C. G. Hess i denne Sag brugte skammelige og høistfornærmelige Expressioner og Skrivemaader bør, som udskrevne, være døde og magtesløse, og ei komme afg. Geheimeraad C. C. v. Gabel og Biskop M. Anchersen i deres Grav, ei heller Biskop Hans Adolph Brorson og andre Vedkommende til mindste Forkleinelse paa velbekjendte gode Navn og Rygte i nogen Maade ....." Denne Dom anfører Schegel iblandt ældre Høiesteretsdomme, "som værne om Afdødes Ære."

Som et yderligere Vidnesbyrd om den inderlige Fromhed, der besjælede Brorson, fortjene nogle Blade af en Almanak fra 1760, som har tilhørt ham, at anføres. De fromme Digte, som findes heri nedskrevne af Brorsons Haand, vidne om et dybt kristeligt Sind, om en af gudelige Tanker saa opfyldt Sjæl, at Læben ved enhver Leilighed strømmer over deraf.

Allerede i Randrup skal Brorson have ladet nogle Psalmer trykke. Af de bekjendte maa det saa være de senere under Nr. 1 anførte, der ere udkomne uden Trykkested og Aar. De fleste ere udentvivl forfattede omtrent fra 1729 indtil ind i Aarene 1740, altsaa medens Brorson var Diakonus i Tønder, hvor ogsaa de første mindre Samlinger udkom. Kun høist enkelte ere skrevne senere. Temmelig sikkert synes det ligeledes at være, at de oversatte Salmer ere udarbeidede her, idet der nemlig paa tre nær*) findes tilsvarende tydske Originaler i den af Provst Schrader 1731 i Tønder udgivne "Vollständiges Gesangbuch", ved hvis Udgivelse Brorson maaske endog har været virksom, hvilket ogsaa synes at bestyrkes ved den Omstændighed, at han i Troens rare Klenodie har fulgt den samme Inddeling, som Schrader. Overhovedet har sikkert hans Omgang og Samvirken med denne Mand ikke været uden Indflydelse paa hans Psalmedigtning.

Psalmerne udkom først enkeltvis i Smaahefter uden Trykkested og Aar, senere ligeledes i mindre Samlinger i Tønder fra 1732—1735, indtil de udgik i en samlet Udgave under Titelen: Troens rare Klenodie, Kjøbenhavn 1739, hvori adskillige ny desuden optoges. I Udgaven 1742 kom endnu nogle til, Udgaven 1752 forøgedes med to, og senere ere endnu et Par tidligere ubekjendte Psal-

*) "Det er den daglig Trøst," "Vor Tro kan gjennem alle Baand" og "Jammer har mig plat omgivet."

mer komne for Lyset, hvorom mere til Slutningen. De vare i lang Tid saa yndede, at Almuesfolk paa mange Steder kunde og sang dem udenad, og dette var Tilfældet ikke blot i Danmark og den dansktalende Del af Slesvig, men ogsaa i Norge. Pontoppidans Psalmebog, som først udkom 1740 synes imidlertid at have bragt dem noget i Forglemmelse, thi de heri optagne 84 Numere begyndte man at kalde ikke Brorsons, men Pontoppidans Psalmer. I den Guldbergske Psalmebog fra 1778 optoges 39 af de sidstnævnte, og endeligt findes i den senere fra 1739 af udkomne Evangelisk-kristelige Psalmebog kun 3 af Brorsons Psalmer, men alle meget forandrede, foruden hist og her enkelte Vers og Brudstykker, ligeledes tildels omarbeidede.*) I den 1856 udkomne Psalmebog til Kirke- og Hus-Andagt findes 30 originale og omtrent ligesaa mange oversatte Psalmer af Brorson, tildels meget forandrede, ikke at tale om, at alene af de første ikke lidt over 100 Vers ere aldeles bortskaarne. Ogsaa for denne Psalmebogs Vedkommende kan man derfor tiltræde Grundtvigs Udtalelse om Behandlingen af Brorsons Psalmer i evangelisk-kristelig Psalmebog: "Det er og bliver en Gaade, hvorledes under slige Mænds Varetægt de skjønneste og mest poetiske Psalmer, den danske Kirke eier, kunde, næsten maatte man sige saa aldeles tilintetgjøres, som det er skeet i vor nyeste "evangelisk-kristelige" Sangbog. Thi det er vist, at hvo der elsker gudelige Digte — sjeldent finder sig tilfredsstillet i de her meddelte Psalmer. Ikkun med Sorg kan man betragte, hvorledes hine gamle, herlige Sange ere blevne afstumpede, fordreiede, lempede efter den herskende Tidsaand og moderniserede." Fremdeles bemærker han, at

*) Landstad har behandlet Brorson ganske anderledes, idet at ikke mindre end 106 af hans Salmer, dels originale, dels oversatte, findes i Landstads Salmebog.

nogle af de skjønneste Psalmer ere ganske udeladte, f. Ex. "I denne søde Juletid."

Noget senere i samme Aarhundrede udkom vel endnu et Par Udgaver, men den Forglemmelse, hvori disse tidligere saa yndede Psalmer syntes at skulle synke ned, bevægede Rektor A. W. Brorson til 1823 at udgive et Udvalg deraf, og dette har vistnok været den nærmeste Anledning til at man igjen blev opmærksom paa disse Psalmer, saa at der fra lidt efter det nævnte Aar vedblev at udkomme den ene Udgave efter den anden lige indtil den nyeste Tid ikke blot i Kjøbenhavn, men ogsaa i Odense, ja selv fra Viborg og senere fra Christiania haves Udgaver.

Fra Brorsons Haand have vi ogsaa et verdsligt Digt, nemlig en Beskrivelse over Lissabons Ødelæggelse den 1ste November 1755: Lissabons ynkelige Undergang, men dette Arbeide er aldeles uheldigt.

Endnu har Brorson efterladt sig en Samling gudelige Sange, som det ikke var hans Hensigt at lade trykke, da han kun havde skrevet dem for at synges i hans Familje. De bleve dog udgivne Aaret efter hans Død 1765 af hans Søn Broder Brorson, Konsistorialraad og Stiftsprovst i Ribe, under Titel af "Svanesangen". Disse Digte ere forfattede i Brorsons sidste Levetid, som det hedder i Fortalen, til hans egen og Paarørendes indbyrdes gudelige Opmuntring under hans ofte store Sinds og Legems Lidelser. De bleve imidlertid, uagtet flere maaske endog staa over Psalmerne i poetisk Værd, ikke modtagne saa godt, som disse og vilde maaske være blevne aldeles forglemte, naar ikke Pastor Søtoft igjen havde draget dem frem for Lyset og leveret en Omarbeidelse af dem. "Han sover alt længe," siger han i Indledningen, "i Gravens Fred, den fromme, den herlige Sanger, hvis næsten forglemte Harpe jeg har vovet at tage frem, for at afviske Støvet af Strengene, der ikke ere for-

gyldte, — men Guld." At Søtoft paa flere Steder har forandret Versemaalet har ikke stort at betyde, da Melodierne for største Delen ere gaaede i Glemme, hvilket neppe er at beklage, uden for saa vidt, som de vilde være os et Vidnesbyrd om den Tids musikalske Smag. De vare saa vidt vides næsten alle muntre Selskabssange, men da Brorsons strenge Fromhed ikke kunde tillade at de bleve brugte i hans Hus i deres verdslige Skikkelse, digtede han en gudelig Text til Melodierne, for saaledes paa en værdigere Maade at nyde den ham saa kjære Musik, omtrent som allerede Kingo før ham havde gjort.

Kort før sin Død havde Brorson isinde at udgive ti Prædikener over Frelserens ti Aabenbarelser efter sin Opstandelse, hvilke han havde holdt i Domkirken i Paaskehøitiden og ved Prestevielser, for at han, der formedelst legemlig Svaghed nu ikke længere var istand til at forkynde Ordet i Stiftets Menigheder, paa denne Maade endnu kunde være dem og andre til Nytte og Opbyggelse. Men da han med megen Møie havde renskrevet den første Prædiken og begyndt paa den anden, var hans Paulus Aflæggelse forhaanden, saa at vi af hine ti Prædikener nu kun besidde denne ene, som findes i den tidligere omtalte første Udgave af Svanesangen fra 1765.

Det er ikke Hensigten her at levere en egentlig Kritik af Brorsons Salmer og aandelige Sange, men det vil dog maaske ikke være uvelkomment at se nogle Momenter fremhævede, der især karakterisere Brorson som Salmedigter.

Hvad der først og fremmest tiltaler os hos Brorson, er den dybe Fromhed og hjertelige Inderlighed, der gjennemtrænge alle hans Sange.

Medens Kingo beundredes for sine mægtige Greb i Harpen, følte de fromme Sjæle sig langt mere tiltrukne af den blide, vemodige og barnlige Tone, som især er Brorson egen

og fornemmeligt i hans Julesalmer lyder med næsten himmelsk Klang; det er den i Gud og Frelseren levende og aandende Sjæl, der udtaler sin høieste Fryd og dybeste Smerte i jordiske Lyd, om vi end ikke ganske kunne frakjende ham den pietistiske Retnings Feil at betjene sig af en overspændt Indbildningskrafts Billeder, hvorved det Himmelske mangen Gang bliver altfor menneskeligt, saavelsom, at han stundom henfalder til en noget trættende Vidtløftighed, der grunder sig paa Sjælens overstrømmende Følelser i sit Samkvem med det Høieste. Men uagtet alt dette, eller just paa Grund heraf vil ingen kunde frakjende Brorson den dybeste Alvor og den inderligste Fromhed, der hæver sig ud over det Endelige og Jordiske og uafladeligt bevæger sig i et høiere, aandeligt Element. Derfor har ogsaa Troens rare Klenodie nu i over et Aarhundrede været et Trøstens Væld og en Opbyggelsens Kilde for mange bekymrede Sjæle, medens det af denne Verdens Vise kun agtedes ringe.

Det, som dernæst har skaffet Brorsons Sange Indgang i saa vide Kredse, er udentvivl det Folkelige, der allevegne træder os imøde. Han hæver sig ikke op til høie, svulstige Toner, betjener sig ikke af brammende Ord uden Mening, men hans Sang bevæger sig i jevne, ligefremme Udtryk med det dybe, alvorlige Indhold, han synger i Lyd, der kommende fra Hjertets Indre ogsaa finde en let Vei til Hjerterne, og saaledes skete det da, at hvor høit end Kingo skattedes, blev Brorson dog den egentlige Folke-Forsanger, han tiltalte Folket, og derfor lagde det især hans Sange paa sine Læber. Brorson blev, som Rudelbach udtrykker sig, den store danske Folkesalme-Digter, der kunde sætte sig det Maal: "at Salmerne kan klinge i hver Mands Hus og Bo."

Men uagtet dette folkelige Element maa vi just hos Brorson beundre det digterisk Skjønne og den dybe poetiske Fylde, som gjennemtrænger disse uforlignelige Sange. Her

er ikke lagt an paa noget Søgt eller Konstlet, her ere ingen overflødige, tomme Billeder, men baade det Høie og det Dybe er sammensmeltet med det Naturlige, fremgaaende ligesom af en indre Nødvendighed. Vi finde overalt en saa uudtømmelig Rigdom, en saa overstrømmende Frugtbarhed, at neppe noget andet Land kan opvise Magen, og sammenligne vi disse Sange med samtidige Frembringelser, vil det især være indlysende, hvor berettigede vi ere til at kalde dem uopnaaede Mestersange. Og for tilfulde at skatte den dybe og rige poetiske Aare, vi beundre hos Brorson, maa vi betænke, at vi finde alle de forskjellige Slags Salmer, som vi ellers pleie at søge hos flere forskjellige Forfattere, næsten alle leverede af ham alene.

Det kan ikke nægtes, at vi, som overhovedet hos de pietistiske Forfattere, ogsaa hos Brorson finde Spor af det samme overlegne Væsen, den udfordrende Tone, der byder Verden Trods og hæver sig op over den, saa at mange af hans Salmer have et aabenbart revsende og polemisk Præg, der ikke skaaner, ikke lader nogen Undskyldning gjælde, men dadler, bekjæmper, straffer uden Skaansel, hvorved de ofte paa det Opbyggeliges og Poetiskes Bekostning komme til at antage Samtalens eller Belæringens Form. Men som dette dog er Undtagelser, saa maa vi tillige erkjende, at denne Form ofte nærmere og mægtigere taler til den bekymrede Sjæl, og maaske have just disse Salmer allermest bidraget til at skaffe Brorson Indgang. Heller ikke kunne vi ganske frikjende ham for Pietisternes umaadelige Brug af Høisangstonerne til at betegne Foreningen med Frelseren, hvorved sandselige Billeder og menneskelige Udtryk benyttes, der ikke tjene til Opbyggelse, men snarere forvirre Aanden, hvorhos det dog maa indrømmes, at Brorson aldrig lader sig henrive til saadanne overdrevne Udskeielser, hvori samtidige Forfattere gjorde sig skyldige. At han stundom betjener sig af besyn=

derlige, upoetiske, selv platte Udtryk, maa vel for en Del skrives paa Tidsalderens Regning.

Hvad den ydre Form i Brorsons Arbeider angaar, saa finde vi, at han ikke alene i Henseende til Sproget, men ogsaa i sin Retskrivning hæver sig op over sin Samtid, og det er umiskjendelig, naar vi sammenligne de ældste Udgaver af Salmerne navnligt med Udgaverne af Troens rare Klenodie fra 1742 og 1760, som især synes behandlede med Omhyggelighed, hvor megen Flid han har anvendt paa at forbedre sin Skrivemaade, saa at han sikkert ogsaa i denne Henseende ikke har været uden Indflydelse paa sin Samtid.

Men foruden de af ham selv forfattede Salmer og aandelige Sange har Brorson desuden beriget vor Salmeliteratur med henved 200 Oversættelser af for størstedelen de bedste Salmer fra omtrent det sidste Aarhundrede før ham, dels i Almindelighed, dels og fornemmeligt af den pietistiske Skole, og disse Oversættelser ere næsten helt igjennem foretagne med en saadan Omhu og Dygtighed, men især med en saadan Kjærlighed, at de ikke blot ikke staa tilbage for Originalerne, men flere endog overgaa dem.

Endeligt har Brorson endnu store Fortjenester af Salmesangen i Henseende til Melodierne. Naar allerede den musikalske Kingo ikke blot overførte bekjendte verdslige Melodier paa Kirkesangen, men ogsaa berigede den med flere nye deilige Melodier, som man antager muligen at være af skotsk Oprindelse, saa gjælder dette endnu i videre Maal om Brorson, om hvem det ovenfor bemærkedes, at hans Yndlingsbeskjæftigelse var Musik og Sang. Thi ikke blot benyttede han de indtil da brugelige danske Melodier, men gjorde ogsaa et skjønsomt Valg af baade ældre og yngre tydske Salmemelodier, hvorved hans Værk i saa høi Grad vandt i Brugbarhed og Tiltrækning, og sikkert har ogsaa dette Hensyn høiligt bidraget til at skaffe Salmerne Indgang i Menighederne.

VII.

Peder Dass.

Paa samme Tid som Thomas Kingo i Danmark med Mesterskab stemte Davids Harpe og skjænkede den dansk-norske Kirke en Salmeskat, der stedse vil bevares af Menigheden i Norden som en af dens dyrebareste Skatte, levede oppe i vort Fædreland i en Afkrog langt mod Nord en Mand, som ogsaa forstod at anslaa Strenge, der rørte Folkets Hjerter. Denne Mand er den vist for vore fleste Læsere velbekjendte Peder Dass. Men skjønt begge disse store Samtidige forstod at synge saaledes, at deres Toner rørte Hjerterne, og deres Sange blev en Skat for Folket, saa er der dog en stor Forskjel mellem dem. Om Kingo siger en stor Digter: "Kingos Salmer i Søndagsklæder ere alle Høitidskvæder."

Ja, Kingo er ret en Høitidssanger, han forstaar at løfte Hjertet paa Salmetonens Vinger opad, at give det Høitids- og Festsind. Peder Dass derimod er simpel og dagligdags; han hæver sig ei til Kingos høie Flugt.

Der gaar gjennem alle hans Sange en barnlig og hverdagslig Stemning, der er gjennemtrængt og forædlet af Kristendommens Aand. Men netop derfor er ogsaa Peder Dass som ingen anden i Norge bleven en Folkedigter; der har ikke

levet nogen Digter i vort Land, hvis Sange saaledes som hans er blevet Folkets aandelige Eiendom; der er ingen Digter, hvis Sange Folket har yndet, har sunget som hans. Den fornemme og lærde Verden oversaa Peder Dass's Digte, kjendte dem vel knapt; men Folket, den store Masse greb dem med Begjærlighed; her følte det, at det var Kjød af dets Kjød, det kjendte sig selv igjen; thi Peder Dass sang ud af Folkets Hjerte.

Nu har halvandet Aarhundrede bleget Digterens Træk, hvis Sange glemmes mer og mer af den opvoxende Slægt; det er væsentlig kun i Sagnet, at han endnu lever blandt Folket. Men han burde mindes af enhver Nordmand; thi han er en lysende Stjerne paa en forresten mørk Himmel. For at bidrage til, at Peder Dass ikke maa glemmes, men atter blive kjendt og kjær for vort Folk, vil vi her give en kort Skildring af den mærkelige Mand. idet vi gjør opmærksom paa, at hans Skrifter paa Foranledning af vor historiske Forening paanyt er udgivne. (Peder Dass's samlede Skrifter, udgivne af A. E. Eriksen, 3 Dele, Kristiania, Cappelens Forlag). Her findes ogsaa en vidtløftig Skildring af Digteren.

Peder Dass er af skotsk Herkomst. Hans Fader, Peder Don Dass eller Dundas, kom fra Skotland over til Norge i 1630 under de religiøse Stridigheder, som da rasede i hans Fædreland. Han nedsatte sig med en Søster Maria i Bergen, hvor Søsteren blev gift og Stammoder til en stor Æt. Peder Don Dass blev gift med Maren Falch, Datter af Peder Falch, Foged paa Helgeland og boende paa Gaarden Nord-Hærø i Alstadhaug. Peder Don Dass tog nu Bolig hos sin Svigerfader paa Nord-Hærø og var rimeligvis Handelsmand. Han døde efter nogle Aars Forløb og efterlod sig Enke og fem smaa Børn, af hvilke Peder Dass, født 1647, var den ældste.

Moderen kom som Enke i trange Kaar, saa hun ikke saa sig istand til at forsørge sine 5 Børn; hun maatte ty til Slægt og Venner om Hjælp, og Peder kom saaledes til sin Moster Anna, der var gift med Sognepræst Nils Arctander i Nærø. Her opvoxede nu Gutten og nød Undervisning af Presten, der vilde, at han skulde studere. Mosteren var streng mod ham; en Dag, fortælles det, havde Presten givet ham en Lektie at lære, men Mosteren jog ham ud at hugge Ved. Presten sagde da til hende: "Er det paa den Maade, Drengen skal studere og blive Prest? Hun svarede: "Naar der blir Prest af ham, blir der og en Smørtønde af min — — —!" Her paa Nærø havde den unge Peder Dass rig Anledning til allerede i Barndommen at blive fortrolig med det vilde, brusende Hav, med Fiskerens mange Farer under Kampen for Livsophold og med de mange alvorlige Timer, da Hustru og Børn hænderspridende skuer ud paa det skummende Hav efter sine Kjære derude. En Del Aar før var flere Hundrede Fiskere omkomne under en frygtelig Storm; denne Begivenhed var besunget af Mikkel Mogenssøn, Sognepræst i Nærø, og den unge Peder Dass lærte rimeligvis hans Skildring af Kampen paa Søen at kjende.

Fra Nærø kom Peder Dass til Sorenskriveren paa Helgeland, Jesper Hansen, der ogsaa var gift med en Moster af ham. Her nød han Undervisning af en Huslærer sammen med sit Søskendebarn Peder Jespersen; de to sluttede her et Venskab, der varede hele deres Liv igjennem.

I Aaret 1660 kom Peder Dass til Bergen, hvor han boede hos sin Faster; han sattes her ind paa Latinskolen og "sled sin Tid blandt andre fattige Skolebørn til 1665". Skolelivet var dengang haardt; Undervisningen varede fra Kl. 6 om Morgenen til 4 eller 5 om Eftermiddagen med Frihed fra 10—12 og med Ferier udi Hundedagene om Eftermiddagen. I 1665 drog Peder Dass til Kjøbenhavn for

at studere ved Høiskolen der. Han gjensaa her sin Ven og Frænde Peter Jespersen, der som en riq Mands Søn frit kunde følge sin Lyst til Læsning og Studeringer, hvorimod Peder Dass som fattig efter to Aars Forløb maatte forlade Høiskolen og begive sig tilbage til Fædrelandet for at tjene sit Brød. Han siger om denne Tid:

"Den Tid var Guld og Penge
Mig ikke til Besvær,
Jeg derfor maatte trænge
At laane her og der."

"Altid var tomt i Lommen,
Sorrig var i min Hu,
En Skilling var kjærkommen,
Ja som en Daler nu."

Peder Dass blev nu Huslærer hos Jakob Wirthmand, Prest til Vefsen. Denne Jakob Wirthmand havde med Kaldet ogsaa faaet Formandens Enke, som jævnlig var Tilfælde i de Dage, ja denne — Elisabeth var hendes Navn — havde endog før været gift med to Prester i Vefsen. Opholdet her blev betydningsfuldt for Peder Dass; thi han lærte her sin tilkommende Hustru at kjende. I 1672 blev han kaldet til Kapellan af Presten i Næsne. Saavel Næsne som Vefsen var dengang residerende Kapellanier under Alstadhaug. Hans Stilling som "Huskapellan", var ikke meget glimrende. Almindelig nød en saadan Kapellan Kost og Logis hos Presten samt 12 Rigsdaler i Løn og 1 "Støvlehud".

Da Peder Dass nu ægtede sin Fæstemø Margreta Andersdatter og saaledes fik Familje at forsørge, maatte hans Kaar blive temmelig trange.

"Mit Embeds Indkomster var aldrig saa god,
At jeg kunde kjøbe en Sko til min Fod
Og Hoser at skjule min' Hæle,"

synger han selv. "Jeg som en anden Bonde arbeider for mit Brød," siger han.

I 1681 blev Peder Dass udnævnt til residerende Kapellan i Næsne, og nu forbedredes hans Kaar. Endelig blev han ved Peder Meyers Død Sogneprest til Alstadhaug 1689. Dette Kald var dengang overmaade stort og vidtstrakt. Det indbefattede nuværende Prestegjælde: Alstadhaug, Vefsen, Tjøttø, Hærø, Hatfjelddalen, Næsne, Hemnæs og Mo, altsaa 8 vidtstrakte Prestegjelde med tilsammen over 28,000 Indvaanere. Alstadhaug var det rigeste og fornemste Kald i hele Trondhjems Stift. Peder Dass var derhos en driftig og foretagsom Mand; han drev Jægtebrug og tjente derved mange Penge; da han var en god Husholder og levede nøisomt og tarveligt, lagde han op mange Penge, saa han kunde kjøbe "alt Kongens Gods i Vefsen, hvilket er det allerskjønneste Gods i alle Nordlandene".

Som Sogneprest til Alstadhaug havde Peder Dass flere Prester under sig; der var residerende Kapellaner baade i Næsne og Vefsen, og hver af dem havde gjerne sin Huskapellan. Det var en ansvarsfuld og vanskelig Stilling, han indehavde, ikke mindst paa den Tid. Forholdet mellem Sogneprest og Kapellan var tidt mindre broderligt; Kapellanerne var misfornøiede med sin Stilling, Sognepresterne ofte tilbøielige til at vise sig overmodige. Peder Dass forstod dog at vedligeholde den broderlige Aand med sine Embedsbrødre. Dog voldte en af Kapellanerne ham adskillig Fortræd, det var hans Eftermand i Næsne, Paul Munch, der døde som Biskop i Kristiania, "af Sovesyge". Begge Brødrene synes at have været mindre værdige til at beklæde det hellige Embede, de indehavde.

Peder Dass behandlede Paul Munch med Venlighed og Kjærlighed. Han laante ham Penge, hjalp ham med, hvad han tiltrængte til Huset, og holdt endog Bryllup for

ham i sit eget Hus, da Paul Munch giftede sig med en forældreløs Prestedatter, og ingen af hendes Slægtninge vilde gjøre Bryllup for hende. Til Tak herfor lønnedes Peder Dass med mange Ubehageligheder fra Paul Munchs Side. Denne vilde ei betale sin Gjæld; ja, han kom endog med bitre Udtalelser om Peder Dass, hans Levnet og hans "helige Kald, Gaver og Embede." Vidtløftige Skriverier fulgte nu herpaa, men Peder Dass fik Ret hos sine Overordnede.

Peder Dass var en hjælpsom Mand; ved hans Død fandt man over 2000 Rigsdaler — i de Dage en betydelig Sum — udestaaende som Laan hos Trængende, der lidt eller intet kunde tilbagebetale.

Som Prest i det store Alstadhaug Sognekald havde Peder Dass en møiefuld og besværlig Gjerning at udrette. Peder Clausen siger om Alstadhaugs Herligheder, at Sognepresten kun erholder dem "med stor Livsfare til Søs, naar han uddrager til de Kirker paa Øerne, som ligge to eller tre Mile ude i aabenbar Hav." Det fortælles om Dass, at han var saa samvittighedsfuld til at røgte sit Kald, at han i al den Tid, han var Prest, neppe forsømte nogen Gudstjeneste. Han havde saaledes i fuldt Maal erfaret, hvad han saa skjønt udtaler om Presterne i Nordland i sin "Nordlands Trompet".

Efterat han her har sunget om Gildeskaal:

"Den har een Kirke, han prædiker i,
For andre besværlige Reiser er fri,
Forskaanes at væde sin Trøie,
I den Sted at mange blandt Presterne maa
Fra Kirke til anden de Bølger hin blaa
Hver Søndag besværligen pløie"

fortsætter han saaledes om Prestens Gjerning i Nordland:

"Thi Nordland saaledes beliggendes er:
Guds Lov maa forkyndes blandt Øer og Skjær
Uagtet al Fare og Møie;

Thi ſker det og tidt, at en talendes Mund
Maa ſøge ſin Grav i den dybeſte Grund
Og lukke blandt Fiſke ſit Øie.
Dog bør vi vort Embed forrette med Lyſt,
Betænke, det er vor Samvittigheds Trøſt,
Om Gud os paa Vandet vil falde!
Og dør vi paa Reiſer til Kirker og Sogn,
Da føres vi heden paa Israels Vogn
Og for vores Herre maa falde.
Hvad vil en Guds Tjener bekymre ſig ved,
At ham er udvalt en Begravelſes=Sted,
Som Menneſken ikke kan finde?
Om han ikke bæres af Venner herud,
Han kan dog med Moſe begraves af Gud
Og lukkes ſaa rolig derinde.
Vi bør ei med Jona forandre vor Kaas,
Men reiſe ſaalænge, til Gud ſætter Laas
For all' vore Veie og Vandring.
Er Herren da kommet i Veiret og Vind,
Vi vil med Eliſo ſlaa Kaaben om Kind
Og vente vor ſidſte Forandring
Og ſige med ſidſte Beſlutning til Gud:
Velkommen, o Brudgom, at hente din Brud
Og hende fra Fængſel udføre!"

Peder Daſs var tilfreds og fornøiet med ſin møiefulde og beſværlige Gjerning og den ublide affidesliggende Egn; han elſkede Helgeland og længtes ikke bort fra det. Her var han omgiven af Slægt og Venner, ſom agtede og elſkede ham. Hans Moder levede endnu, hun havde indtraadt i nyt Ægteſkab med Foged Peter Broch og boede paa Nord=Hærø.

Hans ene Broder, Benjamin, boede paa Aakvik, den anden Broder, Jakob, var Sorenſkriver over Helgeland og boede paa Lejnes. Søſteren Pernille var gift med en Handelsmand, der boede i Sognet. Han var omgivet af en talrig Slægt, og vi feiler viſt ikke, naar vi ſiger, at de efter nordlandſk Skik jævnlig kom ſammen og glædede ſig med hinanden under det gjæſtmilde, lune Tag, medens Naturens

vilde Kræfter rasede udenfor. Her lød ogsaa tidt Sangens Toner, og Peder Dass og Digteren Wolqvarts kappedes med hinanden om at levere Sange, Salmer, Leilighedsvers o. s. v.

Peder Dass synes at have levet et lykkeligt Husliv. Med sin Hustru, der forresten ikke nævnes ofte, havde han 2 Sønner og 1 Datter. Den ældste Søn, Lars, døde som Skolegut i Bergen, den anden, Anders, blev Student i Kjøbenhavn. Her var imidlertid Dass's Søskendebarn Peder Jespersen paa Grund af sin Lærdom og sin store Veltalenhed kommen til høi Værdighed; han var nemlig bleven udnævnt til Doktor i Theologien og til Kongens Skriftefader og Hofprædikant. Peder Jespersen tog sig broderlig af sin Ven og Frændes Søn, og Anders Dass fik sine Examiner og reiste derpaa udenlands for at studere videre. 1700 udstedte Faderen "Opladelses Brev" paa Alstadhaug til sin Søn paa de Vilkaar, at han selv skulde nyde alle Kaldets Indtægter, men Sønnen være fornøiet med, hvad Faderen aarlig vilde tillægge ham. Han forbeholdt sig desuden Ret til at forrette Kirketjenesten ved Siden af sin Søn, "paa det han ei formedelst Ørkesløshed skulde forsynde sig mod Gud, sin Menighed og sin Samvittighed." Først i 1704 blev imidlertid Anders Dass ordineret til Kapellan hos sin Fader.

Med sine Naboprester stod Dass i et godt Forhold. I Rødø var dengang Peter Strømer Prest, i Brønø Peter Bredal; Dass kalder dem "sine gode Naboer og trofaste Venner" og benævner spøgende sig selv og de tvende som "de Klostermænd af St. Peter Orden." Især kom Dass i livlig Berørelse med Peter Bredal, med hvem han kom i en livlig Skriftvexel om theologiske Sager, men deres Venskab forstyrredes ikke derved.

Bergen var dengang endnu mere end nu Norlændingernes By. Ogsaa Peder Dass kom did jevnlig. Det var

som den driftige nordlandske Forretningsmand, at han med en af sine egne Jægter i Stevnetiden drog til den navnkundige Handelsstad, hvor Sagnet endog — dog vistnok med Urette — lader ham staa paa Bryggen og selv sælge sin Fisk som en anden Jægteskipper. Her traf Dass paa Nordens navnkundige Digterinde Dorthea Engelbretsdatter, der selv af Mænd som Kingo rostes i de mest smigrende Udtryk. Dass blev en kjær Gjæst i Digterindens Hus, og de vexlede ofte Rimbreve med hinanden.

Peder Dass havde havt en stærk Helbred, men de mange Anstrængelser, hans besværlige Kald medførte, og hans rastløse Virksomhed, der ikke tillod ham at skaane sig selv, knækkede hans stærke Helbred, saa han allerede i 1700 siger om sig selv:

"Jeg for min Svaghed ikke kan
Aftrække mine Strømper."

I 1707 siger han i en Gravsang over sin Stedfader:

"Jeg tror med første Post og Bud
At komme dig i Tale."

Hans Smerter blev stedse flere, hans Lidelser stedse større, og hans Sind vendte sig mere og mere mod Himmelen. Han skrev sit Levnetsløb i en Sang, som han tilegnede sin Menighed, og hvori han barnligt og hjerteligt takker Gud for al hans Naade og ender med en Bøn for Menigheden:

"Vor Syndetal afskrive
Stryg al Restansen ud,
At Helgeland maa blive
Et helligt Land for Gud!"

Endelig hensov han i August 1708, 61 Aar gammel. Hans Lig bisattes i Alstadhaug Kirke.

Kaste vi nu et kort Tilbageblik over Peder Dass's Liv og Virksomhed, saa fremgaar det af Alt, at han var en kraftig, sund og stærk Personlighed, der forstod at vinde sin Menigheds Agtelse og Kjærlighed. Hans Tunge som hans Pen forstod at blande Alvor og Spøg sammen; hans nidkjære Omsorg for at røgte sit store Kald levnede ham dog Tid baade til at udfolde sin Digtergave og at drive vidtløftige Forretninger Som Prest maa han have forstaaet mægtig at røre Folkets Hjerter; dette sees klarlig af den Kjærlighed og Agtelse, Nordlændingen endnu den Dag i Dag viser hans Navn. Nordlændingen brugte før og bruger vel tildels endnu at sætte to firkantede Lapper af sort Tøi oppe under Raaen paa sine Seil; Sagnet siger, at dette er til Sorg over Peder Dass's Død.

I Melhus Kirke hænger et Portræt af Peder Dass, taget i "hans Alders 37te og Presteembedes 11te Aar.

Efterat vi i det Foregaaende har dvælet ved Peder Dass's Liv, vil vi nu med et Par Ord omtale hans Virksomhed som Digter.

Paa den Tid, da Peder Dass levede, var Digtekunsten sunket ned til et aandeløst Rimeri. Man digtede om alle mulige Ting, selv Embedsansøgninger var gjerne paa Vers. "Det myldrer af Poeter som af Fluer i September Maaned," siger Holberg. Det laveste Kryberi, den mest modbydelige Smiger for Enevoldskongeu findes hos alle Digtere, selv hos Mænd som Kingo. Ingen af dem forstod at anslaa Toner, der gaar til Hjertet: Alt er dødt, koldt og aandsforladt. Det er kun i Salmesangen, at Tiden formaar at frembringe Ting, der har varigt Værd; her straaler især Kingos Navn.

Den verdslige Digtning derimod flammer af lærd Ordbram; man lagde særlig Vægt paa at faa ind saa meget som muligt om de gamle græske og romerske Guder og Gudinder

og paa at udstyre Digtet med en Masse lærde Anmærkninger, Henvisninger til Bibelen og de gamle græske og romerske Forfattere o. s. v. Digterne søgte at bramme med sin Lærdom, men de forstod ikke, hvad virkelig Digtning (Poesi) er. Derfor er ogsaa hele Datidens verdslige Digtning forlængst dækket af Glemselens Slør.

I denne Tid saa fattig paa egentlig Digtere fremtraadte Peder Dass. Hans Digte er simple, barnlige og naturlige. Han skriver for Alle, Læg og Lærd; han siger gjentagne Gange, han forstaar sig ikke paa den lærde Digtning. "Min Pen er grov, af Art som Gregus Bonde." Men just dette gjorde, at Folket følte sig tiltalt af Peder Dass; det forstod ham; hans Toner fandt Gjenklang i Folkets Hjerter.

Det mærkeligste af Peder Dass's verdslige Digte er hans bekjendte "Nordlands Trompet". Dette er en fuldstændig Beskrivelse af Nordland og Livet deroppe. Digteren vender sig til samtlige Nordlændinger, Høie og Lave:

"Vær hilset, I Nordlands bebyggende Mænd,
Fra Værten i Huset til trælende Svend,
Vær hilset, I kofteklæd Bønder!

Ja samtlig, saavel ud til Fjære og Fjeld,
Saavel den, der bruger med Fisken paa Hjeld,
Som salter Graatorsken i Tønder.

Vær hilset, I Geistligheds hederlig Ljus,
Prælater og Orden i Helligdomshus,
Hver i sin Bestilling hin gjeve!

Tillige du velbetrod Øvrigheds Mand,
Som bære bør Sverdet og Retten i Land
Fra Vold og Unoter handthæve!"

Digteren fører Læseren gjennem Nordland, viser Øer, Fjorde, Sognenes Indbeling o. s. v. og skildrer Livet i Nordland i de mindste Enkeltheder med saa levende Farver,

som alene den, der selv har oplevet, hvad han fortæller, kan gjøre. Man faar Besked om Fiskernes Udrustning til Lofoten, om Fisket i Lofoten og Livet der, han fortæller os, hvorledes man laver "Mølje", følger os til "Ledingsbergene" (Markederne), til Bryllupstuen, til Lensmandens Gaard, hvor Retten er sat, o. s. v. Alt er fortalt saa naturligt, saa tro, saa livligt, at det er en Lyst at læse det.

Stundom synes vel Udtrykkene os noget drøie, men vi bør da erindre, at Tiden har forandret sig meget, siden Dass levede; hvad der støder os, stødte ikke hans Tid. Ogsaa fremmede Ord og Udtryk findes i Mængde; men som Welhaven siger: "Det er bekjendt nok, at Almuen i sin Læsning aldrig lader sig forstyrre af det delvis indskudte Fremmedartede, naar blot Helheden paa nogen Maade er tiltalende. Og Nordlands Trompet har havt denne udbredte Virkning, ikke blot ved Indholdet, men tillige ved sin Versform; thi det lange beskrivende Digt er helt igjennem udsat i sangbare, ensdannede Strofer, hvorved Fremstillingen faar et forhøiet Liv og Tilegnelsen lettes. Derfor kan man ogsaa høre Almuesfolk syngende gjengive lange Stykker af Melodi". Nordlands Trompet har været et Yndlingsdigt ikke alene for Nordlændingerne, men for hele den norske Almue, og endnu den Dag i Dag træffer man ældre Folk, som kan hele Afsnit af "Nordlands Trompet" udenad.

"Nordlands Trompet" er udarbeidet i en længere Aarrække, idet det skal være paabegyndt i 1678 og først afsluttet efter 1692. Det er tilegnet Ditlev Vibe, der var dansk Adelsmand og en høitstaaende Embedsmand i Danmark, senere Statholder i Norge. Det udkom stykkevis i Afskrifter; først flere Aar efter udkom Digtet samlet i Trykken.

Vi kommer dernæst til Digterens religiøse Digte. Her har vi først: "Dr. Morten Luthers lille Katekismus, forfattet i bekvemme Sange under føielige Melodier", der ud-

kom efter Forfatterens Død 1714. Her findes mange herlige Sange. "Ikke alene ere Katekismus-Sangene den modneste Frugt af Dass's Digtervirksomhed; men de udholde Sammenligningen med de ypperste Skrifter, vor Literatur (Bogverden) har at opvise i den Retning. Der er i disse Sange en Rigdom paa Tanker, en Færdighed i den poetiske Behandling, en Varme og Hjertelighed i Foredraget, som for hine Tider i Sandhed var et Særsyn. Man kan endnu efter to Aarhundreders Forløb læse det ene efter det andet af disse lange Digte uden at trættes." (A. E. Eriksen).

Vi anfører her det deilige Vers om Nadveren:

"Dit Minde skal, o Jesu, staa
Uglemt i Sind og Tanker,
Mens Brød af Agren er at faa,
Og Druen gror paa Ranker.
Og hvor der brydes helligt Brød,
Der skal forkyndes Herreus Død
Blandt unge Folk og gamle,
Indtil du synlig kommer frem
I Skyen os at hente hjem
Og i dit Rige samle."

Endvidere Slutningen af Herrens Bøn:

"Guds Engler og Udvalde,
Samt og de fire Djur
Skal for din Stol nedfalde
Med alle Kreatur;
De skal udraabe frit,
At Hæder, Magt og Styrke
Og Riget det er dit.

Som alle Vand udflyder
Didhen, hvorfra de kom,
Fra Havet ud de bryder,
I Havet faa de Rum,
Al Ære kom fra dig
Den dig igjen skal gives
Nu og evindelig.

Hertil man Amen sjunger,
Et Amen, det er vist,
Dig priser alle Tunger
Ved Sønnen Jesum Krist!
Vort Amen skal staa fast,
De Fromme times Glæde,
De Slemme Skam og Last."

Endvidere har vi: "Aandelig Tids-Fordriv eller bibelsk Vise-Bog, det er: Adskillige bibelske Historier, uddragen af den hellige Skriftes Bøger." Det er især Fortællinger fra det gamle Testamente, som her behandles. Vi nævner især den bekjendte Sang om "Jephtæ Løfte": "Det hændte sig Jephta, den Glieads Mand."

Sammen med sin Svoger Sten Withmands Sange over Epistlerne udgav han sine Evangelie-Sange, der forsøger at iklæde de hellige Texter Versets Dragt. De staar tilbage for hans øvrige gudelige Digte. Endelig har vi Digte om Ruth, Esther og Judith, samt Salomos Høisang; men disse er mindre bekjendte.

Samtlige disse Digte var færdige fra Digterens Haand, da han døde; men i Trykken var de ei udkomne, skjønt Dass havde truffet Anstalter dertil. Sagnet fortæller, at Digteren havde besluttet at sende sine Skrifter ned til Kjøbenhavn for at trykkes. Han pakkede dem ned i en Tønde og sendte dem med en Nordlandsjægt til Bergen; men denne forliste paa Stathavet. Andre fortæller, at Tønden kom frem til Bergen, men der rodedes den sammen med andre Tønder og førtes til fremmede Lande, hvor de ikke skjønner vort Sprog. Atter andre siger, at han havde glemt at bede for Kongen og derfor frygtede for, at det vilde gaa ham ilde. Han bad derfor om, at Jægten maatte forlise, hvilket ogsaa skede.

Vi slutter dette Afsnit om Digteren med at anføre, hvad Welhaven siger om ham:

"Naar man samler de forskjellige Træk af denne gamle

Sangers Levnet, Forfatterskab og Eftervirkning, — betragter Tids-Indflydelsen, hans affondrede Virkekreds, Friskheden og Friheden i hans Digtning, dens ringe Vægt i Forfatter-Annalerne(Aarbøgerne) og dens vedvarende Anseelse i Folket, da har man et i vor Literatur enestaaende Billede. — — Med Peder Dass udtraadte af Studerekammerets Poesi et friskere Skud, der greb over i andre Livs-Interesser og allerede antydede en Retning mod det Omslag, der opkom i den nyere Tids Digtekunst. Denne hans fremtrædende Eiendommelighed blev i Skrift-Verdenen kun lidet paaskjønnet, medens man meget har hyldet ringere Navne, der saavel i Forfatterskab som i Tidsalder stod ham nær. — — — Har man først faaet Øie paa de Egenskaber, hvorved hans Poesi fremhæver sig i hans Samtid, vil man ogsaa forstaa hans Eftervirkning. Som en skjult Aare gik den gjennem Folkelivet. Men senere norske Digtere har gjenfundet den og følt dens belivende Kraft."

VIII.

Erik Pontoppidan.

Indledende Bemærkninger.

Danmark og Norge har havt to mærkelige Mænd ved Navn Erik Pontoppidan. Begge var Theologer, fremragende Forfattere og en Tid Biskopper i Norge, den ene i Throndhjem, den anden i Berger

Den ældste i Biskoppen i Throndhjem, blev født 1616 i Broby, Danmark, og døde 1678, efterat have virket i 5 Aar som Biskop. Søn af en simpel Forvalter paa Fyen, svang han sig ved Dygtighed og Lærdom op i det biskoppelige Sæde og udfoldede en rig og alsidig Virksomhed.

Men i denne Henseende staar han dog langt tilbage for Brodersønnen Erik, Biskoppen i Bergen, der endnu lever i Folkets Hjerter, og kanske har udøvet en større Indflydelse med Hensyn til det kristelige Liv i Danmark og Norge end nogen anden enkelt Mand, Hauge, Grundtvig og Johnson ikke undtagne.

Pontoppidans Barndom.

Erik Pontoppidan (den yngre) er født i Aarhus, Danmark, den 24de Aug. 1698, hvor hans Fader Ludvig Pontoppidan var Stiftsprovst og Sognepræst. Ludvig

Pontoppidan var to Gange gift, anden Gang med Else Sofie Spend af gammel adelig Slægt, og Erik var den yngste af hendes to Sønner.

Mod sine Stedbørn, synes hun at have været mild og eftergivelig, men derimod temmelig streng mod sine egne, særdeles mod mig, — siger Pontoppidan — "der tegnede til stor Munterhed, ja, et vildt og meget flygtigt Væsen". At den viltre, lille Gut, ofte gjorde sig skyldig i barnlige Feil, er let at forstaa, og de fleste vilde nok have ladet dem gaa upaaagtede hen, men den fromme og kanske vel strenge Moder lod "neppe nogen Feil gaa ustraffet af. Faderen synes derimod at tage det mindre strengt, ja, endog gotte sig over Guttens "Feil", som "smaa Ærtigheder," og ved sine kvikke Indfald og fripostlige Svar var den lille Erik saa afholdt af den nærboende Biskop, at Gutten ofte blev hentet did for at morre Biskoppen, der ogsaa engang af samme Grund tog ham med sig paa en længere Reise. Ved denne Tid modtog han en Gave, som nær skulde have gjort en brat Ende paa det muntre barnlige Liv. Han fik nemlig en liden Baad i Foræring, og da hau stryger ned paa Aarhuselven for at prøve sin herlige Skat, falder han i Vandet og gaar til Bunden paa 12 Fod Vand.

Men Herren havde udvalgt ham til et større Redskab og hans Dagværk var endnu ikke udført. Han kom op og blev reddet.

Men mistede han ikke Livet i Aarhus Elv, saa skulde han dog snart lide følelige Tab og finde at Verden har sine Trængsler selv for de unge og muntre Naturer, saa at Veien ofte er vædet med Taarer fra det sorgbetyngede Hjerte.

Allerede i Otteaarsalderen maatte Pontoppidan følge den elskede Fader til Graven. Det var om Høsten 1706 og Vaaren derefter døde den fromme og kjærlige Moder. I en ond og forførisk Verden stod lille Erik tilbage uden Fa-

derens støttende Haand og uden Moderens veiledende Kjærlighed.

Men deres Gjerning havde ikke været forgjæves. Særlig synes Moderens Opdragelse af sin Søn i Tugt og Herrens Formaning at have baaret velsignelsesrige Frugter. Endnu paa sine gamle Dage mindedes Pontoppidan "de Sprog, korte Bønner og Levnetsregler, som hun, særdeles i Aftentimerne "havde lært dem," og "de gode Formaninger" hun gav dem "mod de forestaaende Fristelser af vort eget fordærvede Hjerte saa vel som af Djævelen og den onde Verden."

Begge Forældre i Graven maatte Børnene "skilles ad, hver paa sin Vei." Erik kom til en Slægtning, Justitsraad Bras, med hvis Søn han skulde nyde fælles Undervisning og Opdragelse. Bras var Enkemand og sjelden hjemme, saa at han ikke kunde føre noget ordentlig Tilsyn med Børnene, men i Husholdersken fandt Erik en Ven, der paa bedste Maade tog sig af den forældreløse Gut. Men netop dette synes at have vakt Lærerens Uvilje; thi af let forklarlige Grunde, nærede han "et udødeligt Had" til Husholdersken, og lod nu sin Harme gaa ud over hendes Yndling, den fremmede Gut, som han "slog, pinte og plagede paa de Grummeste." Dette blev spurgt, og Pontoppidan kom til en anden Slægtning og 1709 til sin Halvbroder, der nu var ansat som Prest i Fredericia.

Her frekventerede han den latinske Skole og lærte ved Omgang med ungarske Soldater, som var stationerede i Byen, at tale det tyske Sprog. 1711 skulde han hen og se det kongelige Herskab, som for Tiden opholdt sig paa Kolding, og den tretten Aar gamle Gut blev aldeles henrykt af al den Herlighed, han saa for sine Øine. Det forekom ham, at Hoffolkene havde sin Himmel allerede her paa Jorden og lidet anede den forbausede Erik, at han om nogle Aar skulle faa mere end nok af "det Slags formente Lyksaligheder."

Pontoppidans Ungdom.

Paa Skolen i Fredricia lærte Pontoppidan mange Lekser, men uden Visdom og ingen Gudsfrygt; thi baade Lærere og Elever førte et ugudeligt Liv med Banden og andre Synder. Naar de om Søndagene prædikede, saa lo jeg ofte hemmelig deraf, fortæller han senere; thi jeg "vidste vel, at de mente ikke meget af det de sagde."

Paa det fjerde Aar fortfatte Pontoppidan paa denne Skole, men med liden Frugt, og Broderen sendte ham derfor til Ove Guldberg, en kristeligsindet Mand, der gjerne optog en 6 a 8 Gutter til privat Undervisning i sit Hus.

Her lærte Pontoppidan Latin og Græsk, men maatte atter for Hebraisk Skyld tilbage til Skolen i Fredericia. I 1716 tog han den første og Aaret derefter anden Examen ved Universitetet i Kjøbenhavn, hvorpaa han med "al mulig Flid" kastede sig over Theologien. Og allerede i Juni 1718 kunde han tage Examen med næstbedste Karakter.

Ogsaa som Yngling førte Pontoppidan en ærbar og kristelig Vandel, men det kristelige Liv, Livet i Guds Søns Tro, var dog endnu fremmed.

Rigtignok følte han et Sting i sin Samvittighed, naar han hørte, hvorledes en simpel Kontorist i det næste Værelse regelmæssig holdt sine Morgen- og Aftenandagter, medens han, den vordende Prest, saa lidet brød sig om Bønnen og det ene Fornødne. Men til noget Gjennembrud kom det ikke.

Færdig med sin Examen reiser Pontoppidan først til Jylland og saa til sin Morbroder, Kaptein S p e n d, som boede i Høiesbyttel, nær Hamburg. Her fik han Anledning til at lære Fransk; thi Spend havde en Tid været i fransk Tjeneste, og nu talte man daglig dette Sprog i hans Hus.

Men af en ulige større Betydning for den unge Candidat var dog de alvorlige Indtryk, som han kunde tage med

sig fra dette heltigjennem kristelige Hjem. Thi efter de Skildringer, som den ellers saa ædruelige Pontoppidan senere giver af dette Hus, saa var det et Mønster i kristelig Henseende, og kunde ikke andet end efterlade sine velgjørende Indtryk paa den Sjæl, som allerede stod under Aandens dragende Naade.

"Paa denne Tid begyndte Sandheden at reise sig levende i mit Hjerte", skriver Pontoppidan. "Mine Ungdoms Lyster og Daarligheder opdagedes nu for mig under en ganske anden Skikkelse. Jeg saa min Sjæl at staa i Fare, som før var skjult med Sikkerheds Dække. Jeg lærte nu først hvad det var at udøse sit Hjertes Fylde for Gud i egne Ord og Begjæringer. Jeg søgte at forny e en god Samvittighedspagt med Gud. Jeg gjorde Løfte over Løfte, Forsæt over Forsæt, men maa desværre bekjende, at derhos var liden Eftersæt eller Eftertryk. I Fristelsens Time bestod jeg mangen Gang ikke, fordi jeg stod endnu mere paa min egen Grund end paa Guds Naade og Troen til den Herre Jesum Kristum, hvilken ikke endda, og ikke i lang Tid derefter, var mig saa vigtig eller saa bekjendt efter Aanden som efter Bogstaven. Derover var min Kristendom endnu i nogle Aar ingen Stand eller stadig Bevarelse ved Naaden fra vitterlige Synder, men det, som strider mod en Stand, nemlig et dagligt Krakleri. Forskjellen bestod deri, at jeg ikke nu som tilforn var uden Synds Følelse. Intet Fald gik af uden inderlig Bestraffelse og Forbedringsforsæt. Men da dette saa ofte viste sig kraftesløst, flyede jeg omsider fra Guds Ansigt og holdt mig borte fra Omgangen med ham i Bønnen, og saadanne Bøgers Læsning, som jeg vidste at ville blive mig til ny Bebreidelse".

Dette er Petrus op igjen, som i Erkjendelsen af sin egen Uværdighed vil skilles fra Herren, paa samme Tid som han intet høiere Ønske har, end at høre ham til, og gjerne ofrer

alt, for at følge ham paa de trængselsfulde Veie. Frygt ikke fra nu af skal du fange Mennesker.

Til Norge.

Under sit Ophold hos Kaptein Spend, havde en Ven i Kjøbenhavn foreslaaet ham til Huslærer hos General Kruse i Kristiania, Norge. Med Løfte om god Løn og Reisepenge begav han sig da 1719 for første Gang til Norge, hvor han siden skulde komme til at virke som Biskop og paa hvis Kirke han igjennem sine Skrifter skulde komme til at øve en saa stor Indflydelse. Efter en besværlig Reise kom han endelig til Kristiania, der i Anledning af et Udfald mod Sverige var saa overfyldt med Officerer og Soldater, foruden Kongen, Prinsen og Hofstater, at Pontoppidan og — som han selv udtrykker det — "mange langt Bedre" end han, hverken kunde finde Herberg eller faa ordentlig Mad. Større Skuffelser forestod imidlertid; thi da han havde hvilet sig ud lidt og meldte sig hos General Kruse, fandt han til sin Bedrøvelse, at Generalen havde taget en anden Lærer, da han syntes, at det tog for lang Tid førend Pontoppidan kom.

I et fremmed Land, langt borte fra Slægt og Venner, stod nu den unge Kandidat uden Ansættelse og uden Midler. Dette, siger han, "gjorde mig saa raadvild, som jeg sjelden har været hverken før eller siden." Men om alle menneskelige Venner var langt borte, saa var der dog en Ven som var nær hos, og i sin faderlige Omsorg tænkte paa den raadvilde Yngling; thi stort mere var Pontoppidan jo endnu ikke. Og til ham, den himmelske Ven, klagede Pontoppidan da ogsaa sin Nød i en inderlig Bøn.

Og hans Bøn blev hørt. Paa Gaden træffer han en Kjending og Ven af Familjen, Major Stevens, der senere blev gift med Pontoppidans Søster. Denne tager

ham med sig til sit Logi, og da han fik høre om Pontoppidans mislig Stilling, foreslog han denne at melde sig som Feltprest, thi dertil søgte man for Øieblikket ikke mindre end 14. Pontoppidan fulgte Vennens Raad og blev vel modtaget af vedkommende Biskop, særlig da han til Nød kunde paatage sig at forrette Gudstjeneste i det tyske Sprog, men ingen bestemt Afgjørelse blev truffen.

Og nu indtræder en Begivenhed, der, saa liden den end er i sig selv, dog alligevel lader os kaste et Blik ind i Pontoppidans personlige Karakter og den Tid, i hvilken han levede. Da han næste Gang kom tilbage til Biskoppen, gjorde denne nemlig Ophævelser over hans Ungdommelighed, hans lyse Paryk osv., og, naar saa Pontoppidan berettede dette til sin Ven Stevens, saa vidste denne at fortælle, at saadanne Indvendinger vistnok kun betød, at han skulde smøre Vedkommende med en Pengesum, saa vilde alt gaa glat. Og ganske ugeneret tilbød Stevens ham de nødvendige Penge. Men hvor stor end Nøden og dermed Fristelsen var, og uagtet han endnu ikke kjendte Troens verdensbeseirende Kraft, saa oprørtes dog hans Inderste ved Tanken paa, at han gjennem Bestikkelser, skulde komme ind i det helligste af alle Embeder paa Jorden. Og med en for ham sjelden Heftighed i Udtrykkene siger Pontoppidan, at den Vei til Indgang i Embedet var ham afskyelig.

Med Udnævnelsen til Feltprest blev der saaledes intet. Men Pontoppidan fik Ansættelse som Huslærer hos General Lytzow, og fulgte da under Felttoget mod Svenskerne dennes Familje til Lytzow's Herregaard, Tom i Roode, og siden tilbage til Kristiania, hvor Generalen opholdt sig om Vinteren. I dennes Hus vankede der lystigt Selskab, og Pontoppidan var i den største Forlegenhed, naar ogsaa han ved Bordet skulde deltage i Samtalerne, især naar der vankede gudsbespottelige Ytringer, som ikke sjeldent var Tilfældet.

Om Vaaren skulde den ældste Søn reise til Kjøbenhavn, og Pontoppidan ønskede da gjerne at faa en anden Ansættelse; thi til at "informere Børn af et halvt Snes Aar, trængtes der større Taalmodighed end min var," skriver han senere.

Paa Udenlandsreise.

Nu traf det sig saa heldigt, at en ung Hofjunker Klaus Hvidtfeldt, som tilfældigvis var i Besøg i Nabolaget, skulde faa den for høiere Personer vanlige Udenlandsreise, og til sin store Glæde blev Pontoppidan, der vidste lidt mer af fremmede Sprog og Verdens Sammenhæng end Hofjunkeren, ansat som dennes Ledsager. I gamle Enkefru Hvidtfeldt fandt Pontoppidan en alvorlig Kristen, for hvem han strax fik "den største Høiagtelse" og selv mod sit Livs Aften kan han kun skrive, at jeg "har fundet Faa af hendes Lige."

Efter en 14 Dages Ophold i dette kristelige Hjem og ved Tanken paa Guds naadige Styrelse, som i Kjærlighed havde laget det saa, at Pontoppidan skulde faa sit inderlige Ønske opfyldt om at se lidt af Verden, følte han sig saa "glad og styrket i sin Tro og Tillid til Guds Forsyn," at han "med ham turde løbe gjennem en Hær og springe over en Mur."

Den 9de Juni 1720 droge de saa afsted over Drammen og Lindesnæs til Amsterdam. Her traf han armeniske Kristne, som havde en liden Kirke i Byen. Deres Gudstjeneste bestod for det meste i Sang, og, naar Folket skulde gaa, "tog Presten en Sølvske og gav enhver en Skefuld Vin og Vand samt heri en liden Oblat med Korsets Tegn paa, den almindelige Maade at meddele Nadveren i den armeniske og græsk katholske Kirke.

Fra Amsterdam gik Veien over Leyden, Haag, Delft, Rotterdam, Dortrech og Utrech, hvor de opholdt sig i 3 Maa-

neder. Her traf Pontoppidan sammen med Franskmænd, som han gjerne omgikkes for deres "Belevenheds, Artigheds og Høfligheds Skyld" og fik ved Omgangen af dem en betydelig Færdighed i at tale det franske Sprog, noget der senere skulde blive ham til ikke liden Nytte. Her saa han ogsaa at Lutheranerne gik til Alters uden foregaaende Skrifte, som forekom ham "underligt", skjønt han ikke fordømmer det, da "Guds Aand ved det Løfte om Syndernes Forladelse ikke bestemmer nogenslags Ceremonie, ikke heller kræver andet Vilkaar end Troen af et bodfærdigt Hjerte."

Senhøstes droge de saa til England og fik om Aftenen den 10de November en Storm, som truede med at gjøre en brat Ende paa alle deres Reiser.

Under denne Storm gjorde den ellers saa forstandsmessige Pontoppidan sig skyldig i noget, der næsten nærmer sig til det Latterlige; thi mednes Ankertougene brister, Planker slaaes ind og Vandet fylder Skibet, saa det allerede staar Underdækspasagerene over Beltet og alle bereder sig paa den visse Død, saa ligger den fremtidige Prest, Hofprædikant, Biskop og Universitet Prokansler paa Dækket og famler i det tykke Mørke efter sin Reisehue, som et Vindstød havde blæst af ham.

Hvorfor? Var det en stoisk Ligegyldighed for Døden, eller var det en urokkelig Forvisning om Herrens Frelse fra den overhængende Fare? Ingen af Delene.

"Da jeg ikke strax kunde finde den i Mørket," siger Pontoppidan, "vilde jeg ei længe søge efter den, men tænkte, Parykken var mig nok; thi inden faa Øieblikke behøver jeg hverken det ene eller andet Legems Skjul. Men som jeg derhos erindrer mig, hvor i l d e d e d r u k n e d e L e g e m e r s a a u d, naar de dreve nogle til Land, vilde jeg a f v æ r g e d e t t e, og alene i d e n T a n k e opsøgte jeg Huen, bandt den fast, knappede mine Klæder vel tilsammen,

og, da Kapteinen raabte: "Strax gaar vi tilgrunde", kastede jeg mig ved Kahytsdøren næsegrus paa Gulvet "ventende med en angestfuld Sjæl den forestaaende Død.

Men en saadan Frygt for at se "i l d e u d", som Pontoppidan her lægger for Dagen, tyder paa en Slags storslagen Forfængelighed, som Pontoppidan da hellerikke var ganske fri for, en Svaghed, der senere helst aabenbarer sig som en utidig Ømfindtlighed ligeover for Kritik over hans literære Arbeider.

Om sin aandelige Tilstand, da han laa ved Kahytsdøren og hvert Øieblik ventede at sluges af dét fraadende Hav, skriver Pontoppidan, at han befalede sin Sjæl til Gud og "søgte den Guds Fred, som bevarer vort Sind i Kristo Jesu, men fandt i dens Sted indvortes ligesaa brusende Bevægelse, som udvortes paa "Havet." Han følte derfor ogsaa "Dødens Bitterhed," hver Gang Skibet væltede tilside, idet han tænkte: nu synker det, nu — nu. —

Men Skibet sank ikke. Og da Pontoppidan et Kvarterstid havde ligget ved Kahytsdøren, hvor han havde lagt sig for at oppebie Dødens Komme, fik han, uden selv at vide hvorfor, i Sinde at staa op. Og ikke før var han kommen et "Par Trin" fra Stedet, førend Gaffelen sledes fra Masten og faldt med et forfærdeligt Brag ned netop, hvor han havde ligget. Paa en saa aabenbar Maade frelst ved den "himmelske Beskjærmers Haand", reiste der sig Livshaab i Pontoppidans Hjerte; thi naar Gud rev ham fra en saa overhængende Fare, saa vil han "maaske" at han "endnu skal leve og forkynde hans Gjerninger". I dette Haab blev han endnu mere bestyrket ved at høre, at det var lykkedes Kapteinen ved en Grynpose at tilstoppe det sprungne Læk, saa Vandet ikke mere strømmede ind, og da Morgenen brød frem, drev de lykkelig ind i Sundet ved Mardyk, hvor de stege i

Land med Lov og Tak til Herren, "som ogsaa nu beviðste sig en Hjælper i Nødens svare Stund".

At Guds Aand ved denne Nats frygtelige Rædsler og Herrens beskjærmende Kjærlighed fik et nyt og kraftigt Tag i den unge Vandrers Hjerte, viser noksom de Tanker, som gjennemstrømmede Sjælen, da han stod ved den nedfaldne Gaffel, og den inderlige Taknemmelighed, som fyldte hans Hjerte, da han atter frelst og uskadt kunde sætte Foden paa det tørre Land. Men endda er det dog ikke kommet til Hjertets fulde Hengivelse.

Saa toge de unge Reisende Landeveien til Antwerpen, hvor Pontoppidan fik tilfredstille sin Lyst til at tale med Munken, hvis Levemaade syntes ham "dels fornøielig dels ikke utaalelig". Derfra drog de over Ostende til London.

Her opholdt de sig i 3 Maaneder, væsentlig syssélsat med at lære Sproget, men den videbegjærlige Theolog kunde ikke lade Anledningen til paa nært Hold at lære de kristelige Forholde at kjende, gaa sig af Hænderne, og hans Bedømmelse af de religiøse Foreteelser i det allerede dengang i kristelig Henseende brogede England, viser allerede den Klarhed i Opfattelsen og Sikkerhed i Bedømmelsen som siden i saa eminent Grad udmærker Pontoppidans Virksomhed.

Om de kirkelige Forholde siger han blandt Andet.

"Den offentlige Gudstjeneste i de engelske Kirker synes mig noget søvnagtig, hvad Prædiken angaar, efterdi den læses af Papiret, men mer munter i Sang og Bøn, efter den saa kaldte common Prayer-Bog, hvis Responsoria syntes tjenlige til at holde Sindet attent og andægtigt, skjøndt den skadelige Tillid paa opus operatum der saavelsom andensteds indsniger sig ved alle Midlers Brug. Nuomstunder inclinerer den engelske Nations Genie mere til Vantro og Koldsindighed end til Overtro. En Del af deres Geistlige give selv Anledning dertil. I Kaffehusene og andre offent-

lige Forsamlinger stødte jeg mig paa at finde Prester næsten ligesaa fripostige og udladte som Krigsfolk. Presbyterianerne derimod agte i det mindste Decorum og udvortes Anstændighed noget mere. En Anledning til stor Uorden i geistlig Stand reiser sig deraf, at da aldrig nogen Student maa prædike, saa ordinere Biskopperne aarlig en Mængde saadanne, som ei ere kaldte til nogen vis Menighed, men løbe omkring, ligesom hin unge Levit paa Ephraims Bjerg, ei vidende selv hvorhen. Da det hører til Solemniteten ved en Biskops Ordination, at han da pro forma igjen ordinerer maaske eu halv Snes Prester og ligesaa mange Diaconos, hvis Ordination er adskillig saavelsom deres Embede."

Under sit Ophold i London maatte den videbegjærlige Pontoppidan naturligvis ogsaa ud til det nærliggende O x f o r d, Sædet for Englands berømte Universitet af samme Navn.

Paa denne Tur kom Pontoppidan i n y Livsfare, og fik et n y t Bevis paa Guds bevarende Naade og Kjærlighed.

Den ellers maadelige By "forekom Pontoppidan" paa Grund af saa mange "Collegia og Haller" mere storartet end London.

Men ved Universitetet var der ikke meget at "profitere for en Fremmed", der knapt nok "kan forstaa Englændernes Latinske Udtale" og derfor maa nøies med at tale med lærde Folk, og benytte sig af Stedets ypperlige Bibliothek.

"I den Oxfordske Universitets-Kirke, hvor de mange Doktores og Magistri prædiker efter deres Orden, altsaa enhver ikkun nogle faa Gange om Aaret, har man Leilighed at høre meget lærde og vel udarbeidede Prædikener, men meget opbyggelige syntes de mig ikke, fordi deres Indhold er gemenlig alt for fuldt af metaphysiske Abstraktis; og Moralen mere hedensk end kristelig, da den fattes sin Grund i Naadens Lærdom, hvilken man nuomstunder knapt faar at høre. At Gud

ved Ordet oplukker Lydiæ Hjerte, synes i de nyere Englænderes Øine idel Enthusiasteri. Svasio moralis er dem Alting, siden Rationalismus har taget Overhaand endogsaa blandt Biskopper selv, af hvilke Mange synes snarere Statsmænd end Kristi Tjenere, og indfinde sig flittigere i Parlamentet end i Kirken, hvor de lade meget forrette ved Fuldmægtige. En af dem skal have sagt rent ud "We Bishops are not for preaching but for governing".

Ved Universitetet fandt Pontoppidan to Landsmænd, hvorpaa den ene havde saa brudt sit Hoved med Dr. Sam. Clarks Controversii in puncto Neo-Arianismi, at han undertiden gik ganske melankolsk og bekymret. Den anden forekom mig mere orthodox og ordentlig, han havde ogsaa den Discretion at ikke yttre sig til andres Besværing eller Skade. Men da jeg en halv Snes Aar derefter fandt samme gode Mand in patria, og vi talede om den Conversation i Oxford, sagde han: "Nu vil jeg til Guds Pris bekjende Eder hvad jeg den Gang taug stille med, nemlig at jeg i de Dage havde tabt næsten al Religion og Tro, til hvis Bestyrkelse det dog hedder, at vi reise udenlandsk". Jeg spurgte ham, hvorledes han da var kommen tilbage og nedsteget fra sine formente Høiheder. "Dertil, sagde han, brugte Guds Naade et Middel, som jeg kort tilforn vilde have holdt allerubekvemmest. Paa B. tjente jeg som Hofmester hos Fru L. Naar jeg ei kunde komme til Kirke, bad hun mig læse sig noget for i Scrivers-Sjæleskat. Dette gjorde jeg alene hende til Villie og langt fra at holde Scriver for den Mand, som kunde bringe mig til Overbevisning. Dog skede dette efterhaanden saa tilstrækkelig, at jeg takker den enfoldige men ret grundige Bog fremfor mange andre af større Anseelse". Denne Passage fortælles alene til Exempel for andre indbildte og saa kaldte stærke Aander, hvis Tal var aldrig større her til Lands end i vore Dage, og hvis Daarlighed saa al-

deles overgaar al anden Daarlighed., at man ikke kan tænke derpaa uden Bedrøvelse."

I Prestelig Virksomhed.

Under Pontoppidans Fravær i Oxford var der til London kommen Brev fra Danmark med Underretning om, at han kunde faa Ansættelse som Sogneprest paa et Adelsgods i Fyen. Ved Pintsetider tog Pontoppidan da Afsked med sin "gode Kompagnon Hvidtfelt," der skulle fortsætte sin Reise gjennem Frankrige og Italien.

Paa Veien hjem kom Pontoppidan atter i Fare paa Havet og fik saaledes se ny Mindelse om dette Livs Usikkerhed og et nyt Bevis paa Guds beskyttende Naade. Kommen til Hamburg gjorde han den lille Afstikker op til sin Onkel, den elskelige Kaptein Spend, og styrket ved sit Ophold i det kristelige Hjem fortsatte Pontoppidan saa sin Reise til Fyen.

Her mødte han imidlertid ny Skuffelse. Det Sognekald, hvortil han reiste, var allerede besat af en "god Mand", derpaa var saaledes intet mere at tænke, og Pontoppidan ønskede sig tilbage hvor han "kom fra."

En adelig Dame tilbød ham da Hofmesterpost hos en Baron, som var affindig og trængte Tilsyn, "men da det undertiden er vanskeligt nok at komme ud med dem, som passere for hel Kloge, endsige med vitterlige Daarer, saa havde jeg ingen synderlig Lyst til den Tjeneste" fortæller Pontoppidan. Han reiste da til Kjøbenhavn som en anden "Eventyrer for at friste Lykken".

Og Lykken var ham ikke saa ugunstig. Han havde kun et Par Ugers Tid streifet omkring i Kjøbenhavn, da han faar Brev fra den samme adelige Dame der havde foreslaaet ham til Informator for den unge Herre af Carlstein, regjæ-

rende Hertug af Holstein-Plon og nu bad ham komme tilbage.

Og dette Tilbud tog Podtoppidan med Glæde imod. Han fik større Løn end han havde ventet og alle de Bekvemmeligheder han kunde ønske sig. Den unge Hertug var blot 16 Aar, men allerede saa langt kommen at Pontoppidan haabede i et Aar eller 2 at bringe ham saa vidt, at han kunde begive sig til Universitetet.

Denne Undervisning blev dog snart afbrudt, idet den unge Herres Onkel, Hertugen til Plon, afgik ved Døden og som nærmeste Arving til Hertugdømmet blev Pontoppidans Descipel efter kongelig Ordre hentet til Kjøbenhavn.

Og der blev han "Aar og Dag." Imens havde Pontoppidan intet andet at udrette end et Par Timer om Morgenen at enformere Hertugens Søster Wilhelmine i Geografien og fransk Brevskrivning, samt lidt Italiensk, forsaavidt han selv havde "stavet sig frem i det."

"Resten af min Tid skriver Pontoppidan "kunde jeg anvende efter eget Behag, og da jeg i det Fyrstelige Hus fandt en liden, men udvalgt Samling af gode moralske, historiske og filosofiske Bøger, saa gaves mig i det Aar fremfor nogen Tid Anledning til at profitere noget for mig selv ved Læsning. Musik, som jeg altid har elsket, var ogsaa den Gang en af mine Øvelser, skjøndt jeg ikke bragte det ret vidt, deri af Mangel paa retskafne Fundamenter. Hvad jeg den Gang begyndte for Lyst, det har jeg nu i min Alderdom paa ny foretaget af en Slags Fornødenhed; thi siden mine Øine svækkes og i de lange Vinteraftener, som her (i Bergen) falde, ikke kunde holde ud med idelig Læsning, saa har jeg ikke fundet uskyldigere Occupation end Musik, som lader Hørelsen bøde paa Synets Mangel. Jeg raader derfor unge Folk til ikke at forsømme saadanne ornamenta juven-

tutis (Ungdoms Pryd), som maaske kunde blive adjutoria senectutis (Alderdoms Nytte)."

I denne Tid blev Pontoppidan for første Gang kaldt til at bistaa en Døende i Livets sidste Strid. Det gjorde et alvorligt Indtryk paa den Sjæl, som saa lang en Tid havde staaet under Aandens alvorlige Paavirkning og fra den Dag var han "alvorligre end nogentid, betænkt paa at fornye en god Samvittigheds-pagt med Gud formedelst Jesum Kristum."

Ved denne Tid traf han sammen med et Par Studenter fra Wittenberg, der af sit Hjertets Fylde talte om den Tids Stridsspørgsmaal og udraabte Theologerne i Halle som Kjættere under Navn af Pietister. "Mig synes" svarede Pontoppidan, at "de Folk lider Uret, os lignede efter min Smag, allermest i vor Kirke dem, som Kristus kalder Jordens Salt, bekvem til at imodstaa den Forraadnelse, som unægtelig herskede i alle Stænder, ja i Lærestanden ei mindre end nogen anden. Vore ulige Meninger gav Anledning til at jeg nøiere undersøgte de hallensiske Controverser, og da fremfor nogen Tid blev bestyrket i mine forrige Tanker. Af den Anledning søgte jeg Omgang med en vis Prest der i Engen, som meget var udraabt for Pietisteri. Jeg fandt ham en god Mand, skjøndt noget alt for meget hengiven til den saa kaldte mystiske Theologi, paa hvilken jeg ogsaa fik nogen Smag, men fandt dog siden mindre Realitet deri end jeg havde ventet."

Her er den Stilling Pontoppidan senere kom til at indtage i kirkelig Henseende allerede antydet.

I Foraaret 1723 kom Hertugen endelig tilbage. Han var anerkjendt som retmæssig Arving, og der var ikke længere Tale om at modtage Informationer af Pontoppidan.

Herskabet indrettede sin nye Hofstat Nordborg, hvor et Kapelani netop var ledigt. Dertil blev nu Hofprædikant-

Embedet forenet og Posten tilbudt Pontoppidan. Da Forretning delvis skulde foregaa i det tydske Sprog, undslog han sig imidlertid, thi han havde aldrig prædiket i det tyske Sprog og var bange for at han ikke havde dette Sprog tilstrækkelig i sin Magt. En anden blev prøvet, men befunden udygtig og Raden kom derfor atter til Pontoppidan, og da Herskabet lovede at holde ham de sproglige Feil tilgode, troede han ikke længer at burde undslaa sig, men tog under Bøn til Gud om hans Velsignelse imod dette Kald, "ei under Tid til den høiestes Bistand, ligesom i Mistro til mine egne Kræfter, ja, allermest til mit eget Hjerte, hvis Bedrageligheb jeg endogsaa ved alle gode Forsætter jeg allerede af mange Prøver havde lært at kjende, hvorfor jeg og fra nogle Aar af ofte havde bedet til Gud mere at hindre end befordre mit Kald til nogen Kirketjeneste, ifald han saa, at jeg vilde blive ham utro.

Med denne Ængstelighed for at trænge sig ind gik Pontoppidan til det Embede, som han satte over alt andet paa Jorden, det at være "Guds Sendebud" til arme Syndere, og blev den 23de Juli 1723 ordineret til Prest i Herrens Kirke af Sognepræst til Hackenberg, Hr. Pastor Otto Brandt,

"Han grundede sin Tale paa de Ord. "I ere Jordens Salt," og indskjærpede mig ret hjertelig de Sandheder, som allerede vare mig betydelige. Mine tyske Embedsforretninger tabte efterhaanden og ved Øvelse deres første Vanskelighed. Denne var mig imidlertid saare gavnlig og jeg takker vor Herre derfor, særdeles i den Henseende, at det fremmede Sprog forpligtede mig til det, jeg stedse siden har gjort, jeg mener at skrive mine Prædikener. Dette er vel et Arbeide, men i mine Tanker fornødent til at undgaa i saa vigtig en Sag den Skjødesløshed, til hvilken vi alle fristes i nogen Grad; større eller mindre. En ganske fri og ubetænkt Tale,

kan efter visse Omstændigheder passe sig for en stor Taler, forsynet med en god indvortes Fylde og lang Forfarenhed. Men at unge Prædikanter, alene i Tillid paa en levende Imagination og færdig Mund, skaane sig for den Umage at skrive deres Tanker ordentlig og grundig, er vistnok een af de Ting, som føre Guds Ord i Foragt."

Det er en haard Dom, som Pontoppidan her fælder over den extemporere Prædiken, og forsaavidt den har sin Grund i Tillid til sin egen Dygtighed og Tungefærdighed, er den vistnok fuldt berettiget. Ellers kan jo ogsaa Meningerne herom være forskjellige.

Efter sin Ansættelse som Prest, giftede Pontoppidan sig med en jydsk Prestedatter, Francisca Toxverd, med hvem han levede et lykkeligt Ægteskab. Denne "ædle Sjæl" boede imidlertid i et skrøbeligt Legeme, som ved Medynk og anden Besværlighed gav en "god Øvelse i Taalmodighed".

Under sin prestelige Virksomhed, paadrog han sig her en Del Uvilje og Forfølgelse fra den Verden, mod hvis Synd, han var sat til at vidne.

At den unge fyrige Prest ikke altid gjorde det med den rette kristelige Visdom, indrømmer han selv, og det synes ogsaa at fremgaa af et Exempel, han selv meddeler.

Det hændte sig i Aaret 1725 "i Januar en Lørdagsaften," fortæller Pontoppidan, "at et stort Selskab af Hofbetjentere gik ganske rasende mit Hus forbi med Skrig og Allarm. Jeg lod mig se for Vinduet i Haab om at standse dem lidt; men de bleve værre og gik ind i et Vinhus tvert over for, hvor Natten blev tilbragt med saadan Overgivenhed, Skrig og Raab samt Skjelden og Banden, at hele Nabolaget blev hindret i sin Søvn.

Da jeq Søndags Morgen kom i Slots-Kirken at forrette Gudstjenesten, fandtes til min Forundring tvende af

de allerryggesløseste, skjønt fornemme Personer at sidde der. Resten laa til Sengs for at sove Rusen ud. Ved at se de tvende, faldt mig ind hvad der staar Job 1. om Satan, som indfandt sig i Guds Børns Forsamling. Med samme Indfald begyndte jeg min Tale, og straffede offentlig dem, som offentligen havde syndet til Manges Forargelse, men saa strax, at Ordet opvakte stor Forbittrelse hos de Skyldige, som gik hen at holde Raad med deres Kamerater om Maaden til at søge deres Hævn paa, og sandt at sige, da var min Iver vel ikke heller saa tempereret som den maaske havde været, hvis jeg ikke uformodentlig havde seet disse Mennesker umiddelbar efter deres rasende Ondskab indstille sig til Andagts Øvelse ligesom intet var.

Dette deres og mange andres Begreb om Guds-Tjenestens opere operato, samt Muligheden i at agere snart Djævel snart Guds Børn, førte mig noget i Harnisk, saa jeg gratulerede dem at de sadde ikke allerede i Helvede etc. Deres Raadslag mod mig bleve meget heftige, som jeg siden fik at vide. Nogle vilde strax se mit Blod, Andre holdt raadeligere at forklæde sig, og da give mig et Liv fuldt af Hug. Dette spurgte jeg vel, men troede det ei, indtil næste Dag, da jeg fik et haardt Undsigelses-Brev tilsendt fra en af dem, som under haarde Trudsler krævede, at jeg pro concione skulde revocere mine Ord, saavidt samme vare hans Respekt fornærmelige.

Jeg som ikke vidste mig sikker paa Gaden, sendte min Kone til Hendes Durchlauchtighed Fyrstinden, som den Gang, medens hendes Søn var paa sin udenlandske Reise, forestod Alting og lod hende vide mine Omstændigheder. Herpaa bleve de Fornemste af disse Misfornøiede fremkaldte og dem tilkjendegivet, at hvilken som understod sig at molestere mig egenmægtig over mit Embeds Førelse eller i andre Maader, maatte strax vente at faa sin Forlov af hendes Tje-

neste. Da nu de fleste af det lystige Selskab herved begyndte at blive stille, holdt jeg mig sikker nok. Men en, nemlig Berideren G. et desperat og ret ryggesløst Menneske kunde ikke stilles derved. En Aften gik han i Vinhuset lige over for min Bolig og drak sig en Ruus til den Ende, at han med desto større Frimodighed vilde søge Hævn efter sit Forsæt. Ved hvert Glas han drak blev jeg skjeldet, bandet og truet med en Ulykke, og hvis jeg ikke fik den, vilde han drikke en Djævel i sig tilligemed hver Draabe Vin. Omsider slog han Glasset mod Bordet og løb dermed som en rasende Løve til mit Hus, bankede heftig paa og blev indladt til min Sal. Kones største Forskrækkelse, hvilken skjulte sig i et Kammer oven paa indtil han, efter at have søgt og spurgt med vred Hu efter mig, omsider gik bort med uforrettet Sag. Nu havde, til hans og min Lykke, Guds Forsyn føiet det saa, at jeg just den Aften ikke var i Byen men kjørt paa min Kariol til en af Naboprζesterne.

Klokken 7, da jeg var ventet at komme hjem, mødte mig Gaardsdrengen, med Efterretning fra min Kone om G.s Besøg i mit Hus. Hun lod bede, at jeg vilde stige af og gaa saa uformærket hjem, paa det hin desperate Dranker ikke skulde kjende min Vogn og overfalde mig, som han havde forbandet sig paa at gjøre. Dagen derefter talede jeg med nogle, som i Vinhuset havde hørt hans haarde Ord og Undsigelse. Jeg bad en af dem gaa til ham med den Forestillelse, at, hvis han ikke ønskede jeg skulde skaffe mig Sikkerhed for Fremtiden ved den høie Øvrigheds Forsvar, da maatte han strax i ærlige Folks Nærværelse gjøre sømmelig Desprecation og tage sine Trudsler tilbage. Dette fandt han raadeligst, gjorde saa, og dermed var jeg fornøiet. Af en langt alvorligere Art end denne og lignende Ubehageligheder var en Strid, hvori Pontoppidan næste Sommer blev indviklet med Sognepresten i Nordborg, H. C. Brandt. I denne

støder den vistnok peitistiske, men dog ogsaa strængt orthodokse Pontoppidan for Alvor sammen med sin Tids Orthodokisme.

Ogsaa om disse Forviklinger ville vi lade ham selv fortælle: "Jeg havde paa Kristi Himmelfarts-Dag udi min Prædiken over den Text: "Hvo som tror og bliver døbt, han skal blive salig", blandt andre Ord disse: "Ved det Ord tro betegnes her ikke en eller anden Religions Bekjendelse i Særdeleshed, men i Almindelighed ethvert bodfærdigt Hjertes Tilflugt til Kristum Jesum, og ligesom vi ikke kunde prise alle Lutheranere salige, saafremt de samme ere enten Hyklere eller aabenbar ugudelige, saa kunne vi paa den anden Side ikke heller fordømme alle dem, der ikke bekjende sig til vor Lutherske Religion, saafremt de samme ikke tage Del i deres Kirkes grove Vildfarelser, men vandre i deres Hjertes Enfoldighed og ere fromme". Disse Ord ansaa min da værende Kollega, Sognepræst i Nordborg Hr. Hans Casper Brandt, som meget indifferentiske og farlige, bemøiede sig altsaa i sin Prædiken paa anden Pindsedag uden mindste Medhald af sin Text: "Saa elskede Gud Verden", at refutere den saaledes: "Da der endogsaa blandt Lærerne findes saadanne, som prise Folk salige i andre Religioner (dette var en stor Forandring i mine Ord) saa tvinger min Samvittighed og Omsorg for Menigheden at gjendrive hin Lærdom som vildfarende og indifferentisk, ja, tværtimod at lære dette, at vores Lutherske Religion er alene den saliggjørende, og Ingen tør end at haabe Salighed, uden han bekjender sig til den samme. Jeg siger: bekjender sig dertil; thi det er ikke nok at tro det samme som Lutheranerne, man maa ogsaa absolut bekjende sig dertil, ellers er ingen Salighed for nogen at vente, han maa kaldes og leve saa vel som han vil". Ved dette første Angreb blev det ikke, ellers havde jeg knapt ladet mig mærket med nogen Fortrydelse, thi mit Sinds Rolighed har jeg stedse stræbt at vedli-

geholde som mit store Klenodie. Men da hendes Durchlachtighed Enkefyrstinden, som allermest havde stødt sig paa alle Ikke-Lutheraneres Afvigelse fra Saligheds-Haab, lod Manden tilskrive og udkræve Bevis paa hans Ord, saa mente han, jeg agerede hemmelig Anklager, da dog Gud ved, Høibemeldte Dame uden allermindste Tilskyndelse af mig stod selv paa at ville høre Bevis. Virkningen var, at min Kollega hartad hver Søndag blev ved at forkjettre mig og advare Menigheden mod nye fremmede Lærere. Gav Texten mindste Anledning til at handle om Vildfarelse, saa skulde han synes at holde Kristi Parti, men jeg at være den hykkelske Skriftkloge, Farisær og falske Profet. Dette gik saavidt, at man talede derom i alle Selskaber, Almuen blev kjed deraf og hans bedste Venner advarede ham, at Ingen fandt Behag deri, end sige Opbyggelse deraf. Udi Aftensangsprædikenerne havde jeg god Leilighed til at betale ham med lige Mynt efter Verdens Maade. Men mange endnu Levende kunne vidne med mig, at det ikke skede, dels fordi jeg vel vidste, han lod sig ikke sige, dels fordi jeg ikke mærkede nogen Trang til Forsvar, da Auditorium selv faldt paa min Side og yndede mig desto mere, forbi jeg med Flid afholdt mig fra al Modsigelse. Jeg nægter ikke undertiden at have følt nogen Fristelse dertil. naar Texten gav Anledning, da mig meditando indfaldt saadanne bidende og efter almindelig Smag sindrige Gjendrivelser, saa mine Fingre ligesom kløede efter at tegne dem i min Koncept. Men Gud ved, at jeg formedelst hans Naade undertrykkede den Lyst, som kjendtes at være af en uren Kilde. I det Sted gik jeg nogle Gange til ham selv, og med venlge Ord forestillede de onde Følger af hans Omgang, bedende, at hvis han havde noget at udsætte paa mine Prædikeners Indhold, det samme maatte siges mig privat til Advarsel, hvilket med al Tak skulde erkjendes af mig, som ikke tvivlede paa jeg jo kunde tage feil, men vidste hidindtil ikke at have

feilet i Lærdoms Renhed, end sige fortjent at udraabes for en falsk Profet. Med samme Bud sendte jeg et Par studerede gode Mænd af Menigheden til ham, nemlig Hr. Junge og Hr. Sekretær Pfaltz. Men hverken de eller jeg fik andet Svar end dette: "Jeg har jo ei nævnet ham; hvi tager han det sig til. Er han uskyldig, da gaar det ikke ham an". I disse Omstændigheder skrev jeg en liden Traktat under den Titel: Dialogus oder Unterredung Severi eines Pseudoorthodoxen Predigers, Sinceri eines einfältigen Bürgers von der Religion und Reinheit der Lehre", hvilken den Gang vissælig ikke var destineret til Trykken, men alene til at opklare de Tvivlsmaal, som nogle Fruentimmer og andre ustuderede have ytret i Samtale om Religionens Forskjel, Kirke, Kjetteri, nye Lærdom o. s. v. Medens dette beroede in MSS. lod jeg trykke en anden liden Bog til almindelig Opbyggelse kaldet: „Troens Speil, i hvilken Guds Børns Kjendetegn er fremstillet." Derimod bevægede min Kollega sig vel ikke saa kjendelig, dog var han ikke heller aldeles vel tilfreds dermed, og da Bogen siden blev angreben af en Rostockisk Magister navnlig Jac. Sivers, i en Disputat: de fide salvifica sup præsidio J. Weidneri, saa tilstaar jeg at have tilskrevet ham nogen Anledning, siden han havde studeret i Rostock og var der vel bekjendt; dog kan jeg tage Feil deri og vilde ikke gjerne lægge ham uskyldig noget til Last. Sandelig søgte jeg i lang Tid at vedligeholde den Mands Venskab og en kollegialsk Omgang; thi hos hans menneskelige Svagheder, som Ingen fritages for, havde han adskillige gode Egenskaber, hvilke jeg endogsaa er skyldig at rose. Velstuderet, veltalende, flittig i alle Embedsforretninger, godgjørende mod Fattige og i privat Omgang, ustraffelig var han, saa vi en Tid lang levede ret fornøiede med hinanden. Men da vore Tanker om den rette Application af de Ord: Orthodoxie og Pietet, aldeles ikke

kunde rime sig tilsammen, og da han mente, Enkefyrstinden, som var Luthersk født, nok havde ladet sig overtale til at blive Luthersk igjen, hvis jeg, ligesom han, havde nægtet alle dem Salighedshaab, der ikke bekjendte sig til denne Religion, saa reiste sig deraf bemeldte Stridigheder. Over min tilforn anførte Sats, indhentede jeg imidlertid theologisk Erklæring ei alene fra Presteskabet i Flensborg og Tøndern, men ogsaa fra Sal. Doct. Budded i Jena og det Theologiske Fakultet i Kiel, hvilke alle gave mig fuldkommelig Bifald, men disse ere altfor vidtløftige at anføre. Derimod holder jeg det ikke ufornødent at tilføie de Attester som af tvende velstuderede Personer i Nordborg efter min Begjæring bleve meddelte angaaende min Lærdoms Renhed og Rigtighed, saavidt de selv ofte havde været Vidne dertil.

Naar en Lidende af det Slags finder saadant Medhold, eller og Forsvar af de Forstandigste og Bedste, da lider man ikke meget og behøver desto mindre Taalmodighed. Jeg fik ved den Anledning flere Venner end ellers vare ventelige, blev derfor rolig og tog tiltakke med alle Modsigelser indtil Hans Durchlauchtighed Hertugen sidst i Aaret 1726 hjemkom fra sin udenlandske Reise. Da meldte jeg mig i det fyrstelige Cancellei med Begjæring, at min Sag maatte examineres, og hvis jeg befandtes uskyldig, skaffes allene Sikkerhed i Fremtiden. Serenissimus, som længst og bedst havde kjendt mig, holdt det for overflødigt, og bad mig saa meget mere at være rolig, siden han saa Leilighed til at skille os ad, da Senior Ministeri Sal. Hr. Otto Er. Braudt i Hakkenberg var død, og dette i alle Henseender fordelagtigere Kald blev mig naadigst tilbudt, ligesom den længe tilforn havde været mig tiltænkt. Da jeg nu skulde tage Afsked fra Menigheden, tænkte jeg, det var engang Tid at vidne om min Uskyldighed og tog til Text Pauli Ord 2 Kor. 11, 12 13. "Da jeg kom til Troa at prædike Kristi Evangelium og mig

var opladt en Dør i Herren, havde jeg ingen Ro i min Aand, fordi jeg fandt ikke Titum min Broder, men jeg tog Afsked med dem og for ud til Macedonien." Uden mindste Retorsion eller Tegn til personlig Fortrydelse bevidnede jeg min Afsky til theologiske Kontroverser at drive paa Prædikestolen, forsikrende Menigheden, at min Frygt for dens Anstød var det, som saa længe havde bundet Munden paa mig til eget Forsvar, da jeg haabede at være aabenbar for Gud, saa og i deres Samvittighed, følgelig torde de efter min Bortgang ei tage den Lærdoms Renhed i Tvivl, som de i nogle Aar havde hørt af mig. Dette var ei i Slottets, men i Byens Kirke, derfor holdt min Kollega næstfølgende Søndag ligesom en ny Kirkevielsesfest og bad Menigheden med sig takke Gud, som havde renset baade Prædikestolen, Skriftestol og Alter fra Urenhed o. s. v. Kort efter skulde Hr. H. C. Brandt, som siden min Antecessioris Død var bleven Provst, forrette min Introduction i Hackenberg Kirke, da hans Tale gik ud paa Forskjellen imellem Fædre og Tugtemestere i Kristo, skjøndt min nye Menighed derved ikke tabte sin Fortrolighed til mig. Imidlertid forvoldte hans vedvarende Animositet, at jeg siden lod trykke den tilforn omtalte Dialogum Severi Succeri et Simplicii, som længe havde ligget skreven, og skjøndt den begjærlig blev optagen, saa alle dens Exemplarer i faa Uger bleve distraherede, tilstaar jeg dog gjerne, at dens Publikation siden ofte har fortrydt mig, ikke for dens egentlige Indholds Skyld, saavidt samme var theologisk, thi deri har jeg denne Time ikke forandret mine Tanker, men dels fordi man af mine Ord gjorde den Applikation paa visse Personer, som Gud ved jeg selv aldrig havde gjort, skjøndt jeg saa, den lod sig nogenlunde gjøre ved en partisk Fortolkelse; dels ogsaa fordi den Samtaleform, hvor den var skreven gav Anledning til en temmelig munter og skjemtsom Skrivemaade, hvilken i saa alvorlige Sager kunde synes nogle Læsere lidet letsindig

Dette, siger jeg, har fortrydt mig selv ligesaa meget som en Del Læsere have fundet Behag deri. Men at den flygtige Pjece ikke ansaaes for heterodox i Sal. Konfessionari Lintrups Øine, som ellers holdes for temmelig grant seende med Hensyn til Orthodoksien, det blev min Modstander var, da han vendte sig til denne Mand med sin Klage og fik Afvisning. For at naa sit Maal ved en anden Vei, optog han et nyt Klagemaal derover, at jeg ved min Ordination, ikke var bleven forpligtet paa samme Maade som han og øvrige Prester i Nordborg, forstaa: jeg havde ikke aflagt nogen Ed paa den i Tydskland symbolske Bog kaldet Formula Concordiæ. Hertil svarede jeg, at den danske Lov, hvilken under min Herres Farfader Hertug Augusto var indført saasom eneste Rettesnor i Fyrstendømmet Nordberg, foreskrev i slige Tilfælde enten intet andet end det nicanske, det Athanasianske Symbol, den Augsburgske Konfession og Luthers lille Katekisme. At han eller andre havde besvoret Formulam Concordiæ, var en Forseelse, grundet derpaa, at da Regjeringen tilforn havde været i Pløen, saasom liggende i det egentlige Holsteen og under tydsk Ret, saa havde deres Ordinator, den pløenske Superintendent, forpligtet dem paa den der brugelige Maade. Mig var ved min Antagelse intet anmodet, som jeg jo presterede og ved Haandrækning, efter den der brugelige Sædvane, forsikrende, den fyrstelige Amtmand Wasmuth at holde som en ærlig Mand.

Vilde man nu efter 4 Aars Forløb paalægge mig et nytSamvittigheds Baand, da erkjendte jeg det ikke for antageligt, med mindre man først overbeviste mig at have lært mundtlig eller skriftlig noget som stridende imod den danske Kirkes bemeldte Symbol; videre gik jeg ikke, og protesterede imod al ubillig Samvittigheds Tvang, den jeg ikke agtede at underkaste mig. Derved blev det, indtil i Begyndelsen af Aaret 1728, da den fyrstlige Hofraad Vogt kom fra Kiel

til Nordborg og ved andre Sagers Afgjørelse fik Kommission paa at bilægge den Trette imellem os begge. Dette forsøgte han den 5te Januar ved mange Forestillinger, som vare overflødige hos mig, da jeg søgte ikkun Fred og alene agerede defensive under uforskyldte Angribelser, for hvilke jeg end aldrig havde begjert mindre Satisfaction, men alene Fred i Fremtiden. Hofraaden spurgte dernæst, om jeg ikke for Enigheds Skyld ville fyldestgjøre Hr. H. C. Brandts Paastand og antage Formulam Concordiæ. Jeg svarede, som tilforn er meldet, og holdt det for at have Skin af en Fornærmelse, hvis jeg nu skulde aflægge nogen ny Ed eller Forpligtelse, det jeg aldrig gjorde, med mindre det kunde ske med Forbehold. Nei, sagde min Modpart, paa den Maade kan jeg og antage den tyrkiske Alcoran, saavidt deri er noget sandt og godt. Dette tilstod jeg gjerne; men blev ved min Paastand, og forsikrede at alle Anmodninger bleve frugtesløse. Herpaa sagde Hofraaden, at Serenissimi Villie var, vi skulde ikke ende den Forretning uden Freds Stiftelse, følgelig maatte jeg underskrive Protokollen med saadanne Ord som min Samvittighed tillod mig. Dette gjorde jeg, og mine Ord vare disse: Jeg tilstemmer de symbolske Bøger, forsaavidt de ere i Overensstemmelse med den hellige Skrift. Hermed gave vi hinanden Hænder coram Protocollo, og Hofraaden tegnede, at Alting var afgjort. Denne Fred varede endnu kortere end den Roskildske; dog blev den aldrig brudt paa min Side, men som det gaar med enhver saa kaldet palliativ Kur, da brød Saaret strax op igjen, efterdi det ikke var grundigere sonderet og helbredet, eller Sagen selv, nemlig min Lærdoms Rigtighed, ikke, som jeg ofte begjærede, kom til Examination. Næste Dags Morgen, som var den 6te Januar indgav min Modpart sin skriftlige Protestation mod det Aftenen tilforn sluttede Forlig, saavidt samme efter hans Paastand skulde have havt til Grund de

symbolske Bøgers edelige Antagelse ikke forsaavidt, men fordi de stemmer med det nye Testamente og jeg deklarerede tillige skriftlig, at jeg ikke kunde eller vilde indgaa nogen videre Forpligtelse. Serenisscimus resolverede, at mig intet videre i den Sag skulde anmodes, og paalagde os begge at holde Fred. Da jeg nu saaleds bestandig skulde ansees som en mistænkt Mand og ikke kunde naa den Undersøgelse, som jeg adskillige Gange skriftlig og mundtlig havde anholdt om, ja i dens Formodning lang Tid, da Hertugen var udenlands, havde tiet stille til mange offentlige Kriminationer, saa skede det, at jeg lod den omtalte Dialogum trykke, hvilket vel justificerede min Orthodoksi, men kunde ikke gjøre det uden at forestille Modparten som daarligt. Herover besværede sig Provsten, som applicerede paa sig langt flere Urimeligheder, end min Intension medførte, da under Severi Navn afmales en outrert Nidkjærhed i fuld Størrelse og med langt flere Ingredientser end de som i Nordborg vare forefaldne; thi ved at concipere det, mindes jeg at have forestillet mig blot og alene personas individuas, men sensu complexo alt det som svarede til Severi, Sinceri*) og Simplici*) Navne, efter andres saavelsom min egen Forfarenhed.

Imidlertid tilstaar jeg, det havde været visere gjort aperte og lige til at forsvare sig, naar Nøden udkrævede det. Men min Afsky for de fleste theologiske Strids-Skrifter, saasom for Guds Kirkes Pest og Plage, forvolde, at jeg hellere gjorde det indirekte, og da tog Anledning til at udstrække den pseudoorthodokse Nidkjærheds Grændser noget videre end den nordborgske Controvers just udkrævede, skjønt den vrange Nidkjærheds Væsen i Almindelighed havde tilladt mig med Sandheds Grund at skrive langt mere. Da nu derover blev

*) De i Bogen optrædende Personer.

klaget og den fyrstelige Hofraad Vogt, efter nogle Maaneders Forløb, blev udnævnt til at fremme mine Sager, svarede jeg baade skriftlig og mundtlig I) at som jeg først længe taalmodig havde taget mod saadan Forkneiselse, som de indhentede theol. Erklæring, og Tilhørernes Vidnesbyrd viste at være uforskyldt II) da jeg saa mange Gange havde bedet om ordentlig Undersøgelse, hvortil Ingen uden jeg selv havde Lyst og Frimodighed, III) da jeg med al min justifications Opofrelse havde indgaaet Forlig 5te Januar, men samme Forlig Dagen derpaa var bleven kuldkastet ved Modparten til Protokol indsendte Protestation og Paastand, at jeg endnu skulde lade mig forpligte til al Indholden af Formula Concordia uden mindste Restriktion, saa fandt jeg mig overflødig beføiet til at fremlægge i bemeldte pseudonymiske Skrift hvad jeg troede, og hvad jeg nægtede i det Spørgsmaal om deres Salighed, som ikke bekjende sig til den lutherske Religion, men dog frygte Gud."

Imidlertid døde Hertugen af Rethwisch, og derved indtraadte saadanne Forandringer i Landets Inddeling, at Hakkenberg kom ind under det adensiske Bispesæde, og dermed endte de lange og for Pontoppidan saa trættende Stridigheder.

Ellers regner Pontoppidan Opholdet paa Hakkenberg blandt sine lykkeligste Dage.

Ligesom Øen Als maa regnes til de hæsligste, hvad Skjønhed og Frugtbarhed angaar, saa var Hakkenbergs af alle Præstegaarde regnet for den bedste. Og til Kirken med sine omkring sig liggende fem Landsbyer hørte et Kapelani, som den Gang var besat af Joh. Brandt. en gudfrygtig Mand, som trolig bistod Pontoppidan under Arbeidet for det ene og samme Maal.

Og med sine Naboprester levede Pontoppidan i den "største Fortrolighed og Aandens Enighed", og til al gjen-

sidig "Fornøielse og Opbyggelse", stiftede de en liden Forening, og vedtoge at samles "maanedlig engang hos hverandre alternativ, ei for at gjæsterere, som blev plat forbuden, men en halv Dags Tid først at overlægge hvad Enhver fandt tjenligst til god Orden og Guds Riges Udbredelse i vore Menigheder efter Anledning af de Casus speciales, os kunde forkomme; dernæst at meddele hinanden hvad Nogen af os siden sidste Samling havde læst mærkværdigt, saa at mange kunde profitere af ens Observationer, og endelig at gjennemgaa et Compendium Theologium med fælles Overlæg, da det skulde staa enhver frit for at fremføre sine Tvivl uden Frygt at mistænkes for nogen vrang Lærdom, al den Stund vi samtlig holdt os alene til det faste prophetiske Ord. Jeg beklager, at denne Vedtægt efter min Flytning fra Hakkenberg ikke blev fastsat, da den gav os samtidig baade til Opmuntring og Oplysning, men saavidt jeg mindes, aldrig Anledning til nogen Trætte eller Forargelse."

Men det bedste af alt var dog den Kjærlighed, hvormed Menigheden i Hakkenberg hang ved sin elskede Prest og Sjælesørger. Og som en tro Jesu Kristi Tjener, der bar den ham betroede Hjord paa sit Hjerte, samlede han dem ikke alene om Ordets levende Vandkilde til de af Loven bestemte Gudstjenester, men "om Sommeren", siger Pontoppidan, "sankedes Elskerne af Guds Ord i Eftermiddags Timerne til Kirken for at høre en Bibellæsning med korte Forklaringer, og om Vinteren indfandt sig samme i mit Hus. Ved den Leilighed afholdtes nogle fra Krogang, og jeg fik og Anledning at kjende visse Menigheds Lemmer desto nøiere, særdeles da jeg bad dem, som ville næste Løverdag gaa til Skrifte, at melde mig det i Søndags-Timen, saafremt de havde noget særdeles Anliggende, hvilket ikke bekvemmelig kan afhandles i Skriftestolen, og fandtes der da i Menigheden nogle ret ordentlige og vel oplyste Christne, andre som

ikke vare langt fra Guds Rige. Jeg søgte at omgaaes dem snart broderlig, snart faderlig. Nogle vare i Stand til at lære mig mere end jeg dem, og deres Omgang gav mig ofte megen Opmuntring."

Med Herrens Fred i sit Hjerte og elsket Hustru ved sin Side, er det intet at undres over, at Pontoppidan kunde tilbringe ret lykkelige Dage paa Hakkenberg.

Men ublandet bliver Glæden dog ikke paa Jorden. Foruden de theologiske Stridigheder, som før er nævnt, og de med dem forbundne Ubehageligheder, fik Pontoppidan den tunge Sorg, under sit Ophold paa Hakkenberg, at miste sin trofaste Hustru. Hun døde den 30te Decbr. 1730 og saa tungt var dette Slag for den vistnok forstandsmæssige, men ogsaa følelsfulde Pontoppidan, at han i Begyndelsen tænkte, at det var umuligt efter den Dag at blive ret hjerteglad mere, og han plagedes virkelig en Tid lang af "melancholske Tanker". Dertil bidrog kanske ogsaa, at deres Ægteskab var barnløst, saa at Ensomhed efter Hustruens Bortgang føltes saa meget mere.

Om et Aarstid blev han atter gift, denne Gang med Helene Danielsen, en Datter af Petter Danielsen, Kongl. Husfoged til Søndesborgs Slot. "Hun lignede den første saavel i naturlig Fromhed som sand Gudfrygtighed, samt ogsaa i en slet Helbred og meget skrøbelig Legems Konstitution."

Som Hofprædikant.

I henimod 8 Aar boede Pontoppidan paa det skjønne Hakkenberg, og de Beseglinger, som Herren havde givet hans Virksomhed knyttede ham saaledes fast til denne elskede Menighed, at han ligesaa lidt ønskede, som ventede at skilles fra den.

Ikkedestomindre følte Pontoppidan, uden at han paa

mindste Maade kunde forklare sig Grunden dertil, at Gud løfte hans Hjerte fra "dette behagelige Sted," og en uforklarlig Anelse om forestaaende Skilsmisse, havde ogsaa grebet nogle af Menighedens Lemmer, deriblandt en from Kvinde Anna Jeppes, der en Dag kom til ham og sagde: "Kjære Fader! For Guds Skyld gjør alt hvad I kan til Opbyggelse den Stund, I er her; thi det varer ikke længe, saa miste vi Eder, derfor brug eders korte Tid, at endnu nogle Syndere maatte omvendes." Paa Spørgsmaal om, hvad Grund hun havde for sin Mening, svarede hun med Taarer, at det kom hende saa for, og naar hun tænkte paa sin Sjælesørger, saa sagde hendes Hjerte hende, at han snart gik bort.

Og saa skeede ogsaa. Ganske uventet faar Pontoppidan, Vinteren 1734, Brev fra Hofprædikanten J. B. Bluhme med kongelig Befaling til ufortøvet at indfinde sig i Kjøbenhavn for at holde Prøveprædiken.

Med stor Ulyst begiver Pontoppidan sig paa den ved denne Aarstid besværlige Reise til det for ham saa ubehagelige Arbeide, og trygler formelig Bluhme om at han maa bruge al sin Indflydelse hos Kongen til at forhindre hans Forflyttelse fra Hakkenberg. Og det siger Bluhme, at han allerede havde gjort, men til ingen Nytte, da Kongen havde besluttet at ansætte Pontoppidan som Slotsprest i Frederiksborg.

Og ved denne Beslutning stod Kongen fast, saa at Pontoppidan maatte betragte det som Herrens Vilje.

Og i Lydighed mod Herren og sin kirkelige Foresatte, Kongen, maatte Pontoppidan rive sig løs fra sit kjære Hakkenberg, dog ikke uden først at have udledet Menigheden en Mand, om hvem man kunde haabe, at han vedligeholdt og formerede den Sandheds Sæd, som stod i Grøde, og som en saadan, foreslog han Feltprest Ludvig Weyerslev. Og denne Begjæring blev velvilligt indrømmet.

"Med stor Bevægelse paa begge Sider", tog Pontoppidan sin Afsked med Hakkenberg Menighed strax efter Nytaar 1735, og holdt sin Tiltrædelsesprædiken paa Frederiksborgs Slot Søndag Sexagesima.

Ogsaa her fandt han strax, at Herren havde opladt ham en Dør i manges Hjerter, skjønt Fienden tillige mødte med et Vanrøgte om en ny Tro og farlig Lærdom, hvorom just i de Tider gik stort Ry og Røgte i alle danske Provindser. Før jeg drog fra Hakkenberg, kom enfoldige Mennesker til mig mere end en Gang, med det Spørgsmaal: om det var sandt, at en ny Tro skulde indføres og den gamle Tro tages fra dem?*) hvortil jeg pleiede at svare: "Den Frygt maatte drive dem destomere til at vaage over Troen og tage vare derpaa, men ogsaa først prøve sig, om de havde i Hjertet en god gammel Tro, og ikke en Sikkerheds-Overtro. Var det Sidste, da skulde de ikke holde paa den, naar en bedre Tro tilbød sig, og havde Gud allerede begyndt det Gode i dem, da vilde han ogsaa fuldkomme det indtil Kristi Dag."

For at skaffe mig Sanddruheds Kredit i Frederiksborg og nedslaa alle stridige Tanker, fandt jeg fornødent ikke alene at tage Bibelen med mig paa Prædikestolen, og deraf at forelæse i Sammenhæng det, som tjente til Sandheds Overbevisning, men ogsaa at bruge hertil den i Sakristiet staaende gamle Resenii Bibel, med et forslidt Bind, da man ellers havde holdt det for Vaisenhus Bibelen, som ansaaes for meget farlig, ligesom adskillige opbyggelige smaa Bøger paa hvis Titelblad jeg afklippede de Ord: Trykt i Vaisenhuset;**) naar jeg deraf uddelede nogle Stykker til Vankundige".

*) Disse Rygter hængte sammen med Forberedelserne til Konfirmationens Indførelse.

**) Den daværende Prest ved Vaisenhuset, E. Evald, var nemlig mistænkt af Almuen, som vitterlig Pietist.

Om Pontoppidans Virksomhed paa Frederiksborg, er der forresten ikke meget at sige, da han allerede samme Aar blev kaldet til dansk Hofprest i Kjøbenhavn, hvor han den fjerde Søndag i Advent holdt sin Tiltrædelsesprædiken over de Ord: "Jeg er hans Røst som raaber i Ørken, bereder Herrens Vei." Over Aar og Dag havde Menigheden ikke havt nogen dansk Hofprest nemlig siden Confessionarius Frauen uformodentlig fik sin Afsked med 1000 Rdlr. Pension, og da denne Mands Fata af Nogle ansaaes som et Slags martyrium, saa vare mange nysgjerrige efter at vide, hvad Parti jeg tog i de meget kritiske Kirketider. Derover fandt jeg det fornødent i min første Prædiken at protestere mod alle menneskelige Partier og Faktioner, eller hvad som smagte af et sekterisk Væsen, forsikrende, jeg vilde stræbe som Herrens raabende Røst at repetere Ordet efter hans Mund saaledes som jeg, efter min bedste Indsigt, fandt det antegnet i Propheternes og Apostlernes Skrifter. Hændtes det mig, som et Menneske at fare vild i nogen betydelig Sag, da ønskede jeg heller at blive stum paa Prædikestolen, end forvilde deres Samvittighed, som jeg skulde veilede. Denne Sinceration, syntes Nogle altfor stærk, og i visse Tilhøreres Øren lidt formastelig. Andre vare desto bedre tilfreds dermed, og Sal. Frøken Hofmesterinde von Holstein, som holdtes for en lærd og tillige meget orthodox Dame, understøttede kort efter min Credit med sit Vidnesbyrd om Lærdoms Rigtighed, som paa de Tider blev tagen i Tvivl hos en ubekjendt Lærer, naar han med megen Eftertryk vidnede om Helliggjørelsens høie Fornødenhed, hvilken af dem, som ei vidste, eller vilde vide bedre, blev udraabt for Pietisterie. Imidlertid saa jeg strax en Prøve paa den Fordel, Satan søger i at tilstoppe Menighedens Hjerter for en ubekjendt Lærers Ord, om ikke ved et saa dog ved et andet Slags Vanrøgte. En Dame af Kjøbenhavn, som havde nogle Be-

kjendte til Hove, sagde dem i Øret: "Den nye Hofprest, som kræver saa meget af Eder, har ikke altid selv været saa alvorlig. Jeg er kjendt i hans Fødeby, og ved, han var i sin Ungdom saa ryggesløs, at han endog slog sine egne Forældre." Dette maatte nødvendig forarge Mange, som troede det. Jeg vidste intet deraf, førend da jeg efter et Aars Forløb sagde engang i et Selskab, at baade Fader og Moder vare mig fradøde i min Barndom. Saadant syntes underligt for dem, som troede hin Frues Ord. De fandt det værdt at erkyndige sig om mine Forældres Død, og sagde mig siden, hvad ugrundet Mistanke de havde havt, og jeg fortæller dette alene som et Exempel paa, at den gamle Løgner med en særdeles Lyst søger at sværte dem, hvis Embede det er at sværte ham og drive Herrens, hans Fiendes Sag med Frimodighed".

Om sin Stilling som Hofprest, skriver Pontoppidan, at det Slags Vanskeligheder, som gemenlig gjør en Hofprestes Embede tungest, nemlig, at se sin Prædiken med Øienlyst, Kjødslyst, og Levnets Overdaadighed aabenbarlig foragtet eller i det mindste tilsidesat ved en daglig triumferende Øvelse af hine herskende Laster, mødte mig i mange Aar ikke paa min Embeds-Vei. Da det hedte: Regis ad exemplum etc. saa lignede Hoffet paa den Tid mere et Kloster end et kongeligt Hof. Men som i Klostrene, saa og her: Mange havde intet mere end Gudfrygtigheds Skin med Kraftens Fornegtelse. Nogle Tilhørere mærkede jeg at være i Grunden vrede og bistre paa den stille Levemaade, saa de underhaanden og blandt sig selv daglig knurrede derover, og saavidt de turde, søgte Leilighed at slaa Gjækken løs. Andre af samme Sind viste mere Snildhed i at hykle og forstille sig, skjønt den efter Moden antagne Maske temmelig vel passede sig paa dem, dog ikke saavel, at de jo ved nøiere Observation af og til blottede deres rette naturlige Skikkelse,

og disse faldt mig altid langt utaaleligere end de første, ligesom deres aandelige Tilstand var farligere; thi jo længere fra Sandhed, jo længere fra Gud, som, efter Davids Ord, har Lyst til den Sandhed der ligger i Skjul, og i hvis Øine det indvortes Menneskes skjulte Væsen er behageligt. Men til Guds Naades Pris maa jeg efter Samvittighed vidne ogsaa om det tredie Slags af de Tiders Hoffolk, nemlig saadanne sande Tilbedere, som ved al Leilighed, og i onde saavelsom gode Dages Prøve, viste sig fulde af Tro, Haab og Kjærlighed, fulde af Bekymring for deres egen og andres Salighed, brændende i Aanden, glade i Haabet og fornøielige i Omgang med enhver som havde Kristi Sind.

Ved deres gode Omgjængelse mere end ved deres Ord bleve efterhaanden flere opvakte af Sikkerheds Søvn, og jeg, saavelsom mine tro Medarbeidere i Herrens Gjerning, kunde ikke andet end glædes ved at se, mange Retfærdigheds-Plantelser grønnes til Guds Pris paa saadant Sted, hvor man ellers sædvanlig ikke just venter meget af det Slags i en kjendelig Grad. Jeg er ogsaa vis paa, ja blev efterhaanden var, at vor Herre desforuden havde nogle flere sande Israeliter i Hofmenigheden, end de der bleve bekjendte for os som Saadanne; thi hos Nogle gik Frygten for mindste Anseelse af Hykleri saavidt, at den paa en Side kunde holdes for utidig Menneskefrygt, men paa den anden Side holdt jeg ligesaa meget af dem, der ikke gik videre med deres Persvasion, lad være samme heller ikke gik vidt nok, da dem fattedes noksom Kundskab og Indsigt i Guds Riges Natur. Saa kan jeg ikke heller nægte, at iblandt dem, som med en større Frimodighed deklarerede sig for Guds Riges Sag, fandtes ikke altid hos Naaden saadan proportionerlig Visdom, som jeg havde ønsket, til at stoppe Bespotternes Munde og afværge alt ondt Skin. Blandt unge Folk og ringere Betjente vare Nogle, som af deres uligesindede Foresatte maatte

lide nogen Uret og Overlast for Kristendommens Skyld, endogsaa i saa from en Konges Hofstat, men skjønt Nogle, saa dog ikke Alle leed det med den Taalmodighed jeg havde ønsket.

Mine tvende Colleger Hr. Joh. Bartholm Bluhme og Hr. Jerem. Frid. Reuses, den første en Snes Aar ældre, den anden et Par Aar yngre end jeg, vare saadanne Mænd, at jeg ikke kunde andet end drage paa en Streng med dem, og stedse holde Enighed i Aanden ved Fredens Baand, saa at den gamle Fiende (Gud alene Æren!) aldrig fik Leilighed til at spille sin Del og herske. Med Dristighed tør jeg sige, at ingen af os søgte sit eget, men enhver det som var Kristi, derfor lykkedes det os ogsaa, ved Guds Naade, at holde Fienden ude og række hinanden Samfunds-Hænder af et saadant Hjerte, hvilket frem for nogen Ting nedslog Fiendens Anlæg og lod Herrens Gjerning i nogle Aar rèt kjendelig lykkes og trives under sin usle Tjeners Haand. Ham alene være derfor Lov og Pris i Evighed! Naar jeg endnu tænker tilbage paa den Bestyrkelse, vi havde af hverandre indbyrdes, saavelsom af vore opvakte Tilhørere, da kan jeg ikke andet end glæde mig og prise Høstens Herre.

Pontoppidans Virksomhed ved Kong Kristian den VI Hof, blev imidlertid ikke indskrænket til den rent p r e s t e-l i g e G j e r n i n g.

Allerede i Hakkenberg havde han begyndt at "samle og udarbeide, hvad der hørte til danske K i r k e h i s t o r i e s Oplysning", og derpaa fortsatte han nu med saa megen større Kraft, som han i den ogsaa som Digter bekjendte C. F. W a d s k j æ r fik en duelig Hjælper, og havde Adgang til Kjøbenhavns Bibliotheker og Archiver. Og med sine literære Arbeider sad den virksomme Pontoppidan ofte oppe til Midnat og derover.

I over et halvt Aar havde Pontoppidan imidlertid vir-

ket som Hofprest, førend han blev kaldt til andet Foretræde hos Kongen end det, som hans Embede strengt taget førte med sig. Denne tilsyneladende Kulde havde neppe sin Grund i nogen Uvilje mod ham, men var simpelthen en Frugt af de stive Former, som herskede ved denne paa en Gang saa velmenende og ufolkelige Konges Hof.

Men da Pontoppidan i en Prædiken havde behandlet Kirkens Stilling, og antydede nogle Forbedringer, blev han strax kaldet op til Kongen, der — alvorlig bekymret for Kirkens Velfærd — holdt en længere Samtale med Pontoppidan om Kirkens Anliggender, og gav ham Frihed til naarsomhelst at melde sig for at samtale om Kirkens Tarv, en Anledning som Pontoppidan ogsaa senere ofte benyttede sig af, særlig om Søndag efter Aftensang, "da den fromme Herre mangengang udlod sig meget fortrolig, og aabenbarede et Hjertelag, som svarede til hans Symbol: "For Gud og Folket".

Den Indflydelse, som Pontoppidan herved vandt, brugte han med stor Forsigtighed, og han takker Herren, hvis Naade han tilskriver det, at han aldrig "forkleinede noget Menneske i Kongens Tanke," men hellere talte et forsonende Ord, noget han ansaa som Pligt for dem, som har Adgang til de "større Herrers Øre." At den praktiske og alvorlige Herrens Tjener, imidlertid gjennem disse fortrolige Samtaler øvede en for Kirken heldig Indflydelse paa den velmente, men ikke altid skarpseende Konge, er indlysende, ligesom det ogsaa er rimeligt, at Kongen, særlig gjennem disse private Underhandlinger har lært Pontoppidan at kjende som den Mand, i hvis Hænder han med fuld Tillid kunde anbetro vanskelige kirkelige Arbeider.

Saaledes blev Pontoppidan i 1736 beordret til Holsten, for at anstille en Del Samtaler med nogle Separatister, som havde skilt sig fra Kirken, kjøbt en Gaard, hvor

"de kunde holde sig ubesmittet fra Verden", og ventede, at en gylden Kirketid snart skulde frembryde. Over disse Folk kom der Klager baade fra den verdslige og geistlige Øvrighed, men Kongen, som gjerne ønskede at skaane deres Samvittighed, haabede at Pontoppidan ved en Del Samtaler kunde bringe dem til Rette. Han kunde faa tage en Prest med sig, hvem han vilde. Pontoppidan valgte Rohne, der baade havde "god Kundskab om deres Afveie" og Forstand nok til "at behandle dem saa viseligt og forstandigt som gjordes Behov." I et Par Maaneder reiste disse da ud og talte med de "nye Protestanter" om deres Adskillelsesgrund, men alt til ingen Nytte; thi ikke før vare de komne et Stykke paa den bedre Erkjendelses Vei, førend de atter faldt tilbage i de samme Spor.

Og da Aarhuus og Kristiania Bispestole i 1738 blev ledige, kaldte Kongen Pontoppidan op for at høre om han kjendte nogen Geistlige, som kunde være skikkede til disse Embeder, for hvis Bestillelse "den Høisalige Herre var meget bekymret."

Pontoppidan fraraadede den Gang Forsendelsen af danske Mænd til de norske Bispedømmer; hvor Visitationerne næsten udelukkende maa ske ved Sjøreiser. Pontoppidan tænkte da mindst paa, at han engang selv skulde virke som Biskop paa Norges Vestkyst.

Og kort efter lod Kongen, gjennem Bluhme, Pontoppidans ældre Kollega, ham sige, at det skulde være ham kjært, om han af de gamle og nye Kirkesalmer kunde gjøre en større og bedre Samling, samt forfatte en Forklaring over Luthers lille Kathekismus, som kunde blive til almindelig Brug ved Kirker og Skoler. Heldigvis undslog Pontoppidan sig ikke for dette dobbelte Arbeide, men ønskede dog at Kongen dertil skulde give ham sin Ordre, saa at det ikke skulde se ud som at han selv havde trængt sig frem i denne

vanskelige Sag. De begjærede Ordre kom, og om et Aar kunde Pontoppidan overlevere Kongen Manuskripterne til Gjennemsyn. Efterat have gjennemgaaet det theologiske Facultets Censur, blev Bøgerne trykt, og har, særlig da, hvad Katekisme-Forklaringen angaar, været til stor Velsignelse for den danske og norske Kirke.

Den 14de Juli 1738 blev Pontoppidan af Kongen udnævnt til extraordinær Professor ved Kjøbenhavns Universitet. Hertil hørte ikke Deltagelse i Undervisningen, men som Medlem af Facultetet, fik han ikke saa lidet Arbeide med de kirkelige Skrifters Censur, som en kongelig Forordning paabød og henlagde til det theologiske Facultet, ligesom det ogsaa i Forening med Professorerne i Græsk og Hebraisk og Sognepræst, siden Professor E. Ewald blev paalagt ham at udarbeide en ny Bibeloversættelse.

Ved dette Arbeide fik Pontoppidan ikke alene en grundigere Indsigt i den guddommelige Sandhed, hvortil ethvert Ords videnskabelige Drøftelse gav sin Anledning, men ogsaa et nøiere Kundskab til Sprogene, særlig det danske, hvortil Dr. Wo'ldikes Færdighed i det Islandske, og Archirosius Groms Kjendskab til det Gammel-Danske Sprog ikke lidet bidrog.

Skjønt Pontoppidan saaledes havde Hænderne fulde, blev han alligevel den 23de Juli 1740 udnævnt til Medlem af Selskabet for Evangeliets Udbredelse, og desuden til Meddirektør af det kongelige Waisenhus, efter afdøde Professor Runbach. Dettes Præsident, Hans Exelence Ludvig von Holstein anmodede ogsaa Pontoppidan, efter Samraad med Kongen, om engang hver Uge at komme til hans Hus "tilsammen med et Par andre Mænd af det Slags, som kunde have nogen Kundskab til Fædrelandets Historie", dels for at ordne Kongens store Myntsamling, og dels for at levere Bidrag til Danmarks Historie. Dette sidste gav

Anledning til Dannelse af en videnskabelig Forening, hvortil Pontoppidan dog fra først vægrede sig ved at nedtræde i, da hans "Pibekrave destingverede" ham formeget, men da Holstein fik Pontoppidans Ven Woldike til at slutte sig til, blev han med. "Forresten vidste man", siger Pontoppidan, "at jeg var en god Patriot, og androg mig hellere min Magelighed end Leilighed til at befordre det, der i nogen Maade kunde bedre Videnskabers Fremvæxt hos os ligesom hos andre Nationer."

Saaledes finde vi Pontoppidan i stærk Virksomhed, og det paa forskjellige Felter, som Hofprædikant, som Professor, snart som Bibeloversætter, som Forfatter og som baade verdslig og kirkelig Historiskriver.

At Pontoppidan, saapas som han gjorde, kunde magte alle disse Ting, kommer af, at hans stærke Virkelyst var støttet af en stor Arbeidskraft, idet den virksomme Aand boede i et stærkt og sundt Legeme. Rigtignok havde han paadraget sig et Anstrøg af Skjørbug, som stundom plagede ham, ligesom en Vext paa Halsen ogsaa en Tid gjorde ham noget Besvær, men det synes ogsaa at være al den Sygdom som han led af; thi selv Døden, som i de fleste Tilfælde river og slider det stakkels Legeme paa det Grummeste, lod Pontoppidan sidde og skrive ligeindtil den førte ham over Evighedens Grændse, saa at han kun fik Tid til at sende en Hilsen til sine Venner, efterat Pennen var lagt tilside, førend Sjælen rev sig løs, og paa Englevinger svang sig mod det himmelske Høie, hvorpaa hans Blik i saa mange alvorlige Aar havde været fæstet.

Men saa søgte han ogsaa ved Legemsbevægelser at vedligeholde sin Hilse. Det skeede dels ved Legemsøvelser paa hans Værelse og dels ved Spadsergang i det Frie. Bedst i denne Henseende var dog de ugentlige Landreiser til Lystslot-

tene Fredericksborg og Herzchholm, hvor Hoffet om Sommeren opholdt sig, særlig naar han paa sine Hjemreiser tidlig om Morgenen kunde reise gjennem de herlige Skove og med Fuglene istemme Herrens Lovsange.

Under disse Landture kom han et Par Gange i Livsfare, men slap dog ved Herrens bevarende Naade vel undaf.

Aar 1743 blev Kronprinsen gift med en engelsk Prinsesse, og Pontoppidan fik da i et Par Vintre det Hverv 4 Timer ugentlig at undervise hende i Dansk.

Den 1ste Febr. 1744 mistede han sin anden Hustru, som i de sidste 5 Aar ofte havde været sengeliggende af en tærende Sygdom. Med hende havde Pontoppidan 4 Børn, 3 Sønner og en Datter.

Men "saavel mit Sinds Rolighed, som min Husholdning og fornemmelig 4 smaa Børns Opdragelse udkrævede", skriver Pontoppidan, „at jeg næste Aar 1745 den 16de Februar indlod mig tredie Gang i et Ægteskab, som ikke mindre end de forrige kan kaldes kjærligt, lyksaligt og velsignet, med min nærværende elskelige, kjære Kone Johanna Maria Hofmann, høiædle og velbyrdige Hr. Justitsraad Søren Hofman til Schjerildgaard i Jylland, hans eneste Datter, hvilken, da hun i sin spæde Barndom blev moderløs og derfor opdragen i sin Mormoders Velbyrdige Frue Commerceraadinde Dryers Hus i Kjøbenhavn, havde faaet en saa honnet og sømmelig Edukation, at hun endogsaa i den Henseende var al Ære og Kjærlighed værd. Dog reiste sig min Høiagtelse for hendes Person af en langt anden og ædlere Aarsag, nemlig det gode, som Røgtet havde sagt mig om hendes store Forstand og sande Gudsfrygt, grundet paa saadan herlig Kundskab og Indsigt i Guds Ord, som gemeenlig ikke søges eller findes hos mange af hendes Kjøn. Af den Aarsag havde jeg kort tilforn rekommanderet hende et Par andre gode Mænd, som, da de vilde gifte sig i Herren, brugte den

Fortrolighed at konsulere mig og saa omsider, jeg havde ment dem det vel, da jeg gik den Vei, som dem var vist, men mig selv forbeholden ved den gode Guds Forsyn, paa hvilken ingen kan have større Prøver end jeg har haft i Giftermaals Sager; thi, da de fleste have ondt ved at finde en, saa har vor Herre ladet mig finde tre efter hverandre, alle saa gudelige, dygtige, fornuftige og derhos passelige efter min Humør, at skjønt de tvende Førstes Tab hver Gang syntes uovervindeligt, har jeg dog i den saavelsom anden Henseende befundet, at Herrens Haand er ikke forkortet, og at han kan gjøre overflødigt Mere, end vi bede eller forstaa. Med sidstbemeldte min nulevende kjære Hustru haver Guds Forsyn beskjæret mig atter 4 Børm.

Imellem disse sine egne og min anden Sal. Kones forefundne Børn har min sidste kjære Hustru saa lidet som jeg selv gjort allermindste Forskjel i Kjærlighed og Omsorg, men vist et stort Retfærdigheds-Exempel for de saa kaldte Stedmødre, og dette anser jeg saasom en Guds Belønning paa mine Børn, for det min Sal. Moder, efter hendes Stedbørns egen Tilstaaelse, lod se mod dem, da hun endogsaa gik videre i at gjøre dem tilgode, end deres egen Fader blev var eller vilde have, saa hun endogsaa berøvede sig sine smaa Pretiosa for at gjøre dem hemmeligt godt, hvilket da syntes tabt, men nu kommer igjen. Slige Partikulariteter synes vel af liden Betydenhed, men ere mig dog efter Forfaring et stort Bevis paa det guddommelige Jus talionis, endogsaa ofte i denne Verden. En Sandhed, som, hvis den blev troet med fuld Overbevisning, vilde drage vigtige Følger efter sig.

Den 6te Aug. 1746 døde Pontoppidans Kongelige Ven og Velynder, Kristian den VI., idet han atter og atter gjentog Pauli Ord (Rom. 6, 23): "Døden er Syndens Sold, men det evige Liv er Guds Naadegave i Kristo Jesu." Og

Dagen efter prædikede Pontoppidan paa Hirschholm Slot over Ordene "Græd ikke," i Evangelium om Enkens Søn i Nain.

Den følgende Søndag lykønskede Pontoppidan i sin Prædiken den nye Konge, Frederik den femte, med sin Regjerings Anstrængelse, og, da han strax efter i en privat Audientse gjorde det Samme, forsikrede Kongen ham om sin Velvilje og bad, fortæller Pontoppidan, at jeg maatte give det tilkjende, "om der var nogen Ting, hvori mig kunde bevises en Naade".

Pontoppidan greb da Anledningen til at lægge Kongeu Kirkens Sag paa Hjertet og bad ham at han maatte vise en alvorlig Omhu for dens Sag i disse Lande og gjøre sit til Læreembedets Beskjærmelse og Forbedring, hvilket Kongen høitidelig lovede.

Biskop i Bergen.

Den næste Sommer døde Biskoppen i Bergen, Oluf Bornemann, og Kongen der sagde, at han ligesaa gjerne havde beholdt Pontoppidan ved Hoffet, troede dog at han burde tilbyde ham, som ældre Hofprest, dette Embede.

Og Pontoppidan, der ligesaalidt havde søgt denne som andre Forflyttelser, besluttede sig, trods sine tidligere Raad, at modtage Tilbudet. Uventet og usøgt, som det kom, troede han nemlig deri at se Herrens Vilje, som han altid vilde lyde, hvorhen end hans Haand førte ham. Hertil kom da ogsaa, at han kjededes ved den kjøbenhavnske urolige Levemaade, og at den Punktlighed og Formalitet, som Hoftjenesten krævede, blev ham mere besværlig efterhvert som Alderen steg. Den lette Aand, som ved den nye Kouge kom ind i Hoffet, bidrog nok kanske ogsaa Sit.

Søndag Sexagesima holdt Pontoppidan derfor sin Afskedsprædiken i Kristiansborgs Slotkirke, og blev et Par

Uger senere ordineret til Biskop af Petter Hersleb, der med sædvanlig Fyndighed talte over Jesu Ord: "Jeg er det sande Vintræ osv." Joh. 15, 1–2. Medens Pontoppidan siden talte over de Ord af Dagens Evangelium "Alt dette vil jeg give dig" osv.

Med Løfte om Kongens Beskyttelse, tog Pontoppidan en hjertelig Afsked med sine kristelige Venner paa Slottet og i Byen, hvor hans Bekjendtskaber imidlertid vare faa, da hans mange Forretninger ikke tillod ham nogen Omgang udenfor sit Embede, og den 8de April forlod han Kjøbenhavn og Fædrelandet, for som Biskop at tage fat paa Arbeidet i det den Gang saa urolige Bergen.

Hellerikke her laa Pontoppidan paa Ladsiden. I de første 4 Aar udsendte han aarlige Hyrdebreve til Stiftets Prester, hvori han gav dem saadanne Raad og Anordninger, som han troede skulde tjene til Kirkens Velsignelse. Han skrev ogsaa en Anvisning for Skolelærere i Bergens Stift, ligesom han fik oprettet en høiere Skole, hvori der ved Siden af Studium af Sprog skulde undervises i de saakaldte reale Fag.

Ligeoverfor Presterne viste han stor Retsindighed parret med stræng Nidkjærhed, saa at enhver gjorde sit Bedste for at have Biskoppens Velvilje, og for dem, som arbeidede med Retskaffenhed og Flid, var han ogsaa altid en trofast Fader og Ven.

I Mai og Juni Maaned 1749 foretog han en Reise over Lærdal og Valders til Kristiania. Af denne leverer han en nøiagtig Beskrivelse, og fortæller blandt andet, at Veien, der ofte laa paa Bjergskrænterne, paa et Par Steder var saa smal, at to umulig kunde slippe forbi hverandre, og om de uheldig skulde mødes, "da synes mig og flere," skriver han, "at de begge maatte uophørlig holde op og se paa hverandre foruden at kunne enten passere forbi

eller finde Rum til at vende deres Heste tilbage, ja jeg mener de slap ikke lettelig af den Knibe paa anden Maade, end at en maatte se om han kunde holde sig ved en Kant af Fjeldet eller og ved et Reb heises op at naar nogen kom dem til Hjælp, og siden lade sin Hest jages ud eller styrtes i Mjøsen paa det Veien maatte aabnes for den anden."

Han kom dog lykkelig frem og traf i Kristiania Kongen, som fremdeles lovede ham Bistand, samt en Del gamle Venner fra Kjøbenhavn. I Kristiania søgte Pontoppidan blandt andet historisk Oplysning, og støttedes deri af President Fedderson, der interesserede sig for Landets Historie. Han tænkte da ogsaa paa at faa dannet et historisk Selskab, hvortil Pontoppidan paa det Bedste tilskyndede ham. Ellers fandt han Nordmændene mere oplagte til "Krigsøvelse, Kjøbmandskab og visse mekaniske Ting" end boglige Arbeider.

I ydre Henseende havde Kristiania kommet sig meget siden han var der, men han forargede sig over den "overdaadige Levemaade," som Indvaanerne blandt andre havde lært af Engelskmændene og i denne Henseende priser han sit Bergen, der "med langt større Handel, Næring og Rigdom, hidindtil synes at holde temmelig fast paa gammeldags Tarvelighed og sparsommelig Levemaade."

Ganske uden Fortrædeligheder skulde Pontoppidan dog ikke blive blandt sine kjære Bergensbørn. At den alvorlige Biskop, der ikke engang kunde forlige Dans og Skuespil med et sandt kristeligt Liv, i manges Øine var for altfor stræng, er let tænkelig, saa at den nidkjære Herrens Tjener af den Grund havde mange hemmelige Fiender, der i det Skjulte lagde ham Hindringer i Veien.

Men ikke det alene. Han skulde blive Gjenstand for den skjændigste Bagtalelse. Vice Borgermester Garboe blev sagsøgt som den, der havde besvangret en Jomfru Ma-

thisen, som i 1750 fødte et Barn i Jylland. Ved Presteforhøret yttrede imidlertid Garboe at Pontoppidan ligesaavelsom han "havde Ord for at være Fader til Jmf. M.'s Barn." Saaledes kan de Frommeste blive udsat for den Stænk, som Verdens frække Børn med stor Beredvillighed kaste paa med Vilje. Pontoppidan er intet enestaaende Exempel. Dette har sin Grund dels i det indre Had, som Verdensbørnene bære til de Gudfrygtige, hvis hellige Liv er dem en Forargelse, fordi det dømmer deres eget; "dels sker det ei sjeldent", skriver Prof. J. Møller i Anledning af Garboe, "at naar usædelige Mennesker af den fornemme Verden gribes i sine Laster......saa udsprede de selv nogle Navne af de mest agtede som Medskyldige, for at Publikum skal ledes vild, og derefter enten tvile om de Skyldiges Brøde eller anse denne for en blot Skrøbeligssynd, siden saa mange berømte Mænd har delt den."

Da Pontoppidan fik høre om denne Beskyldniug, forlangte han "af Regjeringen, at denne Sag maatte blive paa det nøieste undersøgt," og den tilstrækkelige Æresopreisning bevist, naar hans Uskyldighed var konstateret. Og det blev gjort.

Prokansler.

Til trods for de nævnte Ubehageligheder fandt Pontoppidan sig "ret vel fornøiet" i Bergen, hvor hans nidkjære Arbeide dog vandt megen Paaskjønnelse, og han ønskede "intet mere" end "her at finde sit Hvilested" (Hotting.) Det var dog ikke Herrens Vilje. Han skulde sættes paa en Plads, hvor han skulde kunne udfolde en endda større Virksomhed for Guds Rige end paa Bergens Bispestol.

Blandt Kongens Raadgivere var Grev J. L. Halstein. Han havde blandt andre Ting Tilsyn med Landets Universitet, og da han siden H. Grams Død, 1748, sav-

nede en "Mand, hvis Raad han under alle Omstændigheder kunde følge", kom han i denne Forbindelse til at tænke paa sin gamle Ven, Biskoppen i Bergen. Og i 1754 blev Pontoppidan kaldt til Universitetets "Prokansler", en Titel, som kun en før ham havde baaret, nemlig den lærde Nils Hemmingson.

Overbevist om, at saa er Herrens Vilje, drager da Pontoppidan efter en 6 a 7 Aars Virksomhed i Norge atter tilbage til Danmark, dog ikke "aldeles uden Haab om at vende tilbage til Bergen igjen, et Haab, der dog aldrig gik i Opfyldelse.

Som Høiskolens Prokansler virkede Pontoppidan med vanlig Iver, og søgte med kraftig Haand at gjennemføre nyttige Forbedringer. At det ikke gik af uden Modstand, ved enhver som kjender til Folkets Vedhængen ved det Gamle, selv om det er daarligt. Og de Lærde danner her ingen Undtagelse. At Pontoppidans Forslag ogsaa stundom kunde være uheldige, maa vistnok medgives, men i det Hele taget øvede han dog en gavnlig Indflydelse, saa at selv Mænd, der ikke delte hans kristelige Overbevisning som Nejerup indrømmede, at Pontoppidan unægtelig var en driftig, virksom og for Videnskabernes Udbredelse nidkjær, og en med mange af de til et sligt Embede nødvendige Egenskaber udrustet Mand".

Og Pontoppidans Betydning som Prokansler, indskrænker sig ikke blot til de Forbedringer han kunde iværksætte, og det Opsving han ved sin Kjærlighed til de forskjellige Videnskabe kunde give Universitetet.

Som dets Prokansler var han i Virkeligheden sat paa Kirkens mest fremskudte Plads, og maatte som saadan først tage mod Støden fra Verdensaandens Bølger, naar de løb Storm paa Herrens Menighed.

Og her er det, at Pontoppidan som Prokansler har den

største Betydning; thi maatte Pontoppidan under Kristian den VI Regjering, tildels staa som Modvægt mod Udskeielserne af den fra Tyskland kommende Pietisme, saa maatte han nu under Frederik den V Tid staa som et Værn mod den særlig fra Frankrige sig udbredende Vantro og Letsindighed. At baade Universitetet og Kirken efter Pontoppidans Død faldt som et Rov i Hænderne paa den alt kristeligt Liv ødelæggende Rationalisme var ikke en Følge af, men skede til Trods for hans alvorlige og kraftige Arbeide.

Forfattervirksomhed.

Uagtet Pontoppidan saaledes med Iver tog sig af sine mangeartede Embedspligter, fandt han dog Tid til at udfolde en temmelig stor og mangesidig literær Virksomhed.

Og denne omfattede, som vi allerede have seet, ikke alene theologiske Emner, men ogsaa andre Videnskaber, særlig da Historie og Statsøkonomi.

En nærmere Udredning af denne Virksomhed, tillader ikke Rummet, ligesom hellerikke de fornødne Kilder dertil er forhaanden; men Navnelisten paa hans Bøger vil dog give et lidet Indblik i det Forfatterarbeide han udfoldede, hvorfor den her vedføies forsaavidt Bøgernes Navne er os bekjendte.

Saaledes udkom i Aaret:

1727 „Troens Speil“ og „Samtale om Lærens Renhed“ osv.

1729 Beskrivelse over Kjøbenhavn (paa Tysk.)

1730 Danmarks Skueplads (paa Tysk.)

1731 Danmarks og Norges Sol dalede ved Frederick den IV's Død, men stod op igjen ved Kristian den VI.

— Forsvarsskrift for Troens Speil (paa Latin.)

1734 Den danske Kirkes Reformationshistorie (paa Tysk.)
1736 En liden artig og mærkelig Bog om Levningerne i Danmark efter den hedenske og pavelige Religion (paa Latin.)
1737 Sandhed til Gudfrygtighed.
1739 Om det er Synd at danse (paa Tysk.)
— Onde Ordsprog, som fordærver gode Sæder.
1740 Salmebog.
1740—41 Sporene af Danskernes Bedrifter udenfor Fædrelandet (3 Bind.)
1741—52 Det danske Riges Kirkehistorie (paa Tysk. 4 Bind.)
1742—43 Menoza, en asiatisk Prins som reiste Verden rundt og søgte Kristne. (Et Slags aandelig Roman.)
1746 Visse og vigtige Sandheder, en Prædikesamling.
1749 Prøver paa norske Folkedialekter.
— Frimodige Vidnesbyrd. (Prædikener paa Tysk.)
— Om Graderne i Saligheden (latinsk Afhandling.)
1752—54 Forsøg til Norges naturlige Historie (et stort Værk paa Dansk.)
1753 Opvækkelige Hyrdebreve.
1755 Den ældgamle og enfoldige Kristendom.
1756 Betænkning om Aarsagen til Jordrystelse.
1757 Hora visitationis patentium.
— Verdens Nyhed.
— Pastoral Theologi.

— Fornøielige Aftentimer.
1757—64 Det danske økonomiske Magazin. (8 Bind.)
1758 Sandheds Kraft.
1759 Økonomiske Ballancer.
1760 Patriotiske Betragtninger.
— Beskrivelse af Kjøbenhavn (en større Beskrivelse paa Dansk.)
1762 En Patriots tilfældige Tanker.
— Traktat om Sjælens Udødelighed.
1763—64 Det danske Atlas. (5 Bind.

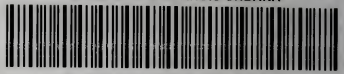
Desuden bidrog Pontoppidan ogsaa med nogle Afhandlinger i andre Skrifter, saa at man allerede af denne Liste kan skjønne, at han udfoldede en rig og flersidig Virksomhed paa Literaturens Omraade.

"Hensigten med mine Skrifter," siger han, "har dels været at opbygge min Næste, og i dette Haab har jeg fornøiet mig selv. Ja jeg ønsker ikke at leve længere end det behager Gud at forlene mig de Kræfter, ved hvilket noget kan udrettes til almindeligt Bedste, være sig paa en eller anden Maade."

Og dette Ønske skulde han faa opfyldt; thi lige indtil sin sidste Time fik den flittige Arbeider fortsætte sin Gjerning. En Tid før Jul 1764 havde han følt noget Tryk for Brystet, men dog ikke værre end han sad oppe. Men om Eftermiddagen den 20de December Kl. halv fem var hans Dagværk endt. Just som han sad og skrev, mærkede han at Døden nærmede sig. "Hils mine Venner, og sig, at jeg dør i Troen paa Guds Søn," sagde han til den elskede Hustru, som stod ved hans Side, og dermed opgav han sin Aand.

Under stor Deltagelse, blev han den 29de s. M., efter eget Ønske, begravet paa "St. Petri Kirkes Urtegaard" i Kjøbenhavn.

Velsignet være fremdeles hans Minde!

UNIVERSITY OF ILLINOIS-URBANA
3 0112 063074253